

**CRONICA
DOMUS
SARENsis**

KRAJSKÉ
NAKLADATELSTVÍ V BRNĚ
1964

MS A 40

280 a

ÚVOD

O MNICHU JINDŘICHU ŘEZBÁŘI A JEHO ŽĎÁRSKÉ KRONICE

Od roku 1853, kdy získala vřatislavská universitní knihovna, neznámo od koho, rukopis veršované latinské Kroniky kláštera Žďárského, sepsané na samém sklonku 13. století žďárským mnichem Jindřichem, stala se tato *Cronica domus Sarensis*, do té doby zcela neznámá, základním pramenem pro poznání a vylíčení počátků kláštera a města Žďáru. Zabývali se jí více nebo méně všichni, kdo psali o historii Žďáru, a ovšem i mnozí jiní historikové doby přemyslovské. O Žďárskou kroniku se samozřejmě opírají také první kapitoly nových „Dějín Žďáru nad Sázavou“, kde jejich autoři Metoděj Zemek a Antonín Bartušek dokumentárně ukázali, jak je tato kronika vzácným a v jistém smyslu jedinečným svědectvím o kolonizaci Českomoravské vysočiny, o hospodářských zájmech a výbojích církevních i světských feudálů na obou jejích svazích a neméně i o počátcích naší gotické architektury. Není tedy divu, že vznikla u kulturních pracovníků města Žďáru myšlenka vydat znovu literární památku tak často citovanou, ale širšímu kruhu čtenářů prakticky nepřístupnou. Vydání Josefa Emlera v Pramenech dějin českých II, 2 z roku 1875 s prozaickým českým překladem Josefa Truhláře existuje jen v odborných vědeckých knihovnách a to platí tím spíše o dvou vydáních uspořádaných německými badateli, Richardem Roepellem, Vratislav r. 1854, a Juliem Dieterichem, Monumenta Germaniae historica XXX, 1, r. 1896.

Je ve shodě s kulturní aktivitou města, jež se chlubí dnes nejen vzkvétajícím průmyslem, ale i státním muzeem grafického a tiskař-

ského umění, že se v této naší edici vydává s novým kritickým přepisem Žďárské kroniky také fotografické faksimile vratislavského rukopisu. Není to sice originál Kroniky z roku 1300, nýbrž pozdější opis asi z první polovice 15. století, který je však, nehledě k dosti četným opisovačským chybám, pěknou ukázkou středověkého písařského umění. Mimo to je vratislavský rukopis pro nás zajímavý tím, že byl pravděpodobně delší dobu majetkem některého člena nebo postupně několika členů rodu pánů z Kunštátu a Poděbrad, který odvozoval svůj původ od pánů z Obřan, zakladatelského rodu Žďárského kláštera. Pro to by svědčil fakt, že ve vratislavském rukopise následuje za Žďárskou kronikou stručná *Genealogia fundatorum*, Genealogie zakladatelů, dovedená do smrti Smila z Obřan r. 1312 (v naší edici nereprodukovaná), která se potom čte v české bibli z majetku pana Bočka, syna krále Jiřího, kde je tato genealogie rozšířena o genealogii pánů z Kunštátu a Poděbrad až do roku 1511. Není nemožné, že majitelem našeho rukopisu byl sám Jiří Poděbradský, obnovitel a příznivec Žďárského kláštera. A je velmi pravděpodobné, že se později dostal do knihovny některého z potomků krále Jiřího, knížat Münsterberských. Ti byli po delší dobu patrony Žďárského kláštera a měli, jak známo, panství ve Slezsku, takže náhlé vynoření rukopisu ve Vratislavi netřeba asi přičítat pouhé náhodě.

K fotokopii rukopisu a revidovanému latinskému přepisu Kroniky přistupuje v naší edici český překlad zachovávající metrické rozměry originálu, i když bylo možno napodobit z určitých příčin, tkvících v rozdílu přízvukné a časoměrné prozodie, jen výjimečně rýmy, jimiž autor tu a tam ozdobil podle středověkého vkusu své časoměrné hexametry. Nemohly tu ovšem chybět ani historické vysvětlivky, ale úmyslem vydavatelů bylo upozornit na Žďárskou kroniku také, a snad především, jako na dílo literární. Po této stránce jsme povinni splatit dluh autoru, jenž nebývá v našich literárních dějinách někdy ani jmenován. A hlavně o to se tedy pokoušíme v tomto svém nutně stručném úvodním pojednání.

Nemalý podíl viny na nezájmu literárních historiků o Žďárskou kroniku má sám zasloužilý vydavatel Pramenů dějin českých Josef Emler, jednak klasicisticky přísnou a nevlídnou poznámkou o její špatné latině a nepoetické povaze, jednak tím, že ztotožnil jejího autora, žďárského mnicha Jindřicha s rakouským Němcem Jindřichem Heimburským, kompilátorem Českého letopisu (*Chronica Bohemorum*), psaného střízlivou analistickou prózou.

Především tedy s touto Emlerovou hypotézou se zde musíme vyrovnat. Přišla na mysl Emlerovi, jak o tom píše ve Zprávách o zasedání Král. české společnosti nauk, r. 1878, str. 340 n., když připravoval pro 3. díl Pramenů vydání Českého letopisu Jindřicha Heimburského. Při této práci si nemohl nepovšimnout, jako nedávny vydavatel Žďárské kroniky, několika zajímavých faktů. Za prvé — oba Jindřichové uvádějí týž rok svého narození, 1242. Autor Českého letopisu přitom jmenuje své rodiště Heimburg (dnes Hainburg) v Dolních Rakousích, kdežto autor Žďárské kroniky jméno svého rodiště neuvádí. Za druhé — autor Žďárské kroniky rozšiřuje v druhé části a zejména ke konci klášterní kroniku o analistické zprávy z českých i obecných dějin, z nichž některé zpracovává hexametrem, ale jiné ponechává v próze, snad jako materiál, dodáváme, pro pozdější zveršování. Nuže, některé z těchto zpráv jsou zcela nepochybně převzaty z Letopisu Jindřicha Heimburského. Za třetí — Letopis Jindřicha Heimburského se končí rokem 1300, týmž rokem, kterým se autor Žďárské kroniky rozhodl skončit své vyprávění. Konečně obsahuje *Chronica Bohemorum* Jindřicha Heimburského verše na smrt Přemysla Otakara II., z čehož podle Emlera plyne, že Jindřich Heimburský dovedl psát i veršem.

K těmto skutečnostem však přistupuje ještě zvláštní tajemství, které zahrnuje život autora Žďárské kroniky a při němž už začala pracovat Emlerova fantazie. Žďárský mnich Jindřich vypravuje, že přišel se svým otcem kameníkem a stavitelem Ekwardem a s matkou do Žďáru za opata Walthelma, to jest, jak lze vypočítat z jiných jeho údajů, ve svých 15 letech, roku 1257. Odkud přišli, se nedoví-

dáme. Zanedlouho vstoupil jako novic do řádu, za opata Jindřicha z Pomuku (1259—1262) složil řeholní sliby a roku 1263 dosáhl prvního stupně vyššího svěcení, podjáhentství. V šestém roce opatství Winrichova, 1267/68, však opustil klášter a vrátil se do něho kajícíně až po dlouhých letech, za opata Arnolda, roku 1294. O tom, kde se po celou tu dobu zdržoval a co dělal, nečiní žádnou konkrétní zmínku. Práví jen, že tehdy zemřel a odpadl od Krista a že teprve nyní se zase vrátil k životu.

Tuto dvojí mezeru v životě našeho Jindřicha, před příchodem do Žďáru a mezi jeho útekem z kláštera a návratem, vyplnil tedy Emler tak, že ztotožnil oba Jindřichy, jinak řečeno, že prohlásil Jindřicha Heimburského za autora jak prozaického Českého letopisu, tak veršované Žďárské kroniky. Životopisná data uváděná v obou těchto literárních památkách pak zkombinoval takto: Jindřich, syn kameníka Ekwarda, se narodil roku 1242 v Heimburku v Dolních Rakousích, přišel později se svými rodiči do Žďáru, vstoupil do řádu a byl vysvěcen na podjáha. Po útěku z kláštera dosáhl, a zde se začíná Emler opírat o autobiografické údaje Jindřicha Heimburského, jáhenství od pražského biskupa Jana (1263—1296), ale vrátil se do rodných Rakous, kde se stal duchovním správcem, pravděpodobně v Gmündu. Roku 1279 byl pak vysvěcen od pasovského biskupa Petra ve Sv. Hippolytu na kněze. Po letech, roku 1294, se však vrátil (podle kombinace Emlerovy) z neznámého důvodu do svého kláštera, vyřezával tam a maloval chórové lavice a přitom spisoval na samém sklonku století ona dvě letopisná díla.

Emlerova hypotéza měla úspěch. Přesvědčení ji sice mlčením Wilhelm Wattenbach a skepticky se o ní vyslovil jiný vynikající odborník Otto Lorenz, Deutschlands Geschichtsquellen im Mittelalter I³, 1886, str. 292, pozn. 3, ale důvody Emlerovy uznal a pokusil se je ještě posílit a rozmnožit Franz von Krones (hlavně v Archivu für österreichische Geschichte 85, 1898). Nejvíce pak platila skutečnost, že Žďárskou kroniku vydal Julius Dieterich v citované už edici MGH pod jménem Jindřicha Heim-

burského. Od té doby existuje i v naší odborné literatuře jen Jindřich Heimburský, jako skladatel jednak prozaických Českých análů, jednak veršované Žďárské kroniky.

A přece se čtenář Žďárské kroniky neubrání pocitu, že se Emler ukvapil, a při hlubším studiu problému se mění tento pocit v jistotu. Některé pochybnosti jsou nasnadě. Především shoda jména obou autorů, Jindřich, mnoho neznamena. Jindřichů je v té době asi tolik co Janů, v samotném Žďárském klášteře jich bylo několik, a při tomto velikém počtu není divu, jestliže se dva Jindřichové narodili téhož roku. Připomeňme si v této souvislosti proslulý spor o Jindřicha z Isernie, kde také jde o rozlišení, nebo popřípadě o ztotožnění dvou Jindřichů, o málo starších než jsou naši Jindřichové. Druhá pochybnost, která se ozve takřka sama sebou, se týká Emlerova domnění, že Jindřich Heimburský psal obě díla současně ve Žďárském klášteře a že si přitom přepisoval některé údaje z Análů do své veršované klášterní kroniky. Proč to vlastně dělal, když měl ve své cele oba rukopisy a s oběma patrně chtěl vystoupit na veřejnost? Proč údaje Análů zkracoval a stylisticky upravoval, a proč si naopak nezapsal do Análů historické údaje, které převzal do veršované klášterní kroniky z nějakého jiného pramene? Pokud jde o rok 1300, jímž se prý končí Letopis Jindřicha Heimburského v nápadné shodě s úmysly autora Žďárské kroniky, nelze přehlédnout, že vskutku ukončena je jenom Žďárská kronika. Anály sice mají poslední údaj z roku 1300, ale ten se končí v jediném zachovaném rukopise *et cetera*, a je tedy docela dobře myslitelné, že předloha ještě pokračovala dál a že jenom písař ztratil zájem na dalším opisování, snad když dospěl k okrouhlému letopočtu 1300. Konečně Emlerův argument opírající se o existenci veršů v Letopise Jindřicha Heimburského padá zjištěním, že nejde o jeho vlastní verše, nýbrž o citáty. U oslavné básně na olomouckého biskupa Bruna jmenuje Jindřich Heimburský sám jejího autora Marnaria, ale i elegie nad smrtí Přemysla Otakara II. je doslovným citátem, jak si všiml už Jan Vilík v s k ý (Latinská poesie žakovská, str. 25; Pisemnictví č. středo-

věku, str. 213), a to z poetiky *Poetria nova* Galfreda de Vino Salvo (Geoffroi de Vinsauf, Faral, str. 208).

Jestliže by samy tyto úvahy stačily uvést v pochybnost Emlerovu (a Kronesovu) hypotézu, rozbor některých míst ve Žďárské kronice, týkajících se života a osobnosti jejího původce, ji podle našeho názoru přímo vyvrací. Jak jsme už pověděli, mnich Jindřich neprozrazuje docela nic o tom (mimo jedno místo, kterým se budeme zvláště zabývat), kde a jak žil v letech 1268—1294. Jaký důvod by mu však byl mohl překážet, aby se vůbec nezmínil o tom, že byl vysvěcen na jáhna a na kněze, když předtím zaznamenal své svěcení na podjáhna. Přijatelný se nám zdá jediný důvod, že žďárský mnich Jindřich nepokračoval na kněžské dráze, že zůstal do konce života podjáhmem. Snad vypomáhal jako podjáhnen v duchovní správě nebo byl zaměstnán v nějaké kanceláři. Tím se také nejspíš vysvětlí, že byl přijat zpět do kláštera jen jako *conversus*, konvrš, bratr laik. Takový smysl má aspoň podle našeho mínění verš 1110, kterého si, jak se zdá, dosud nikdo nevšiml:

Sic ego conversus resipiscens sumque reversus.

Bylo by ovšem možno chápat *conversus* i jako tvar slovesný (obrativ se), ale duchovní obrácení je vyjádřeno už participiem *resipiscens*, a pak — náš autor sám užívá slova *conversus* v 8. kapitole v běžném významu konvrš, bratr laik. Je zajisté pravda, že by se byl i mnich s kněžským svěcením mohl věnovat řezbářství, ale celý způsob, jak mluví Jindřich o své práci a o svém nepatrném postavení v klášteře, zdá se nasvědčovat tomu, že byl přijat tento více než padesátiletý podjáhnen do kláštera jen jako konvrš, což patrně sám chtěl zdůraznit v citovaném verši slovní hříčkou *conversus : reversus*.

Přes pocit zklamání nad nepřilíh vlnitým přijetím dává autor Žďárské kroniky najevo vedle úcty k představeným skutečný zájem o osudy kláštera. Kdo chce, může pochybovat o upřímnosti jeho slov (v. 985 n.), že na svůj Žďár nikdy nezapomněl, ale těžko by si

vysvětlil, že týž autor připojil ke zprávě o založení „šedého“ (cisterciáckého) řádu poznámku *heu male* (ach běda!), kterou čteme v Análech Jindřicha Heimburského (k roku 1096), když přece jistě nepsal tyto Anály jen pro sebe. S postavením našeho Jindřicha je také neslučitelná domněnka některých autorů, že byl náš Jindřich vychovatelem mladého Smila z Obřan. Při Jindřichovi, kterého jmenuje autor Žďárské kroniky Smilovým učitelem a vychovatelem (v. 29), aniž se s ním sám ztotožňuje, mohli bychom vskutku pomýšlet na Jindřicha Heimburského, ovšem jako nikoli totožného s naším Jindřichem. Rozumím-li dobře verši 29, praví se v něm o vychovateli mladého Smila, že je milý králi, a to se hodí právě na Jindřicha Heimburského, ctitele Přemysla Otakara II., o jehož přichylnosti k Václavu II. a k ostatním členům královské rodiny svědčí to, že se jejich osudů týká většina jeho zpráv z let 1278—1300. Tím by se také nejlépe vysvětlilo, jak se žďárský mnich Jindřich dostal k jeho Letopisu. Ale je možno pomýšlet i na Mistra Jindřicha, plebána z Velké Bíteše (nebo Osové Bítýšky) a kanovníka kroměřížského, který vystupuje častěji v listinách této doby, a jednou, v červnu 1293, společně se žďárským opatem Janem a vizovickým opatem Walterem (Boček, CDM IV, p. 406) a který tedy neměl ani místně, ani časově, ani osobně k mladému Smilovi daleko. To vše jsou arci jen dohady, ale nijak jim neodporuje, že autor Žďárské kroniky věnuje (v. 1064 n.) své dílo Smilovi jako poslednímu žijícímu mužskému potomku zakladatelské rodiny a současnému patronu kláštera. Na nějaký vztah žáka a učitele není v tomto věnování žádná narážka.

Jak v Letopise Jindřicha Heimburského, tak ve Žďárské kronice se píše o posledních letech vlády Přemysla Otakara II. a o jeho tragickém konci a v souvislosti s tím o trpkých životních zkušenostech pisatelových. Ale právě pozorné srovnání těchto dvou míst nám poskytně nejzávažnější důkaz pro tvrzení, že jde o dva autory, z nichž každý žil v té době jinde. J i n d ř i c h H e i m b u r s k ý působil, jak jsme slyšeli, roku 1278 v Rakousích, pravděpodobně jako duchovní správce v Gmündu. Zaznamenává totiž k tomuto roku, že

vojsko Přemysla Otakara II. vpadlo do Rakous a že mimo jiné zapálilo „v sousedství“ kostel P. Marie ve Waidhofenu, na jehož hřbitově prý zahynulo ohněm velké množství (na dva tisíce) lidí, a že také zapálilo městečko, v němž autor žil, a tamější kostel sv. Štěpána. Právě podle tohoto údaje se soudí, že šlo o Gmünd. Na konci roku 1278 nebo na samém začátku roku 1279, tedy po pádu Otakarově, byl Jindřich Heimburský vysvěcen, jak jsme už uvedli, na kněze ve Sv. Hippolytu od pasovského biskupa Petra. Jak prožíval dobu po smrti Přemysla Otakara II. žďárský mnich Jindřich, může si přečíst čtenář sám ve verších 877 až 891. Je zcela jasné a nepochybné, že ten, kdo složil tyto verše, nežil v době po smrti Otakarově (*post eius mortem!*) v Rakousích, ale v zemích českých, a to spíš v Čechách než na Moravě. Neboť sotva lze pomýšlet při tomto vzrušeném líčení obecného a osobního útisku na jinou zemi a na jinou situaci než na vládu Oty Braniborského v Čechách, jak se o ní vypravuje na konci „Příběhů krále Přemysla Otakara II.“ a pak zejména v jejich pokračování „O zlých létech po smrti krále Přemysla Otakara II.“. Rozhodně však, opakujeme, neprožíval náš Jindřich tuto dobu v poměrně klidných Rakousích a už proto nemůže být totožný s Jindřichem Heimburským, který ovšem asi také leccos v těchto dobách vytrpěl, ale za vpádu Otakarova vojska do Rakous, nikoli „po jeho smrti“.

Nelze si ostatně dobře představit, že by rodilý Němec, který strávil podle Emlera a jeho následovníků celé své dětství a potom znovu většinu svého života v prostředí rakousko-německém, měl takové české jazykové a kulturní povědomí, jaké se ozývá z několika míst Žďárské kroniky. Tak ze srovnání veršů 104 a 122 se zdá vyplývat, jak si věc asi správně vyložil Emler, že náš Jindřich odvozoval jméno vesnice Nížkov od „mníšků“ (*monachelli*). Ve verších 410 a 499 jmenuje autor současného krále v latinském textu po česku Václav. Ve v. 547 zaznamenává Jindřich lidovou tradici, že dřevěný kostelík ve starém Žďáru, kde kdysi bydlil se svými rodiči, založil sám sv. Vojtěch. Ale více než tyto doklady platí autorova polemika proti

německému výkladu místních jmen Obřany a Žďár (vv. 430 n.) a jeho pozoruhodný a ovšem správný výklad, že jsou to jména slovanská. Je přece nemyslitelné, že by se takto důrazně ohrazoval proti německé etymologii těchto jmen někdo, kdo by cítil německy. V této souvislosti bychom chtěli čtenáře aspoň mimochodem upozornit, že namnoze nedůsledný a pro nás nezvyklý latinský přepis osobních a místních jmen je zjev v latinských písemnostech všech evropských národů zcela běžný a není snad jen nedostatkem našeho textu nebo svědectvím o cizím původu jeho autora.

Z připomenuté etymologické polemiky mnicha Jindřicha ovšem plyne, že uměl německy, a je to přirozené, vždyť jeho otec Ekward byl nepochybně Němec. Ale tu je třeba se vrátit k otázce Jindřichova původu a jeho mladých let. Z identifikace našeho Jindřicha s Jindřichem Heimburským by vyplývalo, a tak se tvrdí obecně v literatuře, že přišel do Žďáru se svým otcem kameníkem a staviteltem Ekwardem z Rakous, když mu bylo 15 let. K námitkám, které jsme proti tomuto výkladu vznesli, lze přidat nyní ještě další, opřenu právě o jméno Jindřichova otce. Jméno *Eckward* (nikoli *Ekhard!*) není doloženo, pokud jsme mohli zjistit, ani v našich, ani v rakouských pramenech 13. století. Zdá se, že ukazuje spíš někam do západního nebo severního Německa. Vyskytuje se jako jméno hrdiny v Písni o Nibelunzích a v epické skladbě *Dietrichs Flucht*. *Helmold, Chronica Slavorum*, I. kap., 12 n., zná biskupa *Eckwarda* v *Aldenburgu-Stargardu* (v Holštýnsku), který zemřel r. 973, a obec *Eckwarden*, ačli její jméno souvisí s naším osobním jménem, existuje dosud v *Oldenburgu*, na pobřeží Severního moře. Je ostatně zcela pravděpodobné, že mistr Ekward pracoval v některé cisterciácké stavební huti v Čechách už delší dobu předtím, než ho získal opat *Walthelm* ze Sedlce pro Žďár. O příbuznosti žďárské architektury s ranou gotikou jihočeskou (*Písek, Zvíkov*) a o významu cisterciáckého kláštera v *Nepomuku* pro tento stavební vývoj psali *Dobroslav Líbal* a *Antonín Bartušek*. A je docela dobře myslitelné i to, že Ekward přišel do Čech jako

mladý člověk a že se zde oženil s Českou, a že tedy náš Jindřich prožil už svá dětská léta v českém kraji, a třebaš ovládal tři jazyky, češtinu, němčinu a později i latinu, že přece jen byla jeho mateřskou řečí čeština. Tím by se nejpřirozeněji vysvětlilo jeho české jazykové cítění.

Jestliže jsme zase odloučili žďárského veršovce, jenž byl jako chlapec nazýván po otci Jindřichem „kameníkem“ (Heinricus lapicida) a jako stařec byl jmenován a přál si být jmenován Jindřichem „řezbářem“ (Heinricus sculptor), od analisty Jindřicha Heimburského, neznamena to, že chceme autora Českého letopisu vyloučit z česko-latinské literatury. Lze se dohadovat, že se Jindřich Heimburský rozhodl psát tuto kroniku pro informaci svých rakouských krajanů, když ještě byl český král jejich vévodou. Pro starší dobu se spokojil stručným a nepříliš šťastným výtalem z českých historických pramenů, především z Kosmovy Kroniky, a jen jeho zprávy o současných událostech mají pro historika 13. století jakousi cenu. Nelze však zajisté popřít, že měl Jindřich Heimburský živé styky s Moravou a Čechami (byl vysvěcen na jáhna od pražského biskupa) a že uměl patrně česky, neboť působil jako kněz na samých českých hranicích, kde český živel zasahoval do Rakous. Byl přívržencem Přemysla Otakara II. a zůstal jím kupodivu, i když Otakarovi lidé zpustošili jeho farnost, a byl zvláštním ctitelem Brunona, biskupa olomouckého. Snad odešel později po rozdělení zemí českých a rakouských na Moravu a nevyloučili jsme možnost, že byl vychovatelem mladého Smila z Obřan. Kdyby nebylo jisté chronologické překážky, lákalo by nás dokonce ztotožnit ho s oním kroměřížským kanovníkem Mistrem Jindřichem, plebánem v Bíteši nebo Bítýšce. Ale to všechno nemění nic na důvodech, které jsme uvedli proti jeho identifikaci s autorem Žďárské kroniky. A nic na nich nemění, naopak je posiluje srovnání literární povahy obou památek. Když vyloučíme z díla Jindřicha Heimburského ony dva veršované citáty, nezbude na jeho až příliš prostých analistických záznamech docela nic literárně zajímavého a docela nic, co by jakkoli připomínalo ně-

teré jazykové a stylistické zvláštnosti Žďárské kroniky. Naopak tato skladba, Žďárská kronika, nepostrádá, jak chceme nyní ukázat, literární hodnoty a osobitosti.

Tu je však třeba především uvést na pravou míru příliš přísný Emlerův soud o Jindřichově latině a nedostacích jeho veršové techniky. Odchyly Jindřichovy latiny od naší školské gramatiky, ostatně nijak nápadné, nelze označovat za mluvnické „chyby“, stejně jako mu nelze vytýkat různé volnosti ve stavbě hexametrů, více méně společné všem středověkým veršovcům. Víc nám vadí na Jindřichově stylu přemíra spojek (*que, atque, quoque*), zájmen (*iste a ipse*) nebo adverbií a jiných částic (*sic, ibidem, ecce*), jež autor klade se značnou libovůlí, kde se mu to právě hodí, jen aby vyplnil předepsaný počet stop. Ale chceme-li být spravedliví, musíme uvážít, jak se ta spousta dat a jmen, která musil jako kronikář kláštera pojmout do své skladby, vzpírala požadavkům časoměrného hexametru. Tyto potíže asi také přispěly k tomu, že Jindřich jen nedůsledně užívá rýmovaných hexametrů, ať už takzvaných leoninských, kde se rýmuje slovo před césurou ve třetí stopě s posledním slovem téhož verše, nebo sdružených koncovým rýmem. Třeba ovšem přiznat, že hexametry Žďárské kroniky nejsou tak zdobné a nečtou se tak plynně, jako např. leoninské *Versus de passione s. Adalberti* (Verše o umučení sv. Vojtěcha) z doby asi Kosmovy nebo leoninským hexametrem složené vložky ve Zbraslavské kronice cisterciáckého opata Petra Žitavského z počátku 14. století. Ale najdou se u něho verše, které snesou i přísné měřítko a které se zdají ukazovat, že skladatel Žďárské kroniky nepřistoupil k této práci jako úplný laik v poezii. Patří sem i jeho dobová záliba v slovních hříčkách, jejímž nejnápadnějším projevem jsou nepřeložitelné verše 992—993, obsahující vedle kombinací tří liter jména Žďár (Sar) patrně nějaký letopočet, které se však přes různé pokusy nepodařilo dosud uspokojivě vyložit.

Celkem lze říci, že tam, kde Jindřich nezápasí s látkou příliš nepoddajnou, píše verše dosti slušné, a toto uznání je možno vzdát bez rozpaků závěrečným pasážím jeho skladby, třebaš, jak ještě uká-

žeme, nezcela původním, ale vyznívajícím ve výmluvnou rétorickou variaci na žalm 50., *Miserere mei Deus*, kde básník nakonec přechází od hexametru k náročnějšímu elegickému distichu.

Jsou však ještě jiné, závažnější důvody pro to, abychom Jindřicha ze Žďáru, nebo, smíme-li užívat jeho klášterního přízviska jako příjmení, Jindřicha Řezbáře, postavili na význačnější místo mezi autory našeho předkarlovskeho písemnictví. Jestliže historikové oceňují Žďárskou kroniku, jak už bylo řečeno, jako pramen pro studium kolonizace, pro genealogii, hospodářské dějiny a dějiny architektury, literárního historika zaujme vedle formálních kvalit tohoto díla i sama osobnost jeho původce, jeho umělecké a myšlenkové zaměření. Dovídáme se sice o našem Jindřichovi méně, než bychom si přáli vědět, ale více než o velké většině středověkých autorů, kteří zůstávají namnoze skryti za svým dílem, takže neznáme ani jejich jméno. Mnich Jindřich spojil s dějinami Žďárského kláštera nerozlučně svůj životní příběh, a třeba zahalil celá desetiletí své „duchovní smrti“ příkrovem mlčení, přece nám pověděl ze svých osobních zkušeností dost zajímavého. Bezprostřední vztah k životní realitě má ovšem celé Jindřichovo dílo, vždyť v tom je právě jeho historická a dokumentární cena. Ale zde chceme upozornit na drobné detaily Jindřichova vyprávění, na fragmenty ze života jeho i ze života lidí, s nimiž se stýkal, zmínky namnoze zcela stručné, ale vyznačující se názornou konkrétností, jež se zdá nějak souviset s Jindřichovým výtvarným nadáním. Připomeňme si jen, jak opětovně prozrazuje ve vsí skromnosti radost z dokončené práce na chórových lavicích, jak vzpomíná na dávné časy, na domov, na školu, na ranní pochůzky za sněhu a deště se světlem do kaple P. Marie, na řezbářskou spolupráci s vyšivačkou kostelních rouch Leukardou, jak vděčně vzpomíná dávno zemřelých druhů. Nebo si připomeňme některé drobnosti z jeho vyprávění o návštěvě pana Přibyslava z Křižanova u pana Jana z Polné stran koupě lesa, ze scény mezi umírajícím Přibyslavem a jeho zetěm Bočkem, nebo vyprávění o slavnosti při svěcení základů klášterního chrámu, o uzavření služebné Alheidy na 27 let

do poustevnické cely atd. To všechno jsou, opakujeme, fragmenty, drobnosti, ale povědí nám při autorově naivně upřímném podání o skutečném životě ve středověku víc než leckterý dlouhý text. Lze říci, že jsou to realistické motivy, jakých najdeme ve středověké literatuře víc, než by si kdo myslel (všimá si jich v poslední době Josef Hrabák), ale přece jen ne tolik, abychom je neocenili ve Žďárské kronice.

Je mezi těmito motivy jeden, který až zarazí svou naturalistickou pravdivostí; máme na mysli vylíčení svízelného pohřbu páchnoucí mrtvolky kdysi krásné ženy, Heraltovy sestry, paní Anežky (vv. 1003 až 1014). Zmiňujeme se o této scéně zvláště také proto, že odtud vychází hlavní závěrečný motiv Jindřichovy skladby, vědomí o pomíjelnosti života a bezohledné síle smrti. Jindřich se s tímto problémem nakonec vyrovnává jako zbožný středověký mnich pokorným *Miserere*, ale z jeho opětovných úvah nad předčasným skonem tolika mladých zakladatelů a příznivců kláštera se ozývá nejednou hlas protestu proti „kruté, ničemné smrti“, „*mors fera, mors nequam*“ (v. 1028) a z jeho lítosti nad nutným zánikem všeho zaznívá obdiv ke kráse tohoto světa. Autor nezatajuje, že se ve svých úvahách o smrti inspiroval cizími vzory. Kdo je „veršovec“ citovaný ve v. 1017, bude třeba zjistit. Zato ve verši 1030 cituje Jindřich výslovně Bernarda z Clairvaux, nejvýznačnějšího ze zakladatelů řádu cisterciáckého. Julius Dieterich odkazuje v poznámce k tomuto verši na kterýsi Bernardův teologický spis. Ve skutečnosti však Jindřich zde použil hlavně dvou veršovaných skladeb přičítaných ve středověku Bernardovi z Clairvaux, ale dnes mu upíraných. Je to jednak *Carmen paraeneticum ad Rainaldum*, Básnické napomenutí (chlapci) Rainaldovi, jednak *Rhythmus de contemptu mundi*, Rýmovaná skladba o pohrdání světem (Migne, Patrologia Latina 184, col. 1307 n.). Patrně znal i prozaickou skladbu, rovněž asi neprávem přičítanou Bernardovi, *Meditatio de humana conditione*, Meditace o losu člověka (tamtéž, col. 485 n.). Z první skladby, psané rýmovanými hexametry, přejímá Jindřich některé verše doslova, např. v. 1016

(Migne má však *ros*, nikoli *flos*), nebo verše 1031—1032, ale volnějších ohlasů z obou veršovaných skladeb a z prozaické *Meditace* bychom našli u něho mnohem více.

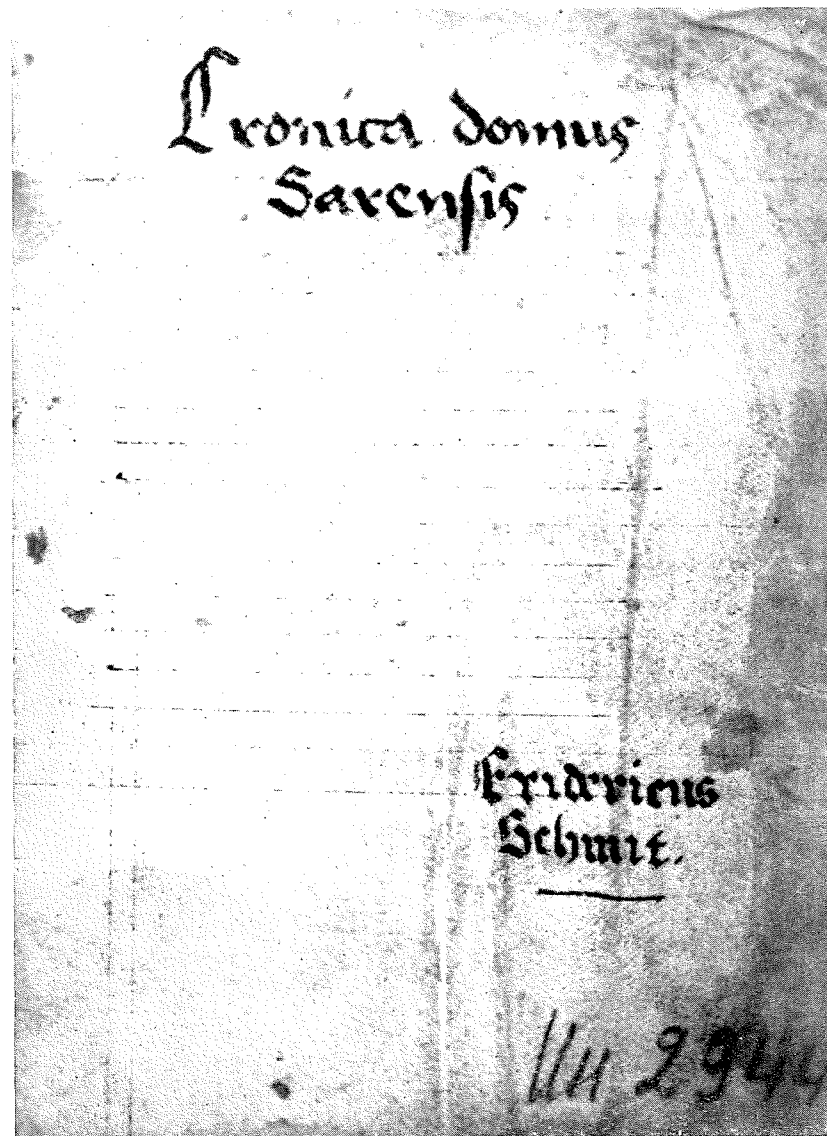
Zjištění závislosti autora Žďárské kroniky na skladbách přičítaných Bernardovi z Clairvaux je zajímavé samo o sobě, třeba nemůže překvapovat u člena cisterciáckého řádu. Náš poznatek získává však na aktuálnosti, uvedeme-li jej v souvislost s nedávným literárním objevem Karla Doskočila, o němž podal zprávu ve své studii K pramenům „Ackermanna“ (Historický sborník 1961). Doskočil přesvědčivě prokázal, že pražský kapitulní rukopis O 70, na nějž stručně upozornil už Jan Vilikovský, Latinská poesie žakovská, str. 104 n., byl kdysi v majetku Mistra Jana ze Šitboře a že obsahuje dvě skladby, které byly nepochybně pramenem jeho proslulého Ackermanna aus Böhmen, a tím více méně i českého Tkadlečka. Je to jednak právě jmenovaná *Meditatio de humana conditione*, jednak anonymní rýmovaná skladba ve formě sporu světa a smrti, *Tractatus de crudelitate mortis*, Pojednání o krutosti smrti. Fakt, že se Jindřich ze Žďaru zabýval problémem smrti o nějakých sto let před Janem ze Šitboře, opíraje se částečně o stejný bernardovský pramen, by si žádal důkladnějšího osvětlení, přičemž by bylo třeba přihlídnout i k příbuznému motivu sporu se smrtí, vycházejícímu z Nové poetiky Galfreda de Vino Salvo, *Poetria Nova*, v. 386 n.: *O truculenta mors; esses utinam, mors, mortua*, Surová smrti, kéž bys sama zemřela. Tato apostrofa smrti se objevuje u nás, jak upozornil Jan Vilikovský (viz výše str. 9 n.), už u Jindřicha z Isernie a z téhož místa Galfredova pochází i nahoře připomenutý citát v Análech Jindřicha Heimburského, použitý jím ovšem jen jako příležitostná glosa k smrti Přemysla Otakara II., bez jakékoli meditace o smyslu smrti a života.

My se však zde chceme spokojit už jen závěrem, že se nám Žďárská kronika objevila po nejedné stránce jako památka, které bude třeba věnovat v naší literární historii aspoň část toho zájmu, kterého se jí dostalo v našem dějepisectví. Doufejme, že tato edice k tomu

přispěje a že pomůže vrátit skromnému mnichu veršovci Jindřichu Řezbáři jeho vlastní lidskou a literární osobnost, pozoruhodnou nejen z hlediska kraje, který se k autoru Žďárské kroniky po 700 letech vděčně hlásí, ale i z širšího hlediska dějin naší národní vzdělanosti.

Jaroslav Ludvíkovský

FOTOGRAFICKÉ FAKSIMILE
PŘETISTENY S LASKAVÝM SVOLENÍM
UNIVERSITNÍ KNIHOVNY
VE VRATISLAVI

1a <1> De fundacione domus ecclesie Sarensis et cetera

Anno, quo Dominus est incarnatus, in ipso
 milleno nec non trecenteno subeunte
 Heinrici modici modicus fit prologus iste
 ad monachos in Sar maiores atque minores,
 1b ad iuvenes et grandevos, pueros et adultos,
 quomodo fundatus in primis sit locus iste.
 Hinc rogo te, lector, non inspicere simplicitatem
 metri, sed sensus adtendas integritatem.
 Quamvis sit stilus simplex et rudibus aptus,
 sunt tamen hec verba mea vera, fide quoque digna.

Nunc vobis scribo, presentibus atque futuris,
 qui fratres estis eritisque perhenniter istic.
 Omnes prelatos hic in Sar scribere conor,
 2a ecclesiam qui rexerunt hanc atque fuerunt
 hic provisos, abbates sive priores,
 qualiter electus fuit iste vel ille vel unde,
 que sub temporibus ipsorum contigerintque.
 Quomodo sit domus hec fundata, per omnia dicam
 et fundatores, tam natos quam genitores,
 qui fundaverunt hanc et nobis tribuerunt
 predia larga satis — hos salvet fons pietatis! —,
 omnes narrabo cum fundatricibus usque
 tempus ad Arnoldi, qui post decimum fuit abbas.
 2b Tempore sub cuius hec omnia facta notavi
 atque meis scriptis, ut cernitis, insinuavi,
 ac fundatoris Zmilonis tempore nostri.
 Sit licet ille puer et adhuc puerilibus annis,
 est tamen acceptus regi claustrisque fidelis.
 Sic est Heinricus dydasculus ac pedagogus
 ipsius pueri, cuius pater ipse Gerhardus.

<1> O založení kláštera Žďárského atd.

V roce, kdy třináctý věk se právě ke konci chýlí
 po narození Páně, se počíná předmluva tato,
 skromná jen, jako je skromný i Jindřich, který ji píše
 mnichům v klášteře Žďárském, všem vyšším, jakož i nižším,
 5 jinochům též i starcům, i mladým i dospělým o tom,
 kterak v počátcích svých byl založen tento náš klášter.
 Proto tě, čtenáři, prosím, jen nehleď k prostotě verše,
 nýbrž pozornost obrať, jak pravdivý, věrný je smysl.
 Ačkoli sloh je prostý a vhodný pro neškolené,
 10 přece jen slova má jsou pravdivá, důvěry hodná.

Pro vás přítomné píši, kdož nyní jste bratřími tady,
 pro vás budoucí též, kdož po letech budete jimi:
 všechny ty představené, již ve Žďáře byli, chci zapsat,
 ty, kdož řídili jej a byli v klášteře našem
 opaty nebo správci neb kteří zde převory byli,
 15 kterak byl zvolen ten neb onen anebo odkud,
 a co se událo v době, kdy stáli ti mužové v čele.
 Zevrubně vyličit chci, jak tento založen klášter,
 uvedu zakladatele, jak rodiče, tak jejich syny,
 kterých to dílo jest a kteří nám udělovali
 20 statků štědře a hojně (ať milost boží je spasí!),
 všechny uvedu zde, i zakladatelky, až k roku,
 kdy se stal opatem Arnold — měl deset již předchůdců tady.
 Všechny ty události jsem zachytil za jeho času,
 a jak vidíte zde, i pojal do svého spisu,
 25 a též za času Smila, jenž našim je zakladatelem;
 ačkoli dosud je chlapec a tráví chlapecká léta,
 přece je milý králi a našemu klášteru věrný.
 Takový jest i Jindřich, jenž vychovává a učí
 tohoto útlého chlapce, jež na svět přivedl Gerhard.
 30

3a Sub patre predicto presenciam carmina scripsi,
ipsius abbatis cum sextus iam foret annus
et sexti regis cum sedecimus foret annus,
post positamque domum fuit annus XL et octo,
quo natus fueram, fuit annus tunc L et octo —
annis sicque decem senior sum quam domus ista —,
in Sar quod veni, fuit XL duo atque unus,
tunc anni Domini fuerant et mille trecenti.
Ceum puer insipiens nec habens normam sapientis
sepius optavi, quod ad ipsum vivere possem
annum, quod dominus Christus michi prestavit ipse.
Sed nunc dereliquo faciat michi, quod placet ipsi.

3b Ista sub Arnoldi, ceum dixi, tempore scripsi
et sedilia, que cernis presenciam, sculpsi,
pinxi diversisque coloribus illa decenter,
in quibus eterno Domino psallunt domicelli.
Et credo, quod ad hoc (me) conservaverit ille
rex, Deus omnipotens, qui cuncta creata gubernat.
Nam nullas sedes nec post nec ante paravi
nec scivi nec presumpsi, sed nec reputavi.
Ipsius ad laudem tamen hec sedilia sculpsi
necnon ipsius sancte genitricis honore,
postquam me salvum revocavit matris ad alvum.
4a Ergo sum dictus indignus postea sculptor;
indignus dico, quoniam non sum generalis.
Hinc me pro meritis dicit manus Omnipotentis!
Namque meum precium Deus est et erit mea merces.
Cetera nunc dicam, breviter quoque prosequar illa.

(2) Quomodo Sybilla venit ad terras istas

4b Cum dominus Wentzeslaus rex nomine quartus
duceret uxorem, fueratque filia regis
Phylippi quondam, qui natus erat Friderici,
ipsa etiam virgo Chunigundis erat vocitata;
que secum multas mulieres atque puellas
duxit, diversas res cum magno comitatu.
Inter quas etiam felix fuit illa Sybilla,

Když byl opatem Arnold, já složil tyhleto verše:
bylo to v šestém roce, co zastával opatský úřad,
v době, kdy šestý král již vládl po šestnácti letech,
čtyřicet let již bylo, co založen klášter,
od mého narození let minulo padesát osm —
tako já o deset let jsem starší nežli je klášter;
od mého příchodu sem je to třiačtyřicet let,
od narození Páně pak rok je teď tisíc třístý.
Co jsem si častěji přál jak nemoudrý chlapec, jenž neměl
dosud vodítka moudrých, jen abych se dožít mohl
tohoto roku, to přání mi Kristus Pán splnit ráčil;
nyní již se zbytkem let ať naloží, jak se mu zlíbí.

Tohle, jak jsem již řekl, jsem za času Arnolda napsal;
sedadla, jež zde vidíš, jsem vyřezal taktě a vkusně
nanesl různé barvy. A v těchto sedadlech zbožně
k počtě věčného Pána teď páni zpívají žalmy.
A já si myslím, že k tomu mě dochoval Pánbůh, ten vladař
všemohoucí, jenž všemu, co bylo jím stvořeno, vládně,
neboť jsem sedadla žádná já nedělal dříve ni potom,
ani jsem nedovedl to, ba ani to v úmyslu neměl.
Přece však k jeho slávě jsem vyřezal sedadla tato,
rovněž k slávě a cti i jeho rodičky svaté,
když mě bez porušení zas vrátila v kláštera náruč.
Proto jsem později byl já nehodný nazýván řezbář,
nehodný, pravím, neb věru se nevyznám v umění celém.
Za to ať Všemohoucí mě obdaří podle mých zásluh,
neboť mou mzdou je Bůh a rovněž mou odplatou bude;
o všem ostatním teď já povím a pojednám krátce.

(2) Jak přišla Sibylla do těchto končin

Tehdy, když čtvrtý král se ženil, nazvaný Václav,
za což si panovník ten vzal dceru Filipa krále,
syna to Fridrichova; ta dívka se Kunhuta zvala.
Tato králova což si tenkrát přivedla s sebou
přemnoho paní a dívek, i přišla v průvodu velkém,
a též rozličné věci si přivezla s sebou. V tom počtu
paní a dívek byla i šťastná Sibylla tenkrát.

per quam fundata est domus hec et per Prsibizlaum,
 qui dominus tandem Sibillam duxit eandem.
 Nam primum dicto Bohucho nupserat ipsa,
 post mortem cuius domino nupsit Pribislaio.
 Hii duo coniuncti tres formosas genuere
 5a natas, que multas laudes post hec meruere —
 atque duos alios pueros eciam genuerunt,
 quorum nomina sunt mas Petrus, femina Libisca —,
 quarum prima tamen fuerat Stislawa vocata,
 Eufemia bona fuit et vocita(ta) secunda,
 Elyzabeth iunior et tertia nomen habebat.
 Has desponsarunt Gallus, Botscho, quoque Zmilo.
 Gallus de Jablon Stizlawam nomine duxit,
 que pariens natos sibi post sine crimine vixit,
 Gallum, (Iarosium) — Gallus breviter quoque vixit —
 et Margaretham pulchram satis et generosam.
 5b Bothsconi domino felix Eufemia nupsit,
 que cito concipiens genuit natam speciosam
 atque duos natos, Zmilonem sicque Gerhardum.
 Elyzabeth Zmilo de Luchtenburc postea duxit,
 que sibi Zmilonem genuit, reliquos quoque fratres,
 de quibus hic iam non, sed postea dicere conor.

⟨3⟩ De Iohanne de Polna et eius clauastro

Nobilis interea vir quidam nomine Ienisch,
 in Polna residens, prudens et religiosus,
 6a dives erat satis ac habuit nullos quoque natos.
 Huius erat, nota multis, hec silvula tota,
 et sibi devota mens swaserat optima vota,
 scilicet, ut Christo vellet componere claustrum
 ordinis illius, qui griseus vulgo vocatur.
 Unde laborare bonus hic ubi cepit in Ozzec,
 ut sibi destinarentur quidam monachorum,
 ut breviter dicam, tunc abbas nomine Zlauco
 misit ei monachos aliquos, qui quinque fuerunt
 6b hic annis et cum virtute locum coluerunt.
 Hic in vicino prope nos situs est locus ille,
 sicut adhuc locus esse videtur amenus ibidem,

Od ní založen byl náš klášter, a od Přibyslava,
 kterýžto pán si vzal tu Sibylu později za choť;
 neboť ta byla předtím již provdána za Bohuslava,
 a pak po jeho smrti pan Přibyslav za choť ji pojal.
 Z toho manželství pak tři dcery překrásné vzešly,
 kterým v pozdějších letech se dostalo veliké chvály;
 70 mimo to manželé tito pak zplodili ještě dvě děti,
 chlapce, jež nazvali Petrem, a děvče, jež Libuškou zvali.
 První z oněch tří dcer se Zdislava zvala, ta druhá
 Eufemie a třetí, té nejmladší ze všech, pak jméno
 75 Eliška dali. A pak, když dospělé byly ty dívky,
 Havel, Boček a Smil si za manželky je vzali.
 Havel, z Jablonné zvaný, si vyvolil Zdislavu za choť,
 bez úhony s ním žila a rovněž mu zrodila dítky:
 Havla a Jaroslava — však Havel žil jenom krátce —
 80 a pak Markétu dceru, jež krásná a vznešená byla.
 Blažená Eufemie se provdala za pana Bočka;
 ta pak počala brzy a zrodila přesličnou dceru,
 později i dva syny — Smil první a druhý byl Gerhard.
 Za Smila z Lichtenburka se potom Eliška vdala;
 85 ta mu zrodila Smila a ostatní Smilovy bratry,
 o nichž později až, ne teď, já vyprávět hodlám.

⟨3⟩ O Janu z Polné a jeho klášteře

Tenkrát jakýsi slovutný muž, jenž jménem slul Jeniš,
 na Polné měl své sídlo. Byl velice moudrý a zbožný,
 byl i bohatý dost, leč neměl dětí ten šlechtic.
 90 Tenhleten celý les, však mnozí ho znají, mu patřil;
 nábožná mysl jeho jej přiměla k vzácnému slibu,
 že totiž Kristu ke cti on založí na místě klášter
 onoho mnišského řádu, jenž zve se obecně šedý.
 Proto ten dobrý muž se v Oseku ucházet počal,
 95 aby někteří z mnichů mu byli tam ustanoveni.
 Abych to pověděl krátce: hned Slávek, tehdejší opat,
 poslal mu některé mnichy a ti tu žili pět roků,
 zdatně hospodařice v tom místě. I leží to místo
 v blízkém sousedství našem a doposud je to, jak vidět,
 100 milý a půvabný kout. Však tenkrát dokonce mniší

et vineam quandam plantaverat ars monachorum —
Bernhardi cella fuerat locus ipse vocatus —
qui vero tunc degentes dicti fuerant monachelli.
Et providit eis in cunctis vir bonus ille
atque ministrabat sua queque fideliter ipsis,
in quantum potuit.

Tandem venit pater illuc,
quomodo se regerent, cupiens invisere fratres,
et cum perspiceret, videt hic, quod non placet ipsi.

7a Et quia pompose mentis fuerat pater idem —
hic siquidem generis gaudebat nobilitate —,
iratus dixit non posse suos tollerare
defectum talem, pretendens nescio qualem.
Postea percepi, quod pro blaterantibus esset
inter eos quisdam talis dissensio facta.

Unde superba sua mens ipsos tunc revocavit,
atque suos monachos secum ducens remeavit.
De quo vir bonus hic doluit multumque gemebat,
quod sua, ceu voluit, virtus non proficiebat.

7b Et sic cessavit subito constructio talis.
Sed tamen ecclesia Nicolai mansit ibidem
per longum tempus, in Nyscow postea dicta.
Est verum dictum, nunquam fiet quoque fictum

Mt 15, hoc, quod Scriptura narrat nobis generalis:
quam Pater e celis fundat, fundacio durat,
sed quam non fundat, talis fundacio transit.
Sic Domini manus illam non fundasse videtur;
nescio iudicio Domini quo sit locus ille
tam cito deletus, sic a Domino reprobatus.

8a Ille tamen miles et vere nobilis ipse
non ideo cessat Christo sua solvere vota,
ast hoc, quod potuit, fecit, sua predia tradens
fratribus et viduis, aliis quoque religiosis.
In Drowowicz locat ipse crucem gestantibus amplam
ecclesiam satis et pulchram, que cernitur ecce,
et bona plura dat hiis super aram virginis alme.
Cetera conservat hac cum silva sibi soli,
et sic cottidie Christo domino famulatur,
8b quem precibus sic assiduis de corde precatur.

jakýsi vinohrad sobě tam zřídili dovednou rukou.
Celou Bernardovou to místo nazváno bylo,
těm pak, kdo bydlili tam v ten čas, se říkalo mnišci.
Staral se po všech stránkách ten muž, tak šlechtyný, o ně,
věrně z majetku svého jim dával, pokud jen mohl.

105

Konečně Otec opat též zavítal do toho kraje,
na bratří dohlédnout chtěje a zjistit, jak si tam vedou.
Když si vše prohlédl, zjistil, co jemu se nemohlo líbit.

Poněvadž tento Otec byl mužem vznešený myslí,
neboť se honosit mohl i slavným šlechtickým rodem,
roztrpčen děl, že nelze, by snášeli zde jeho lidé
takový nedostatek — sám nějakou nesnáz si smysllil.
Sám jsem později zvěděl, že mezi bratřimi tehdy
vznikl jakýsi spor, jenž týkal se patrně pomluv.

Slovak

110

Proto v své hrdé myslí je tenkrát povolal nazpět,
s sebou si mnichy své vedl a s nimi se navrátil domů.
Toho ten dobrý muž však želel a naříkal mnoho,
šlechtyný jeho čin že úspěchu neměl, jak přál si.

115

A tak zřízený klášter byl zrušen tím zásaheo náhlým.
Svatého Mikuláše však chrám tam přece jen zůstal
po celý dlouhý čas a místo Nížkovem zve se.
Pravdivý výrok jest a nebude výmyslem nikdy,
výrok, ježž Písmo svaté nám uvádí v podobě této:

120

»To, co nebeský Otec sám založí, nadále trvá,
to však, co nezaloží sám nebeský Otec, to zajde.«
Zdá se, že ruka Páně ten klášter nezaložila:
nějakým úradkem Páně byl onen klášter tak rychle
zrušen, zajisté proto, že nebyl od Boha schválen.

125

Nicméně onen rytíř, ten šlechtic rodem i duchem,
nepřestal proto plnit své sliby, jež učinil Kristu:
alespoň činil, co mohl, a štědře dával své statky
bratřím, jakož i vdovám a jiným klášterním mnichům.
Založil v Drobovicích sám kostel pro křižovníky,
velebný velmi a krásný, ježž dosud tam viděti možno,
také jim mnoho darů dal na oltář rodičky Boží.
Ostatní s tímto lesem Jan z Polné si pro sebe nechal,
a tak po všechny dny on Kristu Pánu zde sloužil,
k němužto z celého srdce v svých prosbách stále se modlil.

130

135

⟨4⟩ *Quomodo Prsibizlaus acquisivit silvam*

9a Nobilis interea vir strenuus ac venerandus,
de quo narravi vobis, dominus Prsibizlaus,
in Crisans mansit, quod tunc fundaverat ipse;
sed nondum fuit hoc castrum, quod cernitur ecce.
Exterius miles, monachus fuit hic tamen intus.
Devotus namque fieri claustrum monachorum
cogitat, assidue tractans hoc nocte dieque,
qualiter incipiat et quomodo compleat illud.
Congregat ergo sibi summam quantamlibet auri
ac eris multi, tractans cum coniuge fida,
Sybilla dicta, que semper sit benedicta!
Cumque simul meditentur, non est locus illis,
quo monachis ipsis valeant componere claustrum.

9b Contigit interea vice quadam, quod Prsibizlaus
predictus miles ad Ientzonem properaret,
de silva cupiens secum tractare; quod et fit.
Nam cum colloquium miscerent insimul ambo,
contigit, ut dominus Prsibizlaus quereret illum,
quomodo de claustro staret, quod ceperat ipse
ponere, vel quali modulo cessasset ab ipso.
Ille refert subito sibi singula facta revelans,
qualiter egisset secum Zlauco pater abbas,
et quod adhuc talis et silvula tanta maneret.
De quo gavisus dixit iterum Prsibizlaus:

10a „O Deus, o Christe, meus esset si locus iste
cum silva tota, tunc possem solvere vota,
et tibi solvissem, tunc letus leciior essem.
Nam vovi Christi fundare domum genitrici
ordinis illius, griseus qui vulgo vocatur.
Hoc etiam complevissem bene, si potuissem;
nam mihi non locus est, quamvis sit summula tanta
argenti nec non auri et sint predia tanta.
Si tua gracia vel mea munera iungere posset,
quod mihi totalem vel partem vendere velles
istius silve vel Christo tradere gratis —

⟨4⟩ *Kterak Přibyslav získal les*

Zatím ten horlivý muž a hodný veškeré úcty,
o němž jsem vyprávěl vám, pan Přibyslav, zvolil si zdejší
Křižanov za své sídlo, jež sám byl založil tehdy —
ještě to nebyla tvrz, již možno je viděti nyní.
Pro svět rytířem byl pan Přibyslav, v nitru však mnichem:
při oné zbožnosti své měl v úmyslu založit klášter,
a tak myšlenkou tou se zabýval ve dne i v noci,
kterak by začal to dílo a jak by je se zdarem proved.
Proto veliké množství si shromáždil zlata a stříbra,
stále jednaje o tom i se svou manželkou věrnou,
Sybilou zvanou; ta žena ať navždy je blahoslavena.
Myslili společně na to, však neměli vhodného místa,
na kterém pro sbor mnichů by mohli založit klášter.

Avšak jednou se stalo, že rytíř Přibyslav, o němž
svrchu již byla zmínka, se spěšně za Jencem vydal,
chtěje s ním o lese jednat, a k jednání skutečně došlo.
Když pak již tyto dva své rozmluvy navzájem vedli,
náhodou stalo se též, že pan Přibyslav tázal se Jence,
co a jak s klášteřem jest, jež on tam budovat začal,
způsobem jakým a proč pak zanechal úmyslu svého.
Jenec mu vyprávěl hned a všechno mu zevrubně líčil,
kterak s ním opat Slávek stran toho jednal, on sám že
nezměnil úmysl dosud a les že je celý v témž stavu.
Přibyslav pocítil radost z té řeči a nadšeně zvolal:

„O můj Bože, o Kriste, to místo *mé* kdyby bylo,
jakož i celý ten les, svůj slib pak mohl bych splnit,
přítom splnit i tvůj slib a šťasten, přešťasten byl bych;
neboť jsem učinil slib, že založím rodiče Boží
klášter onoho řádu, jenž obecně nazýván šedý.
A kdybych býval mohl, svůj slib bych poctivě splnil.
Ale já nemám místo, však zato mám nějakou sumu
stříbra, jakož i zlata a taktéž nějaké statky.
Kdyby však laskavost tvá s mou štědrostí spojit se mohla,
a tys mi celý ten les neb část ho prodati ráčil,
anebo Kristu Pánu snad zadarmo chtěl bys ho dáti

10b sed non est gratis, quod ob eius honoris amorem
confertur, qui nos plasmavit, sanguine lavit —
Virginis ac alme Christi genitricis honore
et confessoris et pontificis Nycolai,
quorum proposui, si(c) possum ponere templum.

Talibus auditis vir prudens atque beatus,
namque Deo gratus fuit exaudire paratus,
hec quedam dixisse fertur vel talia verba:

„Sit, ut dixisti; si ponere disposuisti
et fundare domum Domini genitricis honore
et confessoris domini nostri Nycolai,
11a accipe, construe, fac, ut vis, cum silvula tota.
Coram te poteris tua nunc bene solvere vota,
ut tibi, sic mihi fac claustrum genitricis honore
Christi, fecissem quia dudum, si potuissem,
ut bene scis; forsán placuit non Omnipotenti.
Sim licet indignus, silvam tibi trado libenter,
in quantum valeo, simul adiuvabo frequenter.

De quo non modicas grates retulit Prsibizlaus
et fore se spondet sibi fidum semper amicum,
11b atque ciffum pulchrum sibi porrigit hic ad honorem
huius amicie, marcas ter quinque valentem
argenti, quem suscepit tunc Ientzo libenter,
et sibi fert grates magnas servatque decenter.
Tunc quasi vir prudens dictus dominus Prsibizlaus
hunc rogat, ut super hoc facto sibi litera detur,
vel coram multis hec pactio sic recitetur.

Et facit hoc Ientzo, quia vir bonus atque fidelis,
ut faciunt recti, permisit se prece flecti.

Omnia quippe sua Domino commiserat ante,
12a cum sibi devote claustrum fundaverat ipse.
L 6, 44 Fructibus ex eius quevis cognoscitur arbor:
qui bonus ante fuit, potuit leve post bonus esse.
Sic bonus iste bonis cognoscitur actibus eius,
unde fuit facilis sibi consensus Prsibizlao.
Cum sic complissent hec omnia, que voluissent,
ambo gaudentes simul ad sua (iam) redierunt.

(zdarma se nedává přec, co z lásky dává se k počtě
175 toho, který nás stvořil a božskou krví svou omyl),
jakož i k počtě Panny a rodičky Boží a svätce,
biskupa Mikuláše, jenž horlivě vyznával víru —
těmto budu pak moci, jak chtěl bych, postavit kostel.“

Když to uslyšel muž tak moudrý a blahoslavený,
180 neboť milý byl Bohu a ochoten poslouchat jeho,
taková pronesl prý neb těmto podobná slova:
„Staň se, jaks děl! A jestli ses rozhodl založit klášter
k počtě rodičky Boží a svätého Mikuláše,
185 kterýžto vyznavačem byl horlivým našeho Pána,
vezmi si celý ten les a stav a učiň, co libo;
nyní už budeš moci ten slib svůj se zdarem splnit.
Jménem ty svým i mým stav k počtě rodičky Boží
klášter, jež já, jak víš, již dávno bych postavil, kdybych
190 mohl: můj úmysl snad se nelíbil Všemohoucímu.
Třebaže nehodný jsem, ten les ti s radostí dávám,
také ti, pokud stačím, sám vydatně pomáhat budu.“
Za to pan Přibyslav vzdal mu nemalé díky a slíbil,
že chce po všechny časy mu věrným přítelem zůstat.
195 Na počest přátelství toho pak podal mu překrásný pohár;
na patnáct hřiven stříbra se cenil ten pohár, jež tenkrát
milerád přijal pan Jan a mnoho mu děkoval za něj,
nato jej s vážností schoval. A tehdy pan Přibyslav také
jakožto rozvážný muž jej prosil oddaně, aby
200 zápis mu o tom dal, neb aby ta úmluva o tom
před tváří mnoha svědků tu mohla být opakována.

Jenec to učinil rád, vždyť muž byl dobrý a věrný,
rád se podvolil prosbě, jakž lidé poctiví činí,
neboť majetek všečen již dříve odevzdal Pánu,
205 když mu s nábožnou myslí i sám kdys založil klášter.
Pozná se každý strom vždy podle ovoce svého:
dobrý kdo býval dřív, ten snadno i potom je dobrý;
takto po dobrých skutečích i muž ten dobrým je shledán.
Proto se s Přibyslavem on tenkrát dohodl snadno.
210 Když tak splnili vše, co oba si tenkráté přáli,
radostně oba dva se potom vrátili domů.

Est Ienisch letus, letissimus est Prsibizlaus,
quod Domino vota poterat sua reddere tota.

Hic, precor, attente debes attendere, lector,
sicque notare potes hiis in verbis manifeste,
quod sit fundatus eciam per eum locus iste,
qui talem silvam gratis dedit et nichil inde
abstulit, excepto tantummodo calice solo.

Sed non est gratis, quod pro Christo datur ulli.

Mt 40, Nam Dominus propria persona taliter inquit:
42
Mc 9, 40 „Qui dat aque modicum scienti nomine Christi,
retribuetur ei, nec merces deperit eius’.

Ergo civos multos valeat cum silvula tanta,
non manet inmerito, si salvetur dator eius.

13a Sicut sum certus, quod nullum transit inultum
peccatum, sic et elemosina nulla peribit,
sed Dominus, qui cuncta videt, discernit utrumque:
nam bona pro meritis, pro demeritis mala confert.

Hic in Sar primus est fundator Pribizlaus,
vivere quem credo cum Christo pro benefactis.
Est tamen in celis comes illi Ientzo fidelis,
qui sua sponte dedit Christo, nichil inde repositens.
Namque civos multos, ut dixi, silva valeret,
hanc qui deberet vel digne solvere vellet.

13b Ergo, Deus celi, precamur corde fideli,
omnes, qui nobis faciunt bene, ceu bonus iste
fecit, qui silvam tribuit, pie suscipe, Christe!
Vir tamen iste bonus post hec vixit breve tempus
nec non in Drowowitz per amicos fit tumulatus.

Wichardus dominus propior fuit eius amicus,
qui iacet in Drowowitz eciam tumulatus ibidem,
dictus de Tyrna, vir strenuus atque famosus
ac avus istorum fuit in Polna puerorum,
quorum mortuus est unus, sed et alter adhuc est.
14a Et Scenko dominus eciam fuit eius amicus,
qui fuit istorum nunc in Prsbzla puerorum,
quorum nunc unus est mortuus, alter adhuc est.

Třebaže Jenec měl radost, měl Přibyslav radosti nejvíc,
poněvadž slib svůj Pánu teď mohl již bezpečně splnit.

Tady, čtenáři, prosím, dej bedlivý pozor, neb můžeš
poznat docela jasně z těch slov, že tento náš klášter
od toho muže též byl založen, který dal k tomu
zadarmo celý les a nic si tenkrát nevzal
za tuto štědrost svou krom oné jediné číše.

Není však dáno zdarma, co komu se pro Krista dává,
neboť vlastními ústy Pán pověděl toto: „Kdo trochu
vody ve jménu Krista dá napít tomu, kdo žízní,
dojde odměny své a nepřijde nazmar mzda jeho.“

215
220
225
Proto, ač les tak velký má cenu pohárů mnoha,
nebude bez odplaty, když dárcce spasení dojde.
Jakož jistotu mám, že bez trestu nemůže projít
žádný hřích, tak nepřijde nazmar též almužna žádná.
Pán však, který vše vidí, sám rozhodne obé a dává
dobré, kdo zásluhy má, a zlé zas tomu, kdo hřeší.

Přibyslav ve Žďáře zde je prvním zakladatelem,
který za dobré skutky, jak věřím, žije už s Kristem;
jemu průvodcem věrným je v nebesích jistě i Jenec,
zdarma jenž dával Kristu a nic pak ne žádal za to,
neboť, jak řekl jsem již, les cenu měl pohárů mnoha,
kdyby jej onen dlužník chtěl zaplatit v patričné ceně.
230
235
Proto tě, nebeský Bože, my prosíme s upřímným srdcem:
přijmout v odplatu, Kriste, rač všechny, kdož dobře nám činí,
jako ten dobrý muž, jenž les nám věnoval zdarma.
Ale ten dobrý muž žil potom jen kratičkou dobu,
po smrti v Drobovicích byl pohřben přáteli svými.

Nejbližším přítelem jeho byl Wikard, z Trnavy příjmím,
statečný, proslulý muž, jenž leží na témže místě,
240
245
pohřben jsa v Drobovicích. A tento pan Wikard byl dědem
oběma vnukům v Polné, z nichž jeden je také již mrtev,
zato však druhý z nich je naživu ještě i nyní.
Do počtu jeho přátel byl počítán také pan Čeněk,
od něhož pocházejí dva synové na Přibyslavi,
z nichž je teď jeden již mrtev a druhý doposud žije.

Credoque, quod dominus Jenco fuit eius amicus,
istorum, qui nunc sunt in Mesirisch, puerorum,
domni Iesconis, Buzonis sicque Thobie.
Sum quia digressus, sed nunc ad prima revertor.
Et sic obtinuit silvam dominus Prsibizlaus,
in qua postea Sar domus hec est edificata,
atque Deo dante melior fit, quam fuit ante.

14b <5> *Quod Prsibizlaus conmisit Boschoni fundacionem*

Predictus dominus Pribislaus cum senuisset
atque suas natas ex more viris sociasset —
de quibus hic iam non ad presens dicere possum,
sed tamen, ut potero, vobis ego postea dicam —,
utpote vir prudens cepit pensare futura,
scilicet eternam vitam mortemque perhennem.
Ut prius audistis, voluit quoque ponere claustrum
ordinis illius, qui Bernhardi vocitatur.

15a Sed quia non potuit, sicut voluit, cito tale
claustrum fundare, cepit tamen hec meditari,
ut saltem quidquam faceret pro nomine Christi;
unde Minoribus in Brunna dedit hic bona plura,
in quorum iacet ecclesia Brunne tumulatus.
Nam dilexit eos, alios quoque religiosos,
sed tamen in corde nunquam dimisit amorem,
quo fuit astrictus griseorum religioni,
quorum rigorem nimio dilexit amore.
15b Hinc conabatur ipsorum ponere claustrum
et summam, quantam potuit, simul eris et auri
cum silva iam predicta conservat ad ipsum
claustrum fundandum, tempus cum venerit aptum.

Cum iam complisset et cuncta parata fuissent,
in promptuque forent ea, que debebat habere,
heu dictu! venit (subito) mors illa molesta,
que semper solita est prestare funebria mesta,
et tulit e medio dignum dominum Prsibizlaum,
nec datur in propria persona ponere claustrum.
16a Sed tamen antea quam moreretur, nuncius eius

Býval přítelem jeho, jak myslím, také pan Jenec,
od něhož pocházejí tři synové, kteří jsou nyní
v Meziříčí, pan Ješek, pan Bušek a Tobiáš s nimi.
Ježto jsem odbočil zde, teď k počátku opět se vrátím.
A tak obdržel les pan Přibyslav, ve kterém tento
Žďárský byl postaven klášter, a ten byl s pomocí boží
o mnoho lepší potom, než byl ten v dřívější době.

250

<5> *Kterak Přibyslav svěřil založení Bočkovi*

Když pak zestárl již pan Přibyslav, o němž jsem mluvil,
když, jak bývá to zvykem, své dcery už za muže provdal
(já však o těchto mužích teď nemohu vypravovati,
ale jak budu moci, i o nich vám později povím),
počal jak moudrý muž včas přemýšlet o budoucnosti,
o věčném životě totiž a rovněž o smrti věčné.
260 Jak jste už slyšeli dřív, i on chtěl založit klášter
ve prospěch onoho řádu, jenž svatého Bernarda sluje.
Poněvadž nemohl však, jak přál si, tak nezvykle rychle
založit takový klášter, pak alespoň přemýšlet začal,
jak by alespoň něco moh učinit pro jméno Boží.
265 Proto přemnoho statků on Menším bratřím dal v Brně
a v jejich chrámě v Brně teď v hrobě pochován leží,
neboť miloval je i jiné řeholní bratry,
avšak nikdy v svém srdci se nezřek pan Přibyslav lásky,
s kterou nade vše lnul vždy k řeholi šedých těch bratří,
270 jejichž velikou přisnost měl v lásce nadmíru vřelé.
Proto v úmyslu měl těm mnichům založit klášter,
a již velikou sumu, jak mohl, stříbra a zlata
i s tím zmíněným lesem měl v záloze, aby v tom místě,
vhodný až nastane čas, moh konečně založit klášter.
275

255

260

265

270

275

Když již připravil vše a všechno schystáno bylo,
když měl po ruce všechno, co musel mít k početí stavby,
náhle, ach, přišla smrt, ta neblahá, která vždy s sebou
přináší žalostný smutek, i odvedla ze středu přátel
tohoto hodného muže, jímž vždy pan Přibyslav býval,
nepřejíc, aby on sám moh zbudovat zmíněný klášter.
Avšak dříve než zemřel, byl poslán do Znojma posel

280

mittitur ad generum Botschonem nomine Znoyme,
castellanus ubi tunc dicitur ipse fuisse.
Nuntiat ergo sibi prefatus nuntius ille,
quod socer ipsius egrotaret Prsibizlaus
atque rogaret eum, quod ad hunc subito properaret,
si dignaretur tamen illum cernere vivum.
Unde ubi ille bonus Botscho non tardat abire
atque suum socerum curat properanter adire.

- 16b Et cum venisset, suscepit eum socer eius
gaudenter dicens: „O Botscho, venis bene, fili,
ecce vocante Deo vadam iamiam moriturus.
Tu scis, quod volui fundare domum genitrici
Christi, nec possum, forsitan dignus quia non sum,
sim licet indignus, fidei tamen hoc gero pignus,
quod sunt in promptu michi pecunia, silva,
cetera quam plura, quibus hoc fundare volebam,
si Christo domino de me misero placuisset.
Es quia tu dignus, forsitan pater ille benignus
17a hec tibi servavit Christus, qui cuncta creavit.
Ergo viriliter incipe, prospere perfice Christi
atque Dei genitricis honore domum monachorum,
qui precibus sanctis pro nobis iugiter orent.
Et mea tu vota pro me, rogo, solvito tota,
ut michi, sic tibi fac, et sint communia nostra.
Omnia, que mea sunt, tua sint, tantummodo fac nunc,
hec tibi conmitto, scio te fore namque fidelem.“

- 17b Tunc iubet afferri sibi pondus eris et auri;
ponderat ergo sibi tunc aurum, ponderat ac es,
auri quatuor X, argenti quatuor et C;
silvam cum fundo sibi contulit omnia, dicens:

„Fili mi care, tibi que dixi memorare,
noli tardare, quantocius hec operare.“
Boscho suo socero respondit talia flendo:
„Que modo dixisti, tu que fieri voluisti,
ipsa libens faciam, pater optime, si Deus ipse
est mihi propicius, si vult iuvare volentem,

k zeti tohoto pána — ten zeť se jmenoval Boček
a byl za toho času prý purkrabím ve městě Znojmě.
Onen zmíněný posel mu tedy vyřídí zprávu,
Přibyslav, jeho tchán, že na smrt nemocen leží
a že ho snažně prosí, ať ihned pospíší k němu,
jestliže totiž touží ho ještě na živu spatřit.
A tak dobrý ten Boček nic nemešká, na cestu dá se,
dbá, aby k svému tchánu se dostavil co možná spěšně.

A když na místo přišel, tchán jeho jej s radostí přijal
řka mu: „Dobře, že jdeš, ó Bočku, můj synu, neb Pánbůh
hle, již odtud mě volá, již zmirám a odejdu navždy.
Ty však zajisté víš, že chtěl jsem založit klášter
rodičce Boží, však nelze, neb nejsem toho as hoden.
I když nehodný jsem, přec důvod k naději chovám,
že mám po ruce již i peníze, jakož lán lesa,
jiného též co nejvíc, a z toho jsem založit chtěl jej,
kdyby se ve mně bídém však bývalo zlíbilo Kristu.
Poněvadž ty jsi hoden a Kristus, ten předobry otec,
který tu všechno stvořil, to patrně ponechal tobě,
proto jen započni mužně a šťastně dokonči k počtě
Krista a rodičky Boží ten klášter pro mnichy, kteří
stále modlitby svaté by mohli vysílat za nás.
Ty pak, o to tě prosím, splň za mne všechny mé sliby,
učiň tak sobě i mně, to dílo nám společné budiž.
Všechno, co mám, buď tvé, jen tohle ať učiňš nyní!
Tohle já svěřuji tobě, neb vím, že věrně to splníš.“

Potom si všechno stříbro i všechno zlato dal přinést,
zvážil mu nejdříve zlato a potom zvážil i stříbro:
čtrnáct měl liber zlata a stříbra libry sto čtyři.
Všechno to odevzdal mu, i les i půdu a pravil:

„Všeho, co jsem ti řekl, buď pamětliv dobře, můj synu,
nesmíš nikterak meškat a vykonej toto co nejdřív!“
S pláčem pak svému tchánu pan Boček odvětil takto:
„Co jsi mi právě řekl, co přál sis, aby se stalo,
s radostí učiním to, můj nejdražší otče, když Bůh mi
dopřeje milosti své a pomůže splnit mou vůli,

atque Dei genitrix me iuverit hec operantem.
18a Non solum tua, sed mea do bona cuncta libenter,
ut possim Christi fundare domum genitrici
nec non pontifici confessori Nycolao.
Ergo securus, pater, esto, licet moriturus,
si sum victurus, non est labor mihi durus.⁴

Hec cum dixisset, vale fecit ei socer eius
et de promissis magnas grates referebat.
3 Rg, 8, Tunc est Bothschoni factum sicut Salomoni,
17 cui pater ipsius universa paraverat ante,
18b ut posset clare templum Domino preparare.
Sic socer istius sibi cuncta paraverat ante,
ut posset Domini fundare domum genitrici.

Et cum conplessent hec omnia, que voluissent,
dispositis cunctis, moritur dominus Prsibizlaus,
servis, ancillis lacrimantibus omnibus illis,
anno mille duo C quinquagintaque primo
martiris in festo Iuliane virginis alme.
Ipsius corpus non est tamen hic tumulatum,
hoc claustrum quoniam nondum fuit edificatum,
19a sed iacet in Brunna fratres apud ipse Minores.

Post mortem tamen ipsius coniunx Prsibislai
Heinrico de Sitauia Sibia nupsit,
domni Zmilonis de Luchtenburg genitori.
Sicque pater matrem, natam quoque natus habebat.
Hic tamen Heinricus non longo tempore vixit.
Eius post mortem mansit viduata Sibilla
et iuxta claustrum iam fundatum manet illa
et fit fundatrix venerabilis et veneranda.

19b (6) *Quod Botscho fundavit Sar*

Tunc dominus Botscho, vir strenuus et probus ille,
non segnis fundator erat, sed protinus ipso,
quo socer ipsius obiit, mox advocat anno
de Pomuk monachos huc in Sar, quos recitabo,

když i rodička Boží mi pomůže při této snaze.
Nejenom statky tvé, i své já všechny rád dávám,
320 abych rodiče Boží a biskupu vyznavači,
svatému Mikuláši, moh k počtě založit klášter.
Třebaže umíráš již, buď jenom bez obav, otče,
jestliže budu živ, ten úkol mi nebude těžký.“

Když tedy toto řekl, tchán jeho sbohem mu dával,
325 za slib, jež učinil právě, mu děkoval velice mnoho.
Tehdy se Bočkovi stalo, jak králi Salamounovi,
kterému také otec již dříve připravil všechno,
aby moh ve vši slávě chrám vznešený postavit Pánu:
330 takto i jeho tchán mu napřed připravil všechno,
aby rodiče Boží i on moh založit klášter.

Když pak již toto všechno, co chtěl, bylo schystáno, a když
přidělil úkoly všechny, pan Přibyslav zemřel v den svatě
Juliány, panny a mučednice, v tom roce
335 dvanáct set padesát jedna; i lkala veškera čeleď,
sluhové, muži i ženy, ti všichni plakali pro něj.
Tělo pak zesnulého zde nemohlo pohřbeno býti,
neboť v tom čase dosud náš klášter postaven nebyl,
proto u Menších bratří on v Brně pochován leží.

Po smrti Přibyslavově se choť jeho Sibyla vdala
340 znovu a jejím mužem teď stal se z Žitavy Jindřich,
otec to pana Smila, jenž sídlil na Lichtenburku;
a tak si otec vzal matku, syn jeho pak její měl dceru.
Nežil však dlouhý čas pan Jindřich. Po jeho smrti
345 Sibyla zůstala vdovou a bydlila nablízku toho
kláštera našeho zde, již tenkrát založeného,
a tak zakladatelkou se ctihodnou stala i ona.

(6) *Kterak Boček založil Žďár*

Tenkrát ten horlivý muž a řádný, pan Boček, se čile
staral o založení a ihned v tom roce, kdy zemřel
350 tchán jeho, povolal on sem do Žďáru z Pomuku mnichy,
které já uvedu též, až chvíle příhodná bude,

cum tempus fuerit, et eorum nomina dicam.
Et tunc in Pomuk Perchtoldus erat pater abbas,
qui monachos misit cum libris tradens.
Ac hiis providit Botscho, vir nobilis ille,
atque ministrabat ipsis, dans omnia large.
Et tunc degebant, ubi nunc est curia nostra.
Ante fores claustrum fuerat tunc villula parva,
illic degebant, donec loca grata pararent;
et datus est ipsis procurator Fridericus.
Tunc dominus Botscho cum fratribus atque ministris
per silvam vadens, loculum dum quereret aptum,
quo possent melius ipsum componere claustrum,
repperit ipse locum talem, quem cernitis ecce.
Tunc extirpare silvam precepit ibidem,
ut fieret campus, ubi claustrum ponere posset.

Iste locus placet inter aquas Zasam quoque Polnam,
in metis ipsis, ubi conveniunt sibi terre,
arta Moravia, lata Bohemia; sed tamen ambe
sunt domini terre, quicumque est rex Bohemorum.
Ad ius Pragense claustrum sed pertinet illud;
quo presul Bruno, vir providus atque famosus,
omnibus ornatus virtutibus et decoratus,
non bene gaudebat, potius sed corde dolebat,
quod non pertinuit in Cremsyr ad sua iura —
nam sibi dilectus multum fuerat locus iste —,
quod tamen hiis monachis aptum rectumque fuisset.
Sed presul quidam monachus tunc mansit in Ozzec;
iste vocatus adest, semper loca consecrat ista,
sic Petri, sic et Iacobi, sic atque Iohannis.
Ast ibi tunc, ubi nunc piscina parata videtur,
edificant stupas et ibidem comoda fiunt
de lignis facta peregrinis fratribus illis.
Tunc abbas primus fuit hic dictus Fridericus.

Tunc Botscho fundum precepit fodere templi,
advocat et tunc pontificem, veniunt quoque multi,
et magnus factus est concursus populorum.
Teutunici veniunt, accurrunt atque Moravi,

jakož i jména jejich vám také později sdělím.
V Pomuku Otec Perchtold byl opatem onoho času,
a ten poslal sem mnichy, vše potřebné dal jim, i knihy.
Onen šlechtný muž, pan Boček, staral se o ně,
v hojně a štědré míře jim všechno potřebné dával.
A kde je nyní náš dvůr, tam bydleli tenkrát ti mniši;
před bránou kláštera tehdy byl nevelký dvorec a mniši
bydlili v něm, než místnosti lepší jim zřízeny byly.
Za správce těmto mnichům dán Fridrich. Pan Boček
s bratřími tehdy a sluhy tím lesem obcházel pilně,
hledaje vhodné místo, kde mohli by dobře a slušně
vystavět nový klášter. A vskutku takové místo
nalezl Boček sám, však vidíte tady to místo.
Tehdy nařídil též v tom lese vykácet stromy,
aby planina vznikla, kde mohl by zbudovat klášter.

Jemu se líbil kout mezi Sázavou řekou a Polnou,
na samém pomezí již, kde dvě se stýkají země,
totiž Morava úzká a široké Čechy, však obě
náleží onomu pánu, jenž kraluje na českém trůně.
Pod pražskou pravomoc spadá ten klášter, z toho však neměl
potěchu biskup Bruno, muž prozíravý a slavný,
který věncem všech ctností jsa ozdoben požíval úcty.
Pramálo radosti měl, ba spíše se kormoutil v srdci,
pod jeho právo ten klášter že nespadal, do Kroměříže —
neboť Brunovi bylo to místo velice milé —
však to i pro zdejší mnichy by bývalo vhodné a dobré.
Jakýsi řádový biskup v té době v Oseku meškal;
přišel, když volali ho, a posvětil navždy to místo
ke cti svatého Petra i Jakuba, jakož i Jana.
Tam, kde vyhlouben rybník teď vidíme, zbudují síně,
tam i příbytky z dřeva se postaví k bydlení bratřím,
kteří sem přicházeli. A opatem prvním v té době
jmenován správce Fridrich, ten Fridrich, o němž jsem mluvil.

Nato pan Boček dal již kopati základy chrámu,
tehdy též biskupa povolal sem. I přišli pak mnozí,
veliké množství lidu se tenkrát sešlo k té slávě:
Němci sem přicházeli a spěchali z Moravy lidé,

- 22a montani multi veniuntque senes et adulti,
cum pueris iuvenes, cum virginibus mulieres,
omnes adveniunt, et fundamenta sacrantur.
Servitur Christo, datur indulgentia multa,
cum qua discedunt letantes ad sua quique.
- Assunt angelici, fit fugaque demoniorum,
que cum conspicerent laudes accrescere Christi,
abscedunt tristes, laudes non ferré valentes
Christi. Tunc cecidit per eos pars maxima silve
funditus ex terra, que circumquaque videtur,
22b precipue prope nos, ubi nunc piscina videtur,
silvula tota cadit, sed ibi nunc altera crevit.
- Tunc eciam Zmilo de Luchtenburg, homo dives,
nobilis et largus, magnus re, corpore, fama,
strennuus et miles, cepit fundare cappellam
hic et perfecit Christi genitricis honore.
- Quando conventus venit in Sar, tunc fuit annus
millenus duo C quinquagenusque secundus;
cumque sacra retur fundus templi, fuit annus
23a millenus duo C ac L et tercius ille,
qua fuit inventa, fuit illa dies crucis alme.
Hoc anno moritur rex quartus nomine Watzlaw.
Tempore sub tali deponitur hic Fridericus.
Post mortem patris fit quintus rex Bohemorum,
tempore cuius erat pax et concordia terris.
- ⟨7⟩ *Qui vult scire tamen, fuerit quis Botscho beatus,*
eius progeniem narrabo scire volenti.
- 23b Ut verum fatear, est felix atque beatus,
qui Christo credens sua dat pro nomine Christi,
et cuius panis elemosina pascit egenos.
Sed tamen ipsius panis non pascit egenos
tantum, sed multi barones ac meliores
terrarum comedunt hunc panem cottidie nunc.

- mnoho i horníků přišlo i starců a dospělých mužů,
chlapci i jinoši přišli a stejně i dívky a ženy,
všichni směřují sem a tady se základy světí.
Konány služby Kristu a dáváno odpustků mnoho,
s nimiž radostně potom se každý ubíral domů.
- Andělé přišli sem a ďábli se na útěk dali;
jakmile spatřili jen, jak přibývá Kristovy slávy,
395 prchali smutně, neb nemohli vydržet oslavu Krista;
vyrváli velkou část lesa, i s kořeny trhali stromy,
kolem jak vidět jest; zvlášť poblíže nás, kde je nyní
vidětí onen rybník, ten les byl poničen celý,
400 avšak na tomto místě zas nyní vyrostl jiný.
- Z Lichtenburka pak Smil, muž bohatý, štědrý a rodu
urozeného, jenž proslul svým jméním, zdatností, slávou,
mimo to srdnatý rytíř, zde na počest rodičky Boží
počal stavěti kapli a stavbu ke konci doved.
- Konvent když do Žďáru přišel, rok Páně tenkrát psal se
405 dvanáct set padesát dva. A dalšího roku, tisíc
dvěstě padesát tři, zde svěceny základy chrámu.
Bylo to v onen den, kdy památka Nalezení
svatého kříže se slaví. A tohoto roku též zemřel
Václav, jenž čtvrtým králem byl v pořadí na trůně českém.
410 Ve Žďáře v téže době byl sesazen Fridrich, náš opat.
Po smrti otcově na trůn byl zvolen pátý král český,
za jehož vlády mír a svornost zavládly v zemích.
- ⟨7⟩ *Chce-li však někdo vědět, kdo byl ten blažený Boček,*
tomu, kdo zvědět to chce, já povím o jeho rodě.
- 415 Abych já po pravdě přiznal, je vskutku šťasten a blažen
člověk, jenž víru má v Krista a pro jméno Kristovo rozdá
veškerý majetek svůj a když se potřební sytí
almužnou jeho a chlebem. Však nejenom chudí a nuzní
420 krmí se chlebem jeho, i zemané četní a páni
jedí teď den co den ten chléb. Kěž dosáhnou spásy,

Ergo salvati vivent per secula beati,
qui sua largiti bona sunt pro nomine Christi,
ut pascantur ibi pariter locuplex et egenus.
Illustris baro fuit hic et strenuus armis,
24a fortis statura, bene conservans sua iura.

Huius erat genitor Gerhardus nomine, quodam
de castro dictus, Obersen quod erat vocitatum;
nobile castellum satis hoc fuit, et modo ruptum.
Hoc in Latino resonat quasi castra gygantum:
ober enim Sclavice Latine sonat quasi gygas,
Teutunici castrum tamen hoc Oberzez modo dicunt.
Hoc in Latino resonat quasi sessio maior.
Sed prudens lector animo perpendere debet,
24b quod non Deutunice, sed de Sclavico trahit ortum.
Sic Sar est Sclavicum, sonat hoc plantacio recens,
quamvis Teutunici sar dicant gramina grossa,
Sar non Teutunico, sed de Sclavico trahit ortum.
Botscho eciam fertur tres germanos habuisse,
quorum nomina sunt: Zmilo, Cuno, Nicolaus.
Qui Cuno genuit Botschonem nomine quendam
temporibus nostris, et adhuc qui providus extat,
25a atque duas natas. Ymgramus duxerat unam,
de Viztricz dominus, generans pueros per eandem.
Altera sed manet hic in Tuschnawitz monialis.
Hospitale tamen hic Cuno postea fundat.
Hoc dico: solum vidi natum Nycolai;
si fuerint plures, nulli bene dicere possum.
Tercius et fratrum de Strsilicz nomine Zmilo.
Hic bona multa satis habuit, nullos quoque natos.
Ergo proposuit Christo componere claustrum,
quod post devotus incepit tempore nostro,
25b et vocat hoc claustrum proprio sub nomine Zmilnheim,
nunc Zmilnheim dictum, <quod> Wisowitz fuit ante.

Sed quartus fratrum dominus Botscho fuit ipse;
ipsa eciam domina fuit Eufemia vocata,
omnibus ornata virtutibus et decorata,
aspectu blanda, clemens, affabilis illa;

kež pak na věky žijí v svém blaženství ti, kdo tak štědrě
pro jméno Krista Pána své statky rozdali, aby
živi společně byli i bohatí lidé i chudí.
Byl ten věhlasný pán, pan Boček, statečný v boji,
425 osobně udatný byl a dobře znal hájit svá práva.

Gerhard byl otcem jeho, jenž příjmi dostal dle hradu,
který Obrňany slul. A bývala proslulá značně
v dřívějších dobách ta tvrz, však nyní je zbořena právě.

V latině *gigantum castra* zní asi *hradiště obrů*;
430 obr, slovanské slovo, zní *gigas* v latinské řeči.

Němci jmenují sami ten hrad však *Obersess*; v řeči
latinské *sessio maior* je *sídlo polohou vyšší*.

Jistěže soudný čtenář však musí rozvážit v myslí,
že má v slovanské řeči, ne v němčině původ to slovo.

Podobně také *Žďár* je slovanské jméno, jež značí
sídlíště nové; ač *sar* má význam v němčině *rákos*,
přece jen jméno *Žďár* je slovanské, německé není.

Také prý měl pan Boček tři bratry, kteří se zvali
Mikuláš, Kuno a Smil. Ten Kuneš zplodil pak syna,
který se jmenoval Boček — syn tento i za našich časů
doposud naživu jest — a potom měl ještě dvě dcery.

Jednu z těch Kunových dcer si za ženu odved pan Jímram,
který v Bystřici sídlí, a měl s ní několik synů,
v Tišnově řeholní sestrou je nyní druhá z dcer jeho.
445 Tento pan Kuno též zde později založil špitál.

Z dětí pak Mikulášových jsem toliko jedno já viděl;
zda-li jich bylo snad víc, to nemohu poctivě říci.

Třetí ze Strělic Smil se jmenoval z Bočkových bratrů;
statků měl veliké množství, však neměl dětí. A proto
450 pojal úmysl ten, že Kristu založí klášter,

což též za našich časů on později započal zbožně,
po sobě klášter tento sám rovněž jmenoval Smilheim;
místo Vizovic kdys dnes Smilheim sluje to místo.

Z oněch bratrů pan Boček byl sám v tom pořadí čtvrtý,
paní Eufemie se zvala manželka jeho,
zdobená všemi ctnostmi a zevnějškem velice sličná,
455 byla i přívětivá a laskavá stejně a vlídná.

antea ceu dixi, genuit natam generosam
atque duos natos, Zmilonem sicque Gerhardum.
Tunc dominus Botscho iussit fundare capellam
de lignis parvam, quod possent psallere Christo,
26a tunc, ubi nunc presens piscina parata videtur.
Nam muratores iam cottidie fabricabant
cedentes lapides et eos melius resecabant,
ut cicius claustrum posset fieri bene structum.
Hiis dominus Botscho mercedem dat lapicidis,
atque laborabant multi fortes lapicide.
Nam genus hoc lapidum durum fuit atque superbum,
ut nullus tale leviter contundere posset,
non nisi per duos ictus homo proficiebat.
26b Ergo remunerat hos magnis mercedibus omnes,
hoc opus ut cicius per eos sic perficeretur.
Fratribus et dominis est omnibus ut pater ipse.
Sic probus ipse fuit, quam longo tempore vixit,
utpote vir prudens, omni virtute(que) pollens.

Sed cito subtrahitur tenere domui dominus almae
et teneris pueris rapitur prudens pater ille.
Post mortem soceri quinto defungitur anno,
fundataque domo solum vixit tribus annis:
27a Hoc est mille duo C quinquagintaque quinto
hic dominus moritur temploque novo tumulatur.
Tunc, ubi nunc chorus est medius ponitur monachorum,
et quia iam templum modice fuit edificatum,
nulla columpna fuit, nec erat testudo parata;
unde domicilium faciunt corpus super eius
et pro defunctis ibi fit celebratio semper.
Eufemia bona, felix ac illa Sibilla,
filia cum matre, simul ambe tunc viduate,
sic permanserunt Christo domino famulantes
27b atque domum pulchram faciunt, prope nos residentes
tunc, ubi nunc domus est infirmorum monachorum.

Jak jsem už pověděl dřív, ta zrodila šlechtinou dceru,
Smíla a Gerharda též, dva syny, přivedla na svět. 460
Malou dřevěnou kapli dal vystavět tehdy pan Boček,
aby v ní Kristu ke cti se mohly zpívati žalmy —
bylo to tam, kde teď, jak vidět, byl vyhlouben rybník.
Zedníci den co den se činili, lámali kámen,
465 který pak ze všech stran v tvar potřebný přisekávali,
aby v co nejkratší době byl vystaven dobře ten klášter.
Najatým kameníkům pan Boček odměnu dával;
přečetní kameníci, a silní, tam při stavbě byli,
neboť druh kamene toho byl nepoddajný a tvrdý,
470 takže by bez námahy jej sotva kdo roztlouci mohl,
a jen úderem pádným zde kameník dosáhl zdaru.
Proto pan Boček všem co největší odměnu dával,
aby co nejdříve mohli to dílo ke konci dovést.
K bratřím i ke všem pánům pan Boček se choval jak otec;
475 po celou dobu, co žil, on takovou dobrotou slynul
jakožto moudrý muž, jenž ozdoben všelikou ctností.

Novému svatému domu ten pán však brzy byl odňat,
dítkám doposud útlým smrt vyrvala moudrého otce.
Po smrti svého tchána on zemřel pátého roku,
480 tři jenom roky žil po tom, co založen zdejší náš klášter,
dvanáct set padesát pět byl označen tento rok Páně.
Po smrti tento pán byl pochován v novém tom chrámě,
na místě onom, kde teď je zbudován střední kůr mnichů.
Poněvadž stavba chrámu jen zčásti hotová byla,
485 nestály ještě sloupy a klenba chyběla zcela,
proto nad jeho tělem mu zřídili jakousi kapli;
obřady za zemřelého se tam pak konaly stále.
Laskavá Eufemie i ona Sibyla šťastná,
dcera a matka, a obě v tom čase vdovami jsouce,
490 pospolu bydlely dál a obě sloužily Kristu.
Proto si blízko od nás dům pěkný vystavět daly,
ve kterém přebývaly. Teď dům je tam pro choré mnichy.

De primis huc missis

Nunc me dixisse de fundatoribus illa
vobis sufficient, post hec tamen amplius addam.
Sed de transmissis monachis huc nunc recitabo,
a quibus iste locus sit fundatus, memorabo.

⟨8⟩ *Quod duo monachi et duo conversi mittuntur*

- 28a Illis temporibus, quando Domini fuit annus
millenus duo C quinquagenusque secundus,
tempore sub quarti Watslay nomine regis,
cum Pertholdus erat in Nepomuk pater abbas,
virginis in festo sancte quoque martiris Aye
conventus primus de Pomuk mittitur in Sar.
Hiis dispensator primus datus est Fridericus.
Primo mittuntur monachi duo, sic duo fratres,
Wiricus monachus primus Symonque secundus,
conversus primus Stizlaus Odikque secundus.
- 28b Sed Wiricus statim redit in Pomuk, (ac ibi) **manet**
per tempus, sed post cum Wigando redit ipse,
ac ibi persistens moriturque secundus ibidem.
Postea mittuntur Arnoldus cum Friderico,
Heinricus celle de Welhrad atque Iohannes,
qui prior est primus, Hermannus dyaconusque.
Hic in Sar primus est defunctus monachorum.
Tunc Brabantinus Iohan hic alterque Iohannes,
tercius atque Iohan, Heinricus Gallicus ille,
- 29a Wigandus cum Wirico, velut antea dixi,
Cunradus de Welhrad, Andreas, postea custos,
et de Waltsachsen Helyas, de Cruce Salmon.
Tunc aliqui discedebant, aliique redibant,
ad propriasque domus aliqui monachi redeuntis,
ast ibant aliqui seculi vomitum repetentes,
ast aliqui seculo de predicto redierunt,
ut pater Albertus et Conradus, pater Allec.

O prvních mniších sem poslaných

Zatím ať postačí vám, co dosud jsem povědět mohl
o našich zakladatelích; však později víc k tomu dođám.
O mniších poslaných sem já nyní vám vyprávět budu,
uvedu ty, kdož byli zde prvními obyvateli.

495

⟨8⟩ *O poslání dvou mnichů a dvou konvršů*

Za času čtvrtého českého krále, jenž jméno měl Václav,
dvanáct set padesát dva se značil tento rok Páně,
v době, kdy otec Pertold byl opatem v Nepomuku,
o svátku svaté Háty, té mučednice a panny,
první již mnichů sbor byl z Pomuka do Žďáru poslán.
Nato hned těmto mnichům, již z Pomuku do Žďáru přišli,
za správce jakožto první byl tenkrát stanoven Fridrich.
Nejdříve posláni byli dva mniši, dva konvrši po nich,
Wirik byl první mnich a druhý se jmenoval Šimon,
z konvršů první byl Zdislav a druhý se jmenoval Odik.
Wirik však do Pomuku se ihned zas vrátil a potom
nějaký čas tam zůstal a později vrátil se zase
s Wigandem, prodléval zde a jako druhý zde zemřel.
Potom sem posláni byli zas další: Arnold a Fridrich,
z kláštera velehradského pak Jan a Jindřich. Ten Jindřich
prvním převorem byl; pak poslán sem diákon Heřman,
který tu první z mnichů byl pochován v klášteře Žďárském.
Dále z Brabantu Jan sem přišel a po tomto Janu
stejného jména dva, Jan druhý a třetí, pak Jindřich
z Francie, onen Wigand i s Wirikem, jak jsem už řekl,
Konrád pak z Velehradu a Ondřej, pozdější kustos,
Eliáš z Waldsas a z dolních Rakous Salamoun z Kříže.
Někteří odešli pak a jiní se vrátili zase,
do svých domovů též se vraceli někteří z mnichů,
někteří odtud šli a do bláta světského tíhli,
jiní z tohoto bláta sem přicházeli zas nazpět,
tak jako Otec Albert a Otec Allek a Konrád.

500

505

510

515

520

⟨9⟩ *Primus abbas Fridericus de Pomuk. De stabilito conventu*

29b Ergo fit hic primus conventus iam stabilitus.
Abbas est primus, qui dictus erat Fridericus,
et Brabantinus senior prior iste secundus,
Arnold, Wigandus, Iohannes subprior iste,
qui prior est post hec et postea sumitur abbas,
Gallicus Heinricus, Helyas, de Cruce Salmon,
Andreas ac Albertus, Cunradus, pater Allec,
Herbort, Chunradus, Nycolaus et ipse Rudolffus.
Abbas sed primus, qui dictus erat Fridericus —
30a ecclesie fundus consecratur sub eodem —
hic annum solum fuit abbas et sub eodem
anno deponitur; post cellerarius in Sar
est multis annis, posthec lapidumque magister;
hic eciam post hec rector fuit hospitalensis.
Hic tamen instituit fieri fora tunc prope ripam,
destructa villa, ubi tunc monachi residebant.
Hec primus fundat Ditwinus, postea iudex,
atque manebat ibi genitor meus et mea mater
30b cum reliquis multis, sed nunc nichil est nisi campus.
Ipsam namque forum Winricus postea rumpens
transferri iussit, ubi nunc fora stare videntur.
Est tamen ecclesia de lignis atque vetusta,
que fuit ante diu quam claustrum tempore longo.
Fertur, quod sanctus Albertus sanxerit illam.
Primo deposito tunc abbas sumitur alter,
nam post Chunradus de Pomuk mittitur abbas.
Hic fuit hic in Sar anno tantummodo solo
31a nec non dimidio, post hec deponitur ipse
et redit in Pomuk, monachus ubi manserat (ante).

⟨10⟩ *Tercius Walthelmus de Zedlitz*

Post quem Walthelmus de Zedlitz sumitur abbas,
qui parvum claustrum posuit cito fratribus suis
de lignis illuc, ubi nunc piscina videtur.
Atque novem post hec annis claustrum stetit illud,
in quo cum reliquis mansi bene quatuor annis.

⟨9⟩ *První opat Fridrich z Pomuka. O ustavení konventu*

Tak tedy v klášteře našem již první se ustavil konvent.
Prvním opatem byl již předtím řečený Fridrich, 525
dále převorem byl Jan z Brabantu, senior mnichů,
mimo to byli tu Arnold a Wigand, podpřevor Jan, jenž
potom i převorem byl a později opatem zvolen,
Eliáš, z Francie Jindřich i Salamoun z Kříže a Ondřej,
Albert tu byl a Konrád, i Otec Allek a Herbert, 530
dále posláni sem též Mikuláš, Konrád a Rudolf.
Ale náš první opat, již ode mne zmíněný Fridrich,
za něhož základy chrámu jsme světili, opatem byl tu
toliko jediný rok a ke konci tohoto roku
opět sesazen jest a potom po dlouhá léta 535
dozorcem ve Žďáře byl, kde dohlížel na špíz a na sklep,
potom nad stavbou bděl a později řídil i špitál.
Ten pak i tržní ves dal vystavět poblíže břehu,
když se zbořila ves, kde tenkrát bydleli mniši.
První ji budoval Ditwin, jenž později rychtářem stal se;
také zůstával tam můj otec i rodička moje, 540
jakož i mnozí jiní — teď nic tam není než pole,
neboť osadu tu dal Winrich později strhnout
a pak přenést tam, kde nyní ji vidíme státi.
Dosud však na tom místě je kostelík dřevěný, starý, 545
který už dávno předtím tam stál, než založen klášter,
sám prý svatý Vojtěch jej vysvětil, pověst jak praví.
Když byl sesazen první, je za něho dosazen druhý,
neboť byl jakožto opat k nám poslán z Pomuku Konrád.
Avšak i tento Konrád byl u nás ve Žďáře jenom 550
po jeden rok a půl a potom byl sesazen také,
vrátil se do Pomuka, kde předtím bývával mnichem.

⟨10⟩ *Třetí opat Walthelm ze Sedlce*

Walthelm ze Sedlce je po něm opatem zvolen;
ten v co nejkratší době dal malý dřevěný klášter
vystavět bratřím tam, kde nyní lze viděti rybník. 555
A tak po devět let stál na tomto místě ten klášter,
v němž jsem i s ostatními já zůstával po čtyři roky.

31b Eius temporibus Botscho defungitur ipse,
noster fundator, eciam fit byblia scripta,
quam monachus quidam Rudgerus scripsit ab Ozzec,
quam felix domina precio conscribere fecit
de proprio, prima fundatrix dicta Sibilla.
Ipsius et nata fuit Eufemia vocata,
que Botschonis erat domini, dum viveret, uxor,
sed viduata viro cum matre manebat (ibidem).
Filia cum matre permanserunt viduate,
una degentes, Christo domino famulantes.
32a Hiis fuit ancilla Leukart, fuit hec operatrix,
in stolis, maniplis faciendis docta magistra.

Hee tunc fundantes domine loca nostra fuerunt
et multas res preclaras domui tribuerunt,
sericeas vestes, argentea vasa decora,
atque monasterium murantibus hee lapicidis
dant precium dignum, veluti quique meruerunt.
Hic domus illarum fuit, in Crisans residebant,
dum placet hiis, veniunt, quando placet, atque recedunt.

32b Eufemia tamen fundatrix nobilis illa,
ista duos secum teneros habuit domicellos,
quorum primus erat Zmilo, Gerhardus et alter.
Huic erat et nata Rutoni tunc sociata,
Agnes, pulchra satis, inerat sibi dos pietatis,
namque locum nostrum pre cunctis diligit ipsa.
Hoc bene demonstrat in morte sua, sed et ante,
quamvis iuncta viro, cum matribus illa manebat.
33a Qui cognovit eam et tres genuit domicellas.
Postea Ruth moritur, fuerat quia debilis ipse.
Prima puer moritur, fuit altera iuncta marito,
Bonka tamen superest hodie felix monialis.

33b Tunc Leupoldus erat hic carpentarius in Sar,
qui nunc vivus adhuc superest multumque laborat.
Qui facit hoc claustrum, de quo prius aio vobis,
atque domum primam facit abbatis speciosam,
quam post Winricus destruxit. Stat tamen illa

Za jeho času zemřel náš zakladatel, pan Boček,
za jeho času i bible tu u nás opsána byla;
z Oseka kterýsi mnich, slul Rudger, opsal tu bibli.
Nákladem vlastním psát ji dala ta blažená paní,
Sibyla, o níž jsem mluvil, ta první zakladatelka,
kterážto měla dceru, jež Eufemie se zvala.
Dokavad žil pan Boček, ta manželkou Bočkovou byla;
po jeho smrti, jsouc vdovou, pak bydlela společně s matkou,
a tak dcera i matka dál zůstaly spolu jak vdovy,
společně trávily život a oddaně sloužily Kristu.
Služebnou Leogardu též měly, velice zručnou,
manipuly a štóly jež obratně vyšívat znala.

Patří ty paní k těm, kdož zakládali náš klášter,
jemuž pak věnovaly i bezpočtu přeskvělých věcí,
cenná hedvábná roucha a ze stříbra nádoby vzácné,
rovněž i kameníkům, když stavěli tento náš klášter,
dávaly důstojnou mzdu, jak každý si zasloužil prací.
Tady byl dům těch paní, však podle libosti také
bydlely na Křižanově, šly sem i odtud, kdy chtěly.

Paní Eufemie, ta vznešená zakladatelka,
stále mívala s sebou i oba své synáčky útlé,
první se jmenoval Smil a druhému říkali Gerhard;
měla i Anežku dceru, jež za Hruta provdána tenkrát,
dceru velice krásnou, již zbožnost do vínku dána,
a tak nade vše láskou jen k našemu klášteru lnula.
Skvěle to najevo dala, když zmírala, ale i dříve,
neboť, ač provdána byla, přec s matkou a babičkou žila;
tomu, jenž si ji zvolil, tři dcery Anežka dala.
Potom umírá Hrut, bylť vůbec slabého zdraví.
Zmírá i první dcera, ta druhá se za muže provdá,
Bohunka doposud žije, dnes šťastná řeholní sestra.

Býval ve Žďáře zde v té době Leopold, tesař,
který na živu jest až dosud, však velice stůně;
ten kdysi stavěl ten klášter — už dřív jsem vám vyprávěl o něm —
první úhledný dům kdys pro opata též stavěl,
avšak nástupce Winrich ten dům dal strhnout. Jen síň tam

quam posuit camera Walthelmus primitus illuc.
 Hic abbas eciam monachis fundat capitellum.
 Tunc erat Ekwardus quidam lapicida magister,
 quem pro mercede convenit tunc pater idem,
 et cepit murare domum nec non opus ipsum
 pro XL marcis et pro benefactis,
 ut sunt frumenta, breve, vestes, alie res.
 Ac tamen Ekwardus genitor meus exstitit idem,
 34a cum quo tunc mansi, post hec et in ordine sumptus.
 Tercius hic abbas affabilis atque modestus
 hic cum mansisset tribus annis dimidioque
 et bene rexisset, cunctis carusque fuisset,
 hic proprio motu redit in Zedlitz et ibidem
 mansit nec rediit, sed equos servosque remisit.
 Et tunc in Zedlitz Cristanus erat pater abbas,
 sub quo professus fueram, qui me monachavit.
 Post hunc Cristanum Walthelmus fit pater abbas,
 34b post hec requievit in pace spiritus eius.

<11> <De> quarto abbate de Pomuk; scilicet Heinricus

Post hunc Walthelmum Heinricus sumitur abbas,
 anno dimidio qui prefuit atque duobus.
 Hic venit huc in Sar, quando Domini fuit annus
 milenus duo C quinquagenus quoque nonus;
 ara Petri cuius sub tempore sanctificatur,
 ac pro defunctis decantabant ibi missas.
 Atque sub Heinrico conventus fit stabilitus;
 35a mittitur et sub eo conventus ultimus istuc.
 Me iam suscepto mittuntur Wernher et Otto,
 mittitur Albertus, Iohannes atque Iohannes.
 Sed domus istius pueri primi fuimus nos
 hii: metquartus ego, Chunrad Gerhardque, Rupertus,
 qui sumus hic primi professi noviciorum.

Sub dominis nostris eciam fuimus iuniores,
 illis subiecti fuimus et eos venerantes.
 Namque fide pleni fuerantque viri reverendi,
 35b prudentes, humiles, pacientes atque modesti,

doposud stojí, již Walthelm dal zpočátku stavět. Ten opat
 pro mnichy kapitolu též založil. Býval v té době
 jakýsi kameník — mistr, a ten se jmenoval Ekward. 595
 Tohoto kameníka týž opat za mzdu si najal,
 a ten stavěti počal to celé klášterní dílo;
 dostával čtyřicet hřiven a navíc rozličné dávky,
 jako je obilí, obrok a šaty a všeliké věci. 600
 Tento kameník Ekward, to byl můj otec, a já s ním
 pospolu bydlil v ten čas, až byl jsem do řádu přijat.
 Tento náš třetí opat, muž vlídný, mírný a skromný,
 jenž půl třetího roku zde pobyl a poctivě všechno
 řídil a okolí svému byl vždycky milý a drahý,
 605 z vlastního popudu pak se do Sedlce zas vrátil,
 kde již trvale zůstal, zpět poslal však koně a sluhy.
 V Sedlci toho času byl opatem Křišťan; já složil
 za něho řeholní sliby, on ze mne učinil mnicha.
 Po tomto Křišťanovi se stal tam opatem Walthelm;
 610 také i jeho duše již věčného pokoje došla.

<11> O čtvrtém opatu, Jindřichovi z Pomuka

Po smrti Walthelmově se stane opatem Jindřich,
 který dva a půl roku stál našemu klášteru v čele.
 Dvanáct set uplynulo a padesát devět let Páně
 do doby, co k nám přišel sem do Žďáru jakožto opat. 615
 Oltář svatého Petra byl posvěcen za jeho času,
 u toho oltáře pak mše za mrtvé zpívány byly.
 V době Jindřicha toho se ustálil klášterní konvent,
 naposled do něho již jsou odjinud posláni mniši.
 Když jsem já už byl přijat, tu byli sem posláni ještě
 620 Werner, Otto a Albert a z Janů první i druhý.
 My však v klášteře tomto jsme prvními novici byli:
 Konrád, Gerhard a Rupert a já pak v pořadí čtvrtý,
 první z noviců všech my čtyři jsme složili sliby.

Byli jsme o mnoho mladší než ti, kdož stáli nám v čele:
 jim jsme poddáni byli a velkou k nim chovali úctu.
 Byli to ctihodní muži, vždy plní víry a moudří,
 pokorní byli a skromní i trpěliví a mírní,

crimina spernentes fratresque suos adamantes.
Namque fui puer insipiens, hii me docuerunt
stulticiamque meam patienter sustinuerunt.
Sunt quia defuncti dicti fratres modo cuncti
preter Wygandum, nunc cecum, sed venerandum.
De quibus ecce loquor, ad eos quantocius ibo,
debilis atque senex ad terram terra redibo.
Ergo sincere rogo te, Deus, hiis miserere,
dans hiis eternam requiem vitamque supernam
omnibus inpensis ab eis mihi pro benefactis
atque sue sorti me iungas sive cohorti!
O quante virtutis erat Salomon et Helyas,
subprior atque prior, Iohannes atque Iohannes,
Gallicus Heinricus, Chunradus sic Fridericus,
Albrecht, Wigandus ac Andreas venerandus.
O bone Wernhere, de te possum bene flere,
me quia sincere dilexisti, scio vere.

(12) De capella sancte Marie

Tunc erat illa capella sacrata Marie,
quam dominus Zmilo de Brot fundaverat ante;
et cantabatur ibi semper missa Marie,
que post est fracta, altaria binaque facta.
Si nix, si pluvia ruit, hoc totum fuit unum,
nos oportebat iuvenes ascendere semper,
ignem portare, missas audire frequenter.
Et quia vicine nobis domine residebant
tunc, ubi nunc domus est infirmorum (monachorum),
ibant, quo poterant, missas audire libenter
et claustrum nostrum sic intravere frequenter.
Nam fuerant nostre fundatrices generose —
nam domini nostri fuerant parvi domicelli —
et precium templum murantibus hee tribuebant,
atque capitellum murantibus hoc dedit abbas.

Eius temporibus MC duo sic simul LX
adversus Belam pugnavit Ottakarus ille,
Hunorum regem. Hunc vicit rex quoque noster,

k hříchům cítili odpor a k bratřím chovali lásku.
Já byl nemoudrý hoch, však oni mě k učení vedli,
všechny mé pošetilosti vždy vlídně dovedli snašet.
Všichni již mrtví jsou ti bratři, které jsem uvedl,
jediný Wigand je živ, je slepý, však hodný vši úcty.
K těm pak, o kterých mluvím, i já už odejdu brzy,
do prachu země jak prach se navrátím, nemocný stařec.
Smiluj se nad nimi, Bože, já proto tě upřímně prosím,
na věky pokoje jim a života věčného dopřej
za všechna dobrodíní, jež prokázali mi oni,
připoj mě k zástupu jejich a stejný dej mi též úděl.
Ó jak Eliáš byl i Šalamoun veliký v ctnosti,
rovněž Janové oba — Jan podpřevor, druhý pak převor —
Jindřich z Francie, Konrád a právě tak Albert a Fridrich,
Wigand a také Ondřej, jenž nadmíru hoden byl úcty.
Ihned, Wernere dobrý, když na tebe vzpomínám, pláči,
neboť já dobře vím, jak tys mě miloval všele.

(12) O kapli Panny Marie

Tenkrátě vysvěcena i kaple Marie Panny,
kterou založil dřív pan Smil, jenž v Brodě měl sídlo;
Panně Marii ke cti vždy mše v ní zpívána byla.
Potom zbořili kapli, dva oltáře zhotovit dali.
Ať se chumelil sníh, ať lilo, vše bylo jedno,
vždycky museli jsme my mladí stoupatí vzhůru,
nositi oheň tam a mši se účastnit pilně.
Poněvadž bydlely tehdy ty paní v sousedství našem,
tam, kde za našich dnů je obydlí pro staré mnichy,
chodily, jak jen mohly, a rády, na bohoslužby,
navštěvující takto i klášter náš velice často.
Poněvadž šlechtné byly ty naše zakladatelky,
zatímco naši pání v ten čas byli útlými chlapci,
ony platily mzdu všem zedníkům při stavbě chrámu,
zedníkům při kapitule sám opat odměnu dával.

Za času opata toho se událo také, že roku
dvanáctset šedesátého král Otakar bojoval s Belou,
uherským králem. Náš král v tom boji zvítězil nad ním;

estque coronatus anno statim sub eodem;
ac duxit dominam, Margarethamque reliquit,
37b que Friderici germana fuit, ducis Austrie,
per quam rex fuerat dux factus Ottakarus ipse.
Sed tamen hec moritur posthec Margaretha veneno.
Illis temporibus ceperunt ire flagellis
ac incedentes nudi se percucientes.
Tunc est susceptus Heinricus Swevicus ille,
qui gravis est monachus et habetur pro seniore.
Eius temporibus felix defungitur illa
nobilis ancilla Christi devota Sibilla.
38a Ultimus atque dies eius fit cisio circum,
hoc est mille duo C sexaginta secundo;
tunc eciam pater Heinricus deponitur abbas.

Eufemia bona tunc nobis sola relicta
cum pueris propriis, tunc parvis atque tenellis,
nescit, quid faciat, quid agat, pauperula tractat.
Potremo pensat ad fratres ire Minores
Brunnam; quod fecerat, si non pater ille veniret,
qui post advenit, sub quo domus ipsa provecta est.
38b Abbas Heinricus, cum depositus foret ipse,
in Pomuk rediit et ibi defungitur abbas.
Et tunc in Pomuk Gebhardus erat pater abbas.
Tunc Deus omnipotens, qui secula cuncta gubernat,
noluit hanc dominam tristem derelinquere solam,
ydoneum provisorum sed tradidit illi.
Nam de Waltsachsen tunc eligitur pater unus,
vir prudens, discretus erat, tractabilis ipse,
dictus Winricus, . . . semper amicus,
39a hic abbas quintus, fidei munimine cinctus.
Retribuat Deus hoc ipsi, mihi quod bene fecit.
Ipsius servitor eram, puto, quatuor annis.

Hic in consiliis aut auxiliis fuit illi
devote domine sicut pater atque patronus.
Anno Domini M duo C sexaginta secundo
huc venit ac annis bis septem postea mansit.
Ipse novum claustrum mox incipit edificare,
inchoat hic fundare domum, loca cuncta parare;

ke konci téhož roku měl Otakar korunovaci.
Také se oženil znovu dav výhost Markétě, která
665 sestrou Fridricha byla (byl vévodou rakouským Fridrich),
takže pak skrze ni i Otakar vévodou stal se.
Ale později potom ta Markéta zemřela jedem.
Počali v dobách těch i mrskači s metlami chodit,
porůznu putovali a nazí se mrskali pruty.
670 Za toho času u nás byl přijat ze Švábska Jindřich,
který byl vážný mnich a pokládán za seniora.
Za času opata toho pak zemřela ona tak šťastná,
vznešená děvčečka Páně, ta pokorná Sibyla zbožná.
Na obřezání Páně, to rok byl tisící dvoustý
675 dvašedesátý, den poslední zasvit té paní.
Tohoto roku i Jindřich byl sesazen jakožto opat.

Předobrá Eufemie v té době nám zůstala sama
se svými malými chlapci tak útlými; neví si rady,
co as má činit, i přemýšlí ubohá, co si jen počne.
680 Na konec všech těch úvah se rozhodla do Brna jíti,
do Brna k Menším bratřím, což byla by provedla jistě,
kdyby byl nepřišel sem ten Otec, jenž přišel a pod nímž
klášter velice vzkvétal. Když Jindřich sesazen opat,
do Pomuku se vrátil a tam i později zemřel.
685 Opatem Otec Gerhard byl v Pomuku onoho času;
tehdy Bůh Všemohoucí, jenž vládne po věky věkův,
v smutku a opuštěnosti tu paní nechati nechtěl,
proto jí ochránce dal, jenž velmi se k tomuto hodil.
Neboť byl jeden z Otců, jenž z Waldsas pocházel, zvolen,
690 moudrý a rozvážný muž, všem přístupný, jakož i vlídný,
Winrich se nazýval jménem a vždy byl přítelem (nuzných);
pátým zde opatem byl, jsa opásán zbraněmi víry.
Nechať mu odplatí Bůh, co dobrého učinil pro mne!
695 Já as po čtyři roky byl sluhou opata toho.

On té nábožné paní byl pomocníkem a rádcem
jako as vlastní otec a oddaný ochránce její.
Do Žďáru léta Páně on dvanáct set dvašedesát
přišel a po čtrnáct let tu zůstal jakožto opat.
Brzy i nový klášter zde Winrich započal stavět,
700 nový zde zakládat dům a zřizovat místnosti všechny.

39b omnia de claustro veteri tunc transtulit istuc,
destructo veteri piscinam preparat illic,
ordinat hec digne, disponens queque benigne,
utpote vir prudens, omni virtuteque pollens.

<13> De caro anno.

Tunc ascendimus ad lapideum clastrum

Illis temporibus, quando Domini fuit annus
mille duo CLX et tercius annus,
ipse fuit durus miseris nec non gravis annus;
40a nam pro dimidio data est metreta talento.
Et tunc capitulo fuit abbas in generali.
Tunc ascendimus huc et fit translacio claustru.
Idcirco loquor hic ascendere, nam locus iste
monticulus fuerat, ubi nunc clastrum iacet ipsum.
Tunc febres paciebar ego subdyaconusque
factus cum Swevo sum Gerharoque Ruberto.

Tunc aliam fundare domum felix iubet illa
Eufemia sibi, veterem mittens monachellis,
40b ac hospitale facit hec aliud prope clastrum,
in quo Gerdrudis reatrix fuit hospitalis;
hec fuit antiqua mulier nimis atque rugosa.
Agnes iam viduata viro cum matre manebat,
et quia devota, devotas ipsa puellas
secum degentes habuit, quas nunc recitabo:
Hoc fuit Alheidis iuvenis, Bonka, Katherina;
istas Winricus abbas facit esse biginas.
41a Altera tunc eciam Alheidis clauditur in Sar.
Hec tamen inclusam sibi sola paraverat illuc
ex precio domine, cui iam serviverat ante.
Quam pater inclausit abbas sollempniter illuc,
et manet inclusa bis X annis quoque septem.
Tunc Leucardis erat operatrix atque magistra.
Nam parat omnes, quas modo cernis, sericeas res
ex auro; fuit hec procuratrix dominarum.
Et tunc sculpebam sibi, qualia ligna valebant
41b hoc ad opus, facere quidquid consueverat illa.

Sem též veškeré věci dal z kláštera starého přenést,
potom jej rozbořit kázal a vykopat rybník v tom místě.
Důstojně zařídil vše, vše schystával slušně a vlídně
jakožto moudrý muž, jenž všelikou ctností je zdoben.

705

<13> O roku drahoty. Tenkrát jsme se přestěhovali
do kamenného kláštera nahoru

Nastal za oněch dob, kdy léta Páně se psalo
dvanáct set šedesát tři, rok pro všechny nesmírně těžký,
zvláště pak pro ty, kdož bídní a ubozí byli,
neboť obilí mírka se dávala za půlku hřivny.
Tenkrát se zúčastnil opat i obecné porady řádu,
710 tenkrát jsme nahoru přišli, když zezdola přenesen klášter;
nahoru říkám proto, že návrším bylo to místo,
na kterém stojí teď klášter. Já zimnicí tehdy jsem trpěl;
pak jsem se podjáhнем stal a zároveň se mnou byl svěcen
Konrád švábský a Gerhard a podjáhнем stal se i Rupert.
715

Zvěčnělá Eufemie si tenkrát postavit dala
pro sebe jiný dům, ten starý nechala mnichům.
Poblíž kláštera též i jiný stavěla špitál,
Gertruda řídila pak ten domov určený chorým:
720 byla to žena v té době již vrásčitá, nesmírně stará.
Anežka stavši se vdovou dál se svou bydlela matkou;
poněvadž nábožná byla, i dcery nábožné měla
u sebe, žijíc s nimi. Teď jejich uvedu jména:
Bohunka s Kateřinou a nejmladší Adelheida.
Opata Winricha vlivem z nich ze všech se bekyně staly.
725 Jiná též Adelheida zde ve Žďáře zavřená žila,
ta však poustevnu svou si zřídila z peněz své paní,
u které před lety již jak služebná byla. Ji opat
slavnostně v poustevně té pak zavřel a ona tam žila
sedmadvacet let v té mnišské osamělosti.
730 Leukardis hospodyní tam bývala, velice zručná:
všechny hedvábné věci, jež vidíš vyšité zlatem,
dělala ona, když tenkrát ty paní tam opatrovala.
Já jí zas řezal a dlabal k těm pracím potřebná dřeva,
735 ke všemu přípravy činil, co ona pak provedla zručně.

Elyzabeth sepe soror eius visitat illam,
et multe domine veniunt huc sepe videre
prefatam dominam, nam gracia magna in illa;
et confortantes illam sermonibus aptis
discedunt iterum per eam simul edificare.

42a Tempore predicto fit perfectum capitellum
atque domus, qua conventus pausat monachorum;
atque chorum iussit abbas bene mundificare
ac altare Dei tunc incipit edificare.
Illis temporibus altaria biina parantur,
sancti Baptiste Iacobique; sanctificantur
anno mille duo C sexagintaque quarto.
Tunc etiam dominus transfertur Botscho decenter,
de medioque chori deportatur monachorum
hac ipsaque die, qua consecratio facta est.
Et tunc officium pro defunctis celebratur,
ac si in presenti tunc mortuus ipse fuisset,
42b et decantatur, multis cernentibus illud,
ponitur et tumulo prius exstructo manifeste,
quo nunc cum pueris et coniuge pausat honeste.

43a Anno mille duo C sexagintaque quinto
adveniunt Mizner Ulrich, Petrus atque Iohannes.
Hii tunc suscepti fuerant cunctis iuniores;
defunctis senibus, nunc ipsi sunt seniores.
Postea Chunradus parvus venit; hic prior est nunc.
Sub patre Winrico moritur Zmilo domicellus,
post mortem patris hic duodeno transiit anno.

43b Cuius morte sua genitrix est tacta dolore,
namque suum natum nimio dilexit amore.
Zmilo puer pulcher fuit infirmusque frequenter,
idcirco moritur in adhuc puerilibus annis.
Desponsata tamen fuerat sibi virgo decora,
filia Ienczonis domini quondam venerandi.
Hec fuit hic in morte viri, multum quoque flebat,
ac in remediis anime marcam dedit auri,
quo bene vestitur et fulgida capsula paratur,
que super altare nec clauditur nec aperitur.

Za paní Eufemií též často návštěvou přišla
Alžběta, její sestra, a mnoho sem chodilo paní
zhlédnout tu zmíněnou paní, neb veliká milost v ní byla.
V konání vhodnými řeči ty ženy ji povzbuzovaly,
samy pak navzájem od ní zas chodily s posilou v srdci.

740

V čase, ježž shora jsem uved, se skončila zmíněná stavba
kapituly a domu, kde bydlí řeholní konvent.
Potom ten moudrý opat i kůr dal ozdobit pěkně,
rovněž i oltář Boží v té době stavěti začal.
Tenkrát oltáře dva se stavěly; svatého Jana
Křtitele první a druhý byl svatého Jakuba. Roku
dvanáct set šedesát čtyři ty oltáře svěceny byly.
Ze středu mníšského kůru též přenesli s úctou v té době
ostatky pana Bočka, ježž do hrobky vloženy byly
právě onoho dne, kdy slavné svěcení bylo.
Slavnostní obřady též se za mrtvé konaly tenkrát,
jako by právě v ten den býval zesnul pan Boček;
zazníval posvátný zpěv a před zraky přemnoha lidí
do hrobky uložen jest, ježž nedávno dohotovena —
tam teď spočívá čestně pan Boček s dětmi a chotí.

745

750

755

Dvanáct set šedesát pět když psalo se dalšího roku,
přišel sem z Míšně Oldřich, s ním Jan a rovněž i Petr.
Přijati byli a tenkrát ti tři jsou nejmladší ze všech,
nyní, kdy vymřeli starci, i oni už ke starším patří.
Přišel pak malý Konrád a ten jest převorem nyní.
Zemřel i mladý pan Smil, když opat Winrich byl v čele —
uběhlo dvanáct let, co zemřel Smilovi otec.

760

Nesmírně jeho smrt, ach, sklíčila rodičku jeho,
neboť v horoucí lásce vždy chovala synáčka svého.
Smil byl spanilý hoch, žel, často nemocen býval,
proto on nakonec zemřel v tak útlém mladistvém věku.
Krásná, půvabná panna již byla snoubenkou jeho,
dcera kdys pana Jence, jenž hoden byl úcty a lásky.
Při jeho smrti zde byla a velice plakala žalem,
dala i hřívnu zlata, chtíc jeho vykoupit duši;
za ně se pořídí skříňka tak půvabně zdobená, lesklá,
která je na oltáři a otevřena je stále.

765

770

Agnes Witgoni Botschonis filia nupsit
dicto de Swabitz, fueratque vir iste secundus;
que post Witgoni natos genuit generosos,
quorum nomina sunt Botscho cum fratribus ipse.
Sic etiam virgo fit desponsata Gerhardo,
filia dapiferi de Veldesperg reverendi,
moribus imbuta laudandis, nomine Iuta,
44a quam, cum crevisset, Gerhardus postea duxit.
Tempore Winrici moritur Zmilo venerandus
Luchtenburgensis dominus; tumulatur in illa,
quam Christi matri fundaverat ipse, capella,
quam bene perfecit; canitur quoque missa Marie.
Hec est post fracta, duo sunt altaria facta.
Hoc ad opus pius hic marcas dedit X tria centum.
Iste Kapelboborow et Slauckwicz contulit in Sar.
Dum moritur dictus Zmilo, Domini fuit annus
44b mille ducentenus sexagenus quoque nonus.
Ipsius et coniux Rewisscho postea nupsit.
Tempore Winrici presens fuit archa parata,
atque capella bona nec non custodia grata,
cetera quam plura, que non possum recitare.

Omne, quod ex lapide modo cernitur, ipse paravit,
excepta parte templi nec non capitello.
Que tamen ipse facit, liniri post facit alba
et facit, ut templum cum lateribus tegetetur.
45a Tempore Winrici, quando Domini fuit annus
mille duo C septuagenus quoque primus,
ivit in Ungariam rex noster Ottakarus ille
et mala plura facit in terra partibus illis,
nam rex magnificus fuit atque potens nimis ipse.

Tempore Winrici, quando Domini fuit annus
mille ducentenus septuagenus quoque quartus,
a domino sedis est concilium celebratum
nec non a multis prelatis ecclesie tunc.
45b Postea Gregorius decimus defungitur idem
ac est Romanus factus rex ipse Rudolfus.
Tempore Winrici, quando Domini fuit annus
mille ducentenus septuagenus quoque sextus,

Anežka, Bočkova dcera, se provdala za pana Vítka,
za Vítka ze Švábenic. Ten druhým byl manželem jejím.
Zrodila Anežka tato pak Vítkovi šlechtné syny,
775 prvního jménem Bočka a jeho několik bratrů.
Právě tak zasnouben byl i Gerhard s dívkou, jež byla
stolníka z Feldsperku dcera, jenž sklízela úctu a vážnost;
Jitka se jmenovala — ji zdobily příkladné mravy.
780 Později si ji vzal, když dospěl, za ženu Gerhard.
Za doby Winrichovy pan Smil též zemřel, muž vzorný,
rodilý z Lichtenburka. I pochován v oné jest kapli,
kterou založil kdys a pěkně postavil k počtě
rodičky Boží; i mše se k Marii Panně tam čítá.
785 Kaple zbořena potom, dva oltáře vznikly v těch místech.
Pro tento nábožný účel on věnoval sto třináct hřiven,
Horní Bobrovou k tomu a Slavkovice dal Žďáru.
Řečený Smil když zemřel, rok Páně tenkrát psal se
dvanáct set šedesát devět. A potom po jeho smrti
manželka jeho se vdala, pan Hrabíš se jejím stal chotěm.
790 Nynější svatostánek dal poříditi Winrich v své době,
jakož i vzácnou schránku, kde hostie chráněny byly,
mnoho i jiných věcí, jež nemohu vylíčiti nyní.

Všechno, co z kamene lze teď vidět, dal zhotoviti Winrich,
jenom ne kapitolu a také ne část toho chrámu.
795 To, co postavil sám, dal později nalíčiti bíle,
také zásluhu má, že chrám dal taškami pokrýt.
Za času Winricha toho, rok Páně dvanáct set psal se
jedenasedmdesát, král Otakar, panovník český,
do Uher výpravu podnikl a ve všech krajích té země
800 způsobil přemnoho škod; vždyť proslul panovník tento
jakožto hrdinný král a velice silný a mocný.

Za času Winricha toho, rok Páně dvanáct set psal se
čtyřasedmdesát, se z podnětu svatého Otce
805 konal veliký sněm, sněm nejvyšších představitelů
církve, a všichni ti se v počtu velikém sešli.
Potom za krátký čas již Řehoř Desátý zemřel,
Rudolf pak Habsburský byl zvolen císařem římským.
Za času Winricha toho, dva roky nato, co svolán
810 církevní sněm, rok Páně již psal se tisící dvoustý

tunc inceperunt mala plurima multiplicari.
Quidam se regi barones opposuerunt,
de quo iam nichil hic ad presens dicere possum.

(14) *Quod Winricus acceptus est in Elbracensem*

46a Postquam Winricus pius ac laudabilis ille
hic quintum decimum iam pervenisset ad annum
et bene rexisset ac omnibus hic placuisset,
adveniunt fortes, rapiunt et (eum) violenter
ac Albracensis fit, nolit vel velit ipse.
Sic pius atque bonus abbas defungitur illic,
quo tamen domus (hec) tulit irrevocabile dampnum.
Nam tunc deficit domus hec, ut cernitis ecce,
ni pater Arnoldus, qui nunc est, possit revocare.

46b Tunc felix domina, que semper sit benedicta,
amisso pastore suo dolet ut derelicta,
femina devota, que Christo dedita tota
inque timore Dei corpus non dat requiei.
Ad matutinas surrexit cum monachis hiis
horas cantando, semper Christum meditando
atque iciunando, vigilando, se macerando.
Hec roseo vultu semper, sed vilibus ipsa
vestibus induta, vivens veluti monialis,
47a pauperibus Christi servit, quasi serva ministrans,
nasum detergit, os purgat, pocula tradit,
erigit egrotos, deponit, contegit ipsos.
Hospitale sibi vicinum fecerat illa,
ut cicius posset omnes egros visitare.
Visitat hec (una) infirmos atque coquinam
conventus. Si non bene fit, tunc hec sua mittit.
Tandem fit fragilis, consumpta laboribus istis
ieiuniis fracta, post est paralitica facta.
47b O felix domina, patris matrisque, mariti
ac nati festis servit sollempniter illa,
dans pisces, vinum monachis, missas (quoque) solvit.
Hoc vidi posthec bene his, quod eidem
ipsius in festo non unica missa dabatur;

sedmdesátý šestý, zlo nesčetné množit se začlo,
protože proti králi se pozvedli někteří páni,
avšak prozatím nic já nemohu vyprávět o tom.

(14) *Kterak byl Winrich přijat za opata v Ebrachu*

Potom, když opat Winrich tak zbožný a pochvaly hodný,
815 tady v klášteře Žďárském již patnáct naplnil roků,
všechno spravuje dobře a všem jsa nesmírně milý,
mocní pak přišli sem a násilím vedli ho odtud;
v Ebrachu opatem stal se, ať chtěl to, anebo nechtěl.
Ale ten nábožný muž a laskavý brzy tam zemřel.
820 Škodu, již nahradit nelze, měl z odchodu jeho náš klášter,
neboť úpadek nastal a dosud by patrně trval,
nezjednat nápravu Arnold, jenž nyní je opatem zdejším.

Tenkrát nebožka paní (nechtě navždy je blahoslavena!)
ztratí vši pastýře svého, jak ubohý sirotek lkala;
825 tato přezbožná žena, jež zcela se oddala Kristu,
trvajíc v bázni Boží si oddechu nepřála nikdy.
Denně k modlitbám ranním i ona vstávala s mnichy,
o Kristu rozjímala a hodinky zpívala s nimi,
postila se a bděla a všelijak trýznila tělo,
830 stále růžová v tváři, vždy toliko v chatrný oděv
oděna byla a vždy jak nábožná jeptiška žila.
Sloužila Kristovým chudým, jimž v pokoře jakoby služka
čistila ústa i nos a podávala jim nápoj,
zdvíhala, překládala a přikrývala své choré.
835 Potom ta šlechetná paní si nablízku zřídila špitál,
aby k nemocným svým tím rychleji docházet mohla.
Nemocné navštěvovala a zároveň klášterní kuchyň;
jídlo když nebylo dobré, tu sama jim poslala svoje.
Nakonec začala chřadnout, tou námahou zmožena zcela,
840 vyčerpána i posty pak mrtvící raněna byla.
Ach, ta blažená paní, jež slavně svěřila svátky
otce i matky své i manžela svého a syna,
mnichům dávala ryby a víno a platila na mše.
Ale za toto všechno já později nejednou viděl,
845 kterak o jejím svátku mše jediná nečtena za ni.

de quo turbatus ego pauper corde gemebam,
nam fuit inmeritum, sic et hoc tibi, Christe, molestum.

48a Postea Gerhardus duxit sponsam domicellus,
que fuerat quondam sibi desponsata, puellam,
filia dapiferi de Veldesperg venerandi,
et per eam genuit domicellos ac domicellas.
Botscho fuit primus natorum, Zmilo secundus.
Nunc obiit Botscho, sed vivat Zmilo beatus!
Primaque natarum Eufemia vocata,
altera sed dicta fuit Agnes, iam sociate
coniugibus propriis ambe, sed nunc obierunt.

⟨15⟩ *De sexto abbate. Iohannes primus*

48b Sed post Winricum pater hic fit Weia Iohannes.
Tercius iste prior fuit annis pluribus istic.
Hic si mansisset, quid nobis tunc nocuisset,
ex quo Winricum nos non poteramus habere?
Scivit quippe sequi patris precepta timore
atque suos fratres vero dilexit amore.
Cum pater hic sextus abbas sex mensibus esset,
adveniunt monachi de Pomuk hunc rapientes
et deducentes, patrem sibi constituentes.
Sic nostri fratres iterum sunt patre carentes.

⟨16⟩ *Iohannes secundus*

49a Post hunc eligitur abbas Cayphasque Iohannes.
Filius ecclesie fuit hic et septimus abbas,
cuius temporibus est occisus dominus rex.
Tempore sub Cayphe moritur pia nobilis illa
sanctaque fundatrix hic Eufemia beata,
in qua perdidimus, que non rehabere valemus;
et bene si sapimus, minus est, quod inde dolemus.
49b Postea Gerhardus, fundator tercius, ipse
cepit proficere re, corpore, mentis honore
et sic defensor noster laudabilis esse.

Tím jsem pohněván byl já ubohý, truchlil jsem v srdci,
neb to byl veliký nevděk a nemilý tobě, ó Kriste!

Později mladý pan Gerhard tu dívku za ženu pojal,
s kterou zasnouben byl již dříve, bylať to dcera
stolníka z Feldesperku, jenž požíval vážnosti, úcty. 850
S touto manželkou Jitkou měl Gerhard syny a dcery,
ze synů první byl Boček a Smil se jmenoval druhý.
Boček nedávno zemřel, kéž Smil dál blaženě žije!
Eufemie se zvala z dcer ta, jež zrozena první,
druhá Anežka slula. A také obě ty dcery 855
za muže provdány byly, však nyní již obě jsou mrtvé.

⟨15⟩ *O šestém opatu, jímž byl Jan I.*

Po otcí Winrichovi se Jan stal opatem naším,
bývalý třetí převor. A kdyby byl po více roků
zůstal tu tento Jan, pak nic by nám nemohlo škodit 860
to, že Winricha zde jsme nemohli nadále mítí,
neboť úzkostně konal, co nařídil předešlý opat,
rovněž i bratry své on miloval upřímnou láskou.
Když už měsíců šest ten šestý opat zde strávil,
mnichové z Pomuku přišli a jej si odvedli s sebou,
opatem v klášteře svém jej ustanovivše. Tak naši 865
bratří v klášteře Žďárském jsou po druhé zbaveni Otce.

⟨16⟩ *Jan II.*

Po tomto představeném byl opatem zvolen Jan Kaifáš.
Věrným synem byl církve a sedmým opatem u nás;
za času tohoto Otce byl zabit panovník český. 870
Zemřela za jeho času i ona nadmíru zbožná,
šlechtná Eufemie, ta svatá a blahoslavená
zakladatelka. Co v ní jsme ztratili, nabýt už nelze.
Když to však zvážíme dobře, pak méně můžeme truchlit.
Neboť počal sám Gerhard, ten zakladatel náš třetí,
prospívat bohatstvím, tělem, svou hodností, jakož i duchem, 875
a tak ochráncem naším byl hodným veškeré chvály.

Et cum cepisset pulchram fundare capellam
virginibus sacris undenis milibus in Sar,
contigit interea, quod magnus Ottakarus ille
occiditur princeps et rex quintus Bohemorum.
Tunc bona calcantur, mala plurima multiplicantur.
Tunc vox in gravibus resonat, iam nunc in acutis
dant voces mille, dum vapulat illa vel ille,
50a dum depredantur miseri, vestes rapiuntur,
quando ceduntur baculis et post capiuntur.
O Deus omnipotens, ego quanta pericula sensi
post eius mortem, quot ego discrimina vidi!
Qui tunc vixerunt, hiis in terrisque fuerunt,
hi bene noverunt, que, qualia sustinuerunt.
Ergo Deus noster, qui terras pacificasti
et nos salvasti, per secula sis benedictus!
50b Postea prefatus abbas loca nostra resignans
transit in Welherad et ibi pro tempore mansit.

<17> De abbate octavo, qui Iohannes tercius

Interea pater hic fuit tercius ipse Iohannes,
qui cum Wernhero de Pomuk venerat istuc.
Tunc dux Saxonie fore cepit marchio terre.
Tempore sub tali capitur tunc ipse Gerhardus,
noster fundator; sed iam fundaverat illam
51a virginibus sacris undenis ille capellam.
Sed precedenti Bruno defungitur anno
qui presul terre fuerat summusque sacerdos,
defensor cleri, sapiens, venerabilis ille.
Post hec depositus est tercius ille Iohannes,
qui binis annis fuerat noster pater in Sar,
et redit in Pomuk, ubi nunc est hospitalensis.
Eius temporibus fit magna fames, moriuntur
quam plures, ut non possent omnes tumulari.
51b Tunc iterum Cayphas abbas assumitur istuc,
qui bis sic abbas hic septem prefuit annis;
postea depositus est, in Welheradque reversus,
qui tunc mansit ibi, prior et nunc exstat ibidem.

Když pak stavěti počal zde ve Žďáře kapli, již mělo
jedenáct tisíc panen být uctěno, událost smutná
stala se zatím: byl zabit ten velký Otakar slavný,
890 v pořadí pátý král, jenž panoval českému lidu.
Tenkrát šlapáno dobro, zlo povstalo mnohonásobné,
tenkrát se ozýval hlas v těch trpkých, přetěžkých strastech,
výkřiky tisícové všech trýzněných slyšeti bylo,
chudí když olupováni, když šatstvo jim násilím bráno,
885 holemi bití když byli a nakonec pozajímání.
Jaká to nebezpečnoství já zakusil, všemocný Bože,
po smrti toho krále a kolik jsem uviděl zlého!
Ti, kdož tenkrát žili a bydlili zde v těchto zemích,
předobře vědí, co trampot a jakých museli sněsti.
890 Proto, ó Bože náš, jenž mírem jsi oblažil země,
který jsi chránil nás, buď veleben na věky věkův!
Potom se opat Jan vzdal místa v klášteře Žďárském,
odešel na Velehrad a zůstal tam nějakou dobu.

<17> O osmém opatu, jímž byl Jan III.

Zatím opatem u nás Jan Třetí stal se, jenž přišel
s Wernerem z Pomuku sem. A tenkrát vévoda saský
895 počal jak markrabí země zde vládnout. Za jeho času
Gerhard, náš zakladatel, byl zajat. Ale v té době
dostavěl již tu kapli, jež měla trvale uctít
památku oněch světic, těch jedenáct tisíců panen.
900 V roce, jenž uplynul předtím, se na věčnost odebral Bruno,
ctihodný, moudrý muž; byl Bruno biskupem země,
pastýřem vrchním a vždy byl ochráncem, zástítou kněžstva.
Potom sesazen byl i tento opat Jan Třetí,
kterýžto po dva roky byl ve Žďáře opatem našim;
905 vrátil se do Pomuku, kde na špitál dozírá nyní.
Za jeho času nastal hlad veliký, tisíce lidí
pomřelo, takže všechny ni pohřbít nebylo možno.
Potom byl za opata zde opět dosazen Kaifáš,
který po sedm let byl v čele, jsa opatem dvakrát.
910 Potom sesazen byl a na Velehrad se vrátil.
Tam již trvale zůstal a je tam převorem nyní.

Anno Domini MCCLXXXII^o sub Iohanne fuit fames.
Anno Domini MCCLXXXIII^o sub eodem rediit rex de Brandeburg.
Anno Domini MCCLXXXIII^o sub Caypha quidam fecit se inperatorem
Fridricum.

52a Anno Domini MCCLXXXV^o Tartari intraverunt in Ungariam.
Anno Domini MCCLXXXVI^o sub eodem rex occidit sceleratos.
Anno Domini MCCLXXXVII traduxit uxorem suam, filiam R(udolfi).

⟨18⟩ *De abbate nono, scilicet Adam*

52b Postquam depositus Cayphas est atque reversus
in Welhrad, tunc de Zedlitz assumitur Adam,
vir pius atque bonus abbas et in ordine nonus,
qui binis annis tantummodo preluit abbas.
Eius temporibus predones invaluerunt
et destruxerunt loca nostra, que sic perierunt
quam plures ville, loca plurima. Milia mille
clamores fiunt, dum leditur illa vel ille.
Sicque locis nostris excrevit livor eorum
in tantum, quod conventus est tunc monachorum
dispersus, nimia pre paupertate gravatus.
Postque duos annos est abbas mortuus idem.
Hic tamen est primus abbas, qui mortuus est hic.

⟨19⟩ *De abbate X^o. Iohannes III^{us}*

53a Post hunc eligitur hic quidam Saxo Iohannes.
Hic homo maturus de Pomuk venerat istuc,
qui per sex annos hunc conventum bene rexit.

Anno Domini MCCLXXXVIII sub Adam bonus Wernhardus occiditur.
Anno MCCLXXXX primo obiit Gerhardus fundator noster.

53b Sub sexto rege moritur pius et bonus ipse,
dum bene viveret et foret in statu meliori,
post mortem matris anno moritur duodeno.
Sic nostri subito fundatores obierunt,
dum iuvenes essent, nobis utilesque fuissent.

Léta Páně 1282 za opata Jana byl hlad.
Léta Páně 1283 za téhož opata se vrátil král z Braniborska.
Léta Páně 1284 za opata Kaifáše se kdosi vydával za císaře Fridricha.

Léta Páně 1285 vpadli Tataři do Uher.
Léta Páně 1286 za téhož opata dal král popravit provinilce.
Léta Páně 1287 si přivedl svou manželku, dceru Rudolfovou.

⟨18⟩ *O Adamovi, devátém opatu*

Když byl sesazen Kaifáš a na Velehrad se vrátil,
Adam pak se Sedlce byl přijat jakožto opat,
zbožný a dobrý muž, jsa devátý v pořadí našem;
ale jen po dva roky zde v této hodnosti zůstal. 915
Lupiči za jeho času se rozmohli po celém kraji,
postihli naše místa, jež vydána úplné zkáze,
přemnoho dědin a míst tak zničeno, odevšad bylo
slyšet tisíce nářků, jak týráni muži i ženy. 920
Zpupnost lupičů těch se rozrostla v krajině naší
takovou měrou, že rodina mnichů se rozprchla od nás,
neboť tížila ji až příliš veliká nouze.
Zmíněný opat Adam již po dvou letech zde zemřel.
Z opatů byl on první, kdo tady, ve Žďáře, skonal.

⟨19⟩ *O Janu IV., desátém opatu*

Po něm byl zvolen Jan, jenž pocházel ze Sas. Ten přišel 925
z Pomuku sem a byl již mužem staršího věku,
ještě však po šest roků náš konvent příkladně řídil.

Léta Páně 1288 za opata Adama byl zabit dobrý Wernhard.
Léta Páně 1291 zemřel náš zakladatel Gerhard.

Za doby šestého krále muž dobrý a nábožný skonal,
právě když dobře žil a dosud byl v nejlepším věku. 930
A tak v dvanáctém roce již po smrti matčině zemřel.
Takto zmírali náhle nám naši zakladatelé
v mladém věku, kdy mohli nám nadlouho k užítku býti.

Dimidiam ville partem nobis dedit ille
in Svatken, media quoniam fuit antea nostra.
Post hec in Pomuk decimus tunc sumitur abbas,
postque resignato sine officio manet illic,
et tunc in Pomuk erat . . . pater abbas.

<20> *Post hunc undecimus Arnoldus fit pater in Sar*

54a Filius ipse domus est edificansque libenter.
Incipit hic fundare domum, nam tempore longo
nil fuit exstructum, nil et fuit edificatum.
Campanile novum facit hic, reparat quoque fontem,
piscinam reparat, conventus atque coquinam,
atque domos aliquas de lignis struxit et ipse.
Sub patre predicto sunt hec sedilia facta,
in quibus ecce solet conventus psallere Christo.
54b Hic faciet plura domui, si vixerit ipse
et si manserit hic, nam fortis adhuc satis est hic,
sicubi denarios quam plures posset habere,
vel tamen argentum, quia (non) iam quereret aurum.

Nunc et presentem conventum scribere conor,
qui manet hic degens hoc sub patre tempore tali.
Nam de conventu primo nullus superest nunc
preter Wigandum, fragilem nimis et miserandum,
55a preter me solum, qui sum minimus monachorum.
Sunt tamen hic aliqui, qui Winrici veniebant
tempore, qui nunc sunt hiis omnibus et seniores:
Primus Conradus prior est, Swevusque secundus,
Cunradus, Petrus, alter Petrus atque Wigandus,
Herbert, Gotfridus, Heinricus et Nicolaus,
Heinreich de Grediz, Cunradus, Bartolomeus,
Heinricus de Luban, subcellerarius ipse,
Volemarus cantor, Arnoldus et Nicolaus,
55b Andreas, Heinrich, Cunradus, Muslo, Iohannes,
Perchtoldus, Leupold, Heintzelinus atque Iohannes,
et duo novicii, Sydlo puer atque Iohannes,
et duo nos eciam fragiles, quos antea dixi,
hoc est Wigandus et ego pauperrimus ille.
Hic est conventus noster presensque modernus.

Ve Svatce půlku vsi nám Gerhard věnoval darem,
neboť nám půlka té vsi již patřila v dřívější době.
Tento desátý opat byl později v Pomuku přijat;
vzdal se však hodnosti své, i žil tam, nejsa již v čele.
V Pomuku v oné době byl opatem . . .

<20> *Opatem jedenáctým se po něm Arnold stal v Žďáře*

Jest on kláštera syn, a proto s oblibou staví.
940 Začíná budovat zde, neb nebylo po dlouhou dobu
zřízeno tady nic a nic se tu nepostavilo.
On však zvonici novou dal zhotovit, opravit studnu,
rybník zřizuje též a klášterní kuchyni Arnold,
některá stavení pak dal ze dřeva postavit tady.
945 Za něho vyhotovena i tahleta sedadla v chrámě,
na nichž k pochvale boží sbor mnichů zpívá teď žalmy.
Jestliže na živu bude a nadále zůstane tady,
učiní pro klášter víc, neb odvahy dost má i síly,
kdyby jen také měl i peněz co nejvíce k tomu,
950 anebo alespoň stříbra, když už by nehledal zlato.

Nyní chci také popsat i přítomný konvent všech mnichů,
kteří tu právě jsou a pod tímto opatem žijí,
neboť z prvního sboru již nikdo zde na živu není,
jenom staříček Wigand, již ubohý příliš a vetchý,
955 potom i já, jenž z mnichů jsem poslední, nejubožejší.
Jsou však někteří zde, kdož přišli, když Winrich byl v čele,
uprostřed těchto všech dnes ti jsou jakožto starší.
První je převor Konrád a druhý je ze Svábska Konrád,
dál jsou tu Petrové dva, pak Bartoloměj a Wigand,
960 Herbert, Gottfríd a Jindřich a k nim se Mikuláš radí,
Jindřich z Hradiště, Konrád a dále Jindřich je z Luban,
který zde podsklepním jest, pak Volkmar, chórový zpěvák,
ještě pak Mikuláš jeden a Arnold do sboru patří,
Ondřej, Jindřich a Musil a ještě po čtvrté Konrád,
965 Perchtold, Janové dva a Leopold, Helcelin je tu,
z noviců dva tu jsou: hoch Sídlo a Jan. A tu řadu
končíme my dva starci, jak již jsem pověděl předtím,
totiž Wigand a já, já ze všech největší chudák.
Tohle je tedy náš sbor, jenž v přítomném čase tu žije.

56a Exceptis paucis hii sunt geniti domus huius,
 et pater Arnoldus hic filius est domus ipse.
 Hos Domini pietas custodiat et benedicat,
 ac benedicantur, vivant et multiplicentur!
 Hoc ego gaudebo semper, quia iam domus ista
 tantum profecit, quod non solum peregrinos,
 sed proprios eciam genitos creat hec sibi patres.
 Sit Deus ergo meus in secula rex benedictus,
 quod domus ista modo se natorum genitricem
 gaudet tantorum, que ceu sterilis fuit ante.
 Nam fuit iste (locus) prius horridus et male cultus,
 ut pauci possent neophiti remanere.

56b Idcirco quidam monachi posthec abierunt
 ad vomitum seculi, qui postea non redierunt
 preter me solum, qui sum miser atque pusillus.
 Sed novit Dominus, quod ego domus huius honorem
 semper dilexi, sic de dampnoque dolebam,
 utpote qui verus fueram domus huius alumpnus,
 quamvis defuerim tunc corpore, menteque nunquam.

57a Hinc aliquos versus ego composui mihi soli,
 quos nullus posset sine me cognoscere lector,
 ut possem melius hoc Sar in corde tenere:
 'Ars aras arces, artis pater astruis artes,
 Ars arces curas, facis artibus arteque puras.'
 Inminet hiis annus; tractans hos nocte dieque,
 quamvis sim minimus, mihi prestant gaudia queque.
 Nunc discessurus cito sum, sed non rediturus
 nec plus scripturus, quia iam cito sum moriturus.

57b Et qui vult scribat, a me non impediatur.
 Sed Deus omnipotens misero mihi propicietur!

Ast tamen hos fundatores ego commemorabo,
 qui nuper sunt defuncti, quos et recitabo.
 Ista sub Arnolde contingunt tempore tali:

Anno Domini MCCXCV^o domina Iuta, uxor Gerhardi, obiit.
 Anno MCCXCVI^o Botscho, filius Gerhardi, obiit. Ipso anno domina
 Agnes, soror Gerhardi, obiit,
 filia Botschonis hec, Witgonis quoque coniux.

Všichni krom nemnoha jen zde odrostli v klášteře Žďárském,
 rovněž i opat Arnold je synem klášteřa toho. 970
 Boží kéž milost je chrání a ať jim trvale žehná,
 nechať jsou blahoslaveni, ať žijí a do počtu rostou!
 Vždycky se radovat budu já z toho, že tento náš klášter
 tak již daleko dospěl, že za opaty si nejen 975
 nevolí odjinud mnichy, leč vlastní, zde odrostlé syny.
 Proto ať na věky věkův můj Bůh, pán světa, je chválen
 za to, že klášter náš dnes pyšnit se může, že sám si
 tolik už odchoval synů, ač dřív tak úrodný nebyl.
 Bývalo tohleto místo dřív drsné a vzdělané chabě, 980
 takže z nováčků našich jen málo tu vydržet mohlo.
 Proto někteří z mnichů zas po čase odešli odtud
 do kalu všedního světa a nikdy již nepřišli zpátky;
 výjimkou jsem já sám, já ubožák pranepatrný.
 Bůh však nejlépe ví, že já jsem miloval vždycky 985
 klášteřa tohoto čest, a že jsem naopak želel
 bolestně nehod a pohrom, jsa pravým chovancem jeho.
 I když jsem tělem byl vzdálen, přec duchem jsem nechyběl nikdy.
 Proto jen pro sebe sám jsem složil veršiky tyto,
 kterým však žádný čtenář by beze mne rozumět nemoh,
 abych já tento Žďár moh lépe uchovat v mysli: 990
Ars aras arces, artis pater astruis artes,
ars arces curas, facis artibus arteque puras.
 Skrývají počet roků. Já dnem si i nocí je říkám;
 i když jsem nejmenší ze všech, přec ony mi působí radost. 995
 Vždyť již odejdu brzy a nikdy už nepřijdu zpátky,
 nebudu dále psát, neb zakrátko zajisté zemru.
 Kdokoli bude chtít, ať píše, nechci mu bránit,
 jenom ať všemocný Bůh je přízniv mně přebobohému!

Ještě však poznamenám a uvedu zakladatele 1000
 klášteřa, kteří teprv nám zemřeli v nedávné době.
 Za doby Arnoldovy to stalo se v pořadí tomto:

Léta Páně 1295 zemřela paní Jitka, choť Gerhardova.
 Léta Páně 1296 zemřel Boček, syn Gerhardův.
 Téhož roku zemřela Anežka, sestra Gerhardova,
 byla to Bočkova dcera, pak Vítkovou choť se stala.

58a Hec dare disposuit bona quedam, que data non sunt.
O Deus, o Christe, quantus labor et dolor iste,
quo nos mortales circumplexi sumus omnes!
Hec fuerat pulchra quondam, facunda, venusta,
inque sepultura fuit eius fetor et horror
tantus, quod nullus presens ibi stare valeret.
Nam fuit infirma, decumbens tempore longo,
et fuit estivum tempus, quando tumulatur.

58b Ast fratres iaciunt terram, tandem sepellitur,
pre fetore tamen ibi mansit nostra securis
in tumulo, quoniam tollere non poterant.
Mundum florentem primo, post deficientem,
qui prius apparet quasi flos et protinus aret!
Hinc bene dictavit hos versus versificator:
'Unde superbimus, cum fex vilissima simus,
cum simus limus, ad terram terra redimus?'

Anno Domini MCCXCVI^o domina Elizabet, matertera Gerhardi, obiit.
Uxor Rewisschi fuit hec et nata Sibille.
Ducissa obiit.

59a Luchtenburgensis Zmilonis filius Heyman,
illustris baro, moritur tunc temporis ipse.

Anno eodem Rewissch, frater Witkonis, obiit.
Anno MCCXCVI^o Iesko prepositus, frater regis, obiit.
Anno MCCXCVII^o Eufemia, filia Gerhardi, obiit. Ipso anno
sepultus est rex Bohemorum quintus et filia eius ducissa.
Anno eodem coronatus est rex Bohemorum VI. Wentz(eslaus).
Anno eodem et tempore regina Guta coronata obiit.
59b Anno MCCXCVIII Albertus, dux Austrie, occidit Adolfum.
Anno MCCXCIX rex Ruscie fuit in Brunna circa regem W(entzeslaum).
Anno Domini MCCC Agnes, filia Gerhardi, obiit
et est sepulta hic

in Sar; hec eciam fuit filia domine Iute.
Ista sub Arnoldi contingunt tempore facta.

Nunc specta, lector, audi, que gloria nostra:

V odkaze některé statky nám určila, nebyly nám však
dány. Ó Kriste, ó Bože, jak veliká strast je a bolest,
která tíží a svírá nás všechny smrtelné lidi.
1005
Bývala kdysi krásná a výmluvná, půvabná paní,
avšak při pohřbu z ní šel puch tak silný a hrozný,
nikdo že vydržet nemoh stát blízko té tělesné schránky.
1010
Před smrtí onemocněla a ležela po dlouhou dobu,
letní již nadešel čas, když měla ta ubohá pohřeb.
Bratří však házeli hlínu, tak přece jen pohřbena byla.
Jenom motyka naše v tom hrobě zůstala ležet,
pro ten příšerný puch ji nikdo nemohl vynést.
1015
Nejdříve svět, ach, samý je květ, pak schýlí se k zemi;
kdo se dřív podobal kvítku, ten v suchou se promění snítku.
Dobře to pověděl též i básník těmito verši:
Pročpak se pyšníme as, když jsme jen bezcenné bláto,
jsme-li jen hlína a kal a opět se změníme v hlínu?

Léta Páně 1296 zemřela paní Alžběta, Gerhardova teta,
bývala Hrabišovou kdys choťi ta Sibylly dcera.
1020
Zemřela kněžna.

V čase tom zemřel i Heyman, ten šlechtic proslulý velmi,
který byl synem Smila, jenž sídlo měl na Lichtenburku.

Téhož roku zemřel Hrabiš, Vítkův bratr.
Roku 1296 zemřel probošt Jan, králův bratr.
Roku 1297 zemřela Eufemie, dcera Gerhardova.
Téhož roku byl pohřben pátý český král a jeho dcera kněžna.
Téhož roku byl korunován šestý český král Václav.
Téhož roku zemřela po korunovaci královna Jitka.
Roku 1298 rakouský vévoda Albert zabil Adolfa.
Roku 1299 byl ruský král v Brně u krále Václava.
Léta Páně 1300 zemřela Gerhardova dcera Anežka
a pohřbena byla zde

ve Žďáře. Byla dcerou i ona zvěčnělé Jitky.
Toto vše stalo se v době, kdy u nás byl opatem Arnold.

Jaká je naše sláva, teď, čtenáři, pohleď a poslyš.

Ecce videre potes in eis, quos iam recitavi,
quod quasi pictura mundi perit ista figura.

60a Mors fera, mors nequam, quia nulli parcit et equam
dat cunctis legem, miscens cum paupere regem.
Hoc quoque Bernhardus loquitur de morte superba:
'Mors iuvenes rapit atque senes, (nulli) miseretur,
tam ducibus quam principibus communis habetur.'
Sic mors cum falce dicens depingitur ipsa:
'Falce seco, quia iura neco libamine ceco.'
O Deus omnipotens, hoc est, quod carmina promunt:

Is 40, 6 Est populus vere fenum, credas mihi mere,
1 P 1, 24 tristitia plenum, sic est omnis caro fenum,

60b quod pulchrum paret prius et post protinus aret.
Sic homo, dum vivit, floret, sed postea marcet.
Ergo, cum maneat mors certa, nimis timeatur
et quasi serpentis virus vicium fugiatur.

Nuncque probare potes, que, quanta tulit domus ista,
que privata suis cito fundatoribus est sic,
cum iuvenes essent, nobis utilesque fuissent
et bona fecissent nobis, sibi si placuisset,

61a omnia qui bona dat et secula cuncta gubernat.
Sic tamen veri fundatores obierunt,
cum bene florent ac omni labe carerent.
Et nota, quod domus hec sit facta bonis viduarum
atque pupillorum fundacio sacra piorum.
Nam pater illorum subito defungitur ipsis,
dum iuvenes essent, pueri tenerique fuissent,
et matres vidue viduate sicque fuerunt,
que loca nostra bonis opibusque suis coluerunt.

61b Ergo meos dominos, qui servant ecclesie res,
ammoneo, quod sint cauti, quod sint sapientes
et sic dispensent omnes res et bona claustrum,
respondere queant ut caucius Omnipotenti,
ut dulcem vocem valeant audire Tonantis:

Mt 25, 21 'Euge, serve bone, nunc intra gaudia vera.'
Hec modo sufficient, et nunc ad prima revertor.

Sunt alii fundatores, qui sunt laterales,
non de progenie vera, sed sunt patruelles.

Můžeš vidět i na těch, jež právě jsem uved, že v světě
vše je jak namalováno, že zachází všechno jak obraz.
Smrt, ta krutá a bídná, jež k nikomu nebude vládná,
stejnou vždy podmínku schválí jak chudáku, tak také králi.
O smrti pyšné a zlé i Bernard hovoří takto:

1030 Mladé i staré smrt hledá a nikým se uprosit nedá,
vévody s knížaty všemi vždy stejně uloží v zemi.
Proto se maluje s kosou, jak říká: Kosím svou kosou,
ničím slepě i práva, vždy tak, jak mně se jen zdává.
1035 Tak je to, všemocný Bože, jak svědčí o tom i básně:
lidé jsou vskutku jak tráva, to věř mi opravdu, neboť
plní jsou útrap a smutku — je tělo jen vadnoucí tráva;
zprvu co půvabnost jeví, to později usychá rázem.
Dokavad člověk žije, též kvete, však později vadne.
1040 Poněvadž jistá smrt nás čeká, jí velmi se bojme,
chraňme se hříchů a chyb jak prudkého hadího jedu.

Nyní posoudit můžeš, co zakusil tento náš klášter,
který svých zakladatelů tak rychlým způsobem zbaven,
dokavad mladí byli a mohli nám nesmírně prospět,
mohli nám prokázat dobro, jen kdyby se zlíbilo tomu,

1045 dobro jenž všechno nám dává a řídí veškeré věky.
Praví ti zakladatelé však přece jen zemřeli v létech
života kvetoucího, jenž ničím poskvrněn nebyl.
Pomni, že ze statků vdov byl zbudován tento náš klášter,
posvátné založení že dílem je sirotků zbožných,
1050 neboť otcové jejich jim zmírali náhle, když oni
bývali mladiství ještě v tom útlém, mladičkém věku,
a jejich matky vdovy i nadále vdovami byly,
při čemž nadoaly statky a všelikým zbožím náš klášter.
1055 Proto já pány své, již spravují církevní statky,
vybízím k opatrnosti a k moudrosti, a aby statky
klášterní s majetkem vším tak bedlivě opatrovali,
aby pak Všemohoucímu klášteru počet s vědomím dobrým
mohli a slyšeli znít hlas sladký vladaře hromu:
1060 »Vejdí, poctivý sluho, teď do říše radosti právě...«
Toto nechť postačí již, já opět se k začátku vrátím.

Jsou však zakladatelé i vedlejší, nevzešli z rodu
přímých zakladatelů, mám na mysli strýce a tety.

- 62a De vera stirpe superest ramusculus unus,
quem nobis, Christe, conserves, trinus et unus!
Non cito sit funus, hoc nobis tradito munus!
Unica scintilla maneat nobis, Deus, illa,
nam sunt defuncti fratres eiusque sorores
et pater et mater, Iutlina, Gerhardus.
Ipsorum natus puer est et Zmilo vocatus.
Hic ter sit gratus, Deus optime, sitque beatus!
Cui mea dictando, scribendo carmina pando,
62b et laudes canto sibi metraque versificando.
Te metri stilo laudo, karissime Zmilo,
es quia laudandus, venerandus, semper amandus;
es pius atque bonus, noster quandoque patronus
et benefactor nobis tutorque futurus.

(21) *Explicit explicat*

- Ut sum pollicitus, modo scripsi tempus ad istud
atque meis scriptis, veluti potui, memoravi,
sed tamen hec mea mens dudum servaverat ante,
63a utpote qui puer huc veni puerilibus annis.
Quedam conspexi, quedam mihi sunt recitata,
que non aspexi, dum non vicinus adessem,
et scripsi, sicut dixi, nunc tempus ad istud.
Est quoniam Domini nunc annus C tria mille,
ipsius abbatis est annus nunc quoque sextus,
atque domus posite nunc annus XL et octo,
atque mee vite nunc annus est L et octo,
annis quippe decem senior sum quam domus ista.
- 63b Qui vult scire tamen, quis sim vel quod mihi nomen,
audiat, et dicam, sic et (per) carmina pandam:
In scolis dictus Heinricus eram lapicida,
filius Eckwardi lapicide, qui tamen istud
capitolium fecit, struxit quoque cetera plura.
Sed nunc Heinricus pauper sculptor volo dici,
et merito sculptor, postquam sedilia sculpsi.
Sum sculptor modicus, modicum quia sculperet novi;
64a nam non sum talis, quod sim sculptor generalis.

- Z pravého kmene již jen jediná ratolest zbývá,
a tu nám zachovej, Kriste, ty trojjediný náš Bože,
1065 aby nám nezemřel brzy, ach, dopřej nám tohoto daru,
neboť zemřeli již i bratři jeho i sestry,
mrtev je otec jeho, pan Gerhard i rodička Jitka;
jiskřička naděje, Bože, jen jediná nechať nám zbude,
1070 jejich mladistvý syn, jenž Smil se jmenuje! Nechať
třikrát je blahoslaven, ó předobry Bože! Vždyť jemu
na počest jenom píši a skládám tyto své básně,
slabiky do rytmu řadím a chválu jimi mu zpívám,
Tebe, nejdražší Smile, já chválím těmito verši,
1075 neboť jsi hoden chvály i pocty a trvalé lásky,
nábožný jsi a dobrý, a v budoucnu ochráncem našim
budeš i dobrodincem a také záštitou mocnou.

(21) *Závěr*

- Jak jsem přislíbil již, já vypsál všechno až k dnešku,
a jak jsem dovedl jen, v mém spise jsem pro paměť uvedl.
1080 Všechno to ve své mysli jsem uchovával již dávno,
neboť jsem v útlém věku jak chlapec do Žďáru přišel.
Něco jsem viděl já sám a něco mi vypravovali,
co jsem nemohl spatřit v ten čas, kdy tady jsem nebyl.
Všechno až od dnešní doby, jak pravím, jsem postupně vypsál,
1085 to jest do roku Páně, jenž čítá se tisíci třístý.
Opata nynějšího to rok je v pořadí šestý,
osmačtyřicátý, co založen tento náš klášter,
padesát osm let jsem naplnil života svého,
neboť o deset let jsem starší než samotný klášter.
- Kdo by snad zvědět chtěl, kdo jsem a jaké mám jméno,
1090 nechať mě slyší, já povím a sdělím to těmito verši:
Ve školách kameník Jindřich jsem býval nazýván vždycky,
Ekwarda kameníka jsem synem, kterýžto stavěl
tuhletu kapitolu a přemnoho jiného ještě.
Chudíčký Jindřich řezbář být nazýván přál bych si nyní,
1095 vzhledem k své zásluze řezbář, že řezal jsem lavice tyto,
řezbář však tolika skromný, v tom umu se vyznám jen málo,
neboť já nejsem řezbář, jenž byl by se vyučil všemu.

Sum pauper vere, re vel virtute vel ere;
non mihi virtutes sunt, non es, nec mihi sunt res.
Hinc paupertatis gaudens volo nomine fungi.
Ps 50 Pauperis atque rei sit 'miserere mei'.

Est reus et nequam, qui rem non perpetrat equam.
Sic reus existo, fateor, quia noxius isto:
sub patre Walthelmo cum patreque matreque veni,
64b sed sub Winrici sexto sum mortuus anno,
patre sub Arnolde, fratres, iam iamque resurgo.
Nam moritur quisque, quando fit apostata Christi,
vivere tunc discit, peccatis dum respiscit.
L 15, 32 Sic ego conversus respiscens sumque reversus
et sic, ut dixi, sum mortuus atque revixi.

Heu! tunc defunctos omnes reperi seniores,
abbatem tunc defunctum, dominum dominamque.
Quo tamen ad maius dolui, quod fratris amorem
secum detulerant, habeo quo mente dolorem.
65a Heu! dormitat amor, dilectio langwet ubique,
est consolator nullus, manet undique langwor.
L 15, Profugus ille tamen adolescens cum rediisset
20n. et suscepisset ipsum gaudens pater eius,
omnia prima sibi sunt reddita, sed mihi sic non.
Quam bene sufficerent mihi, si postrema darentur!

Et quia sum pauper, 'miserere' placet mihi semper,
cum miseris, 'miserere mei' dicam tibi, Christe.
65b Es, pater alme, Deus meus et dominus dominorum.
Competit ergo mihi 'miserere', tibi misereri.
Es hylaris, largus, quia das cunctis miserando,
tam miseris quam divitibus, non inproperando.
Sum miser et pauper, 'miserere' canam tibi semper,
pauperis et norme, quia non est pauperior me.
Do 'miserere' meum miserum tibi, sed misereri
inpertire tuum mihi dulce, precor, pater alme!

Iam tibi cum miseris dicam: 'Deus, o miserere!'
66a Pre cunctis psalmis hoc 'miserere' canam.

Opravdu chudý jsem, ať ctnostmi, ať světskými statky,
nemám já žádných ctností, ni peněz, ni majetek žádný. 1100
Těším se z chudoby své a chudým chci toliko slouiti,
chudým a hříšníkem nadto — nechť Bůh je milostiv ke mně!

Viník a hanebník je, kdo věci neslušné páše:
přiznávám, viník že jsem, neb též jsem se dopustil hříchu.
Když byl opatem Walthelm, já s otcem a matkou sem přišel; 1105
Winrich když šestý rok byl opatem, tehdy jsem zemřel,
za Otce Arnolde, bratří, již již zas povstávám z mrtvých.
Neboť umírá ten, kdo odpadne od Krista Pána,
učí se žít až tehdy, když moudře se odřekne hříchů.
Takto já opět jsem zmoudřel a jako konvrš se vrátil, 1110
čímž, jak pravím, jsem zemřel a opět jsem po čase ožil.

Ach, já tenkrát shledal, že zemřeli všichni ti starší,
že je už po smrti opat, i pán že je mrtev i paní.
Více však toho jsem želel, že všichni i bratrskou lásku
do hrobu s sebou si vzali — mám důvod k truchlení v srdci. 1115
Ach, jak usná láska, cit lásky jak kolkolem chřadne,
nikdo již útěchy nedá a všude jen ochablost trvá.
Marnotratný když syn se opět navrátil k otci,
otec ho radostně přijal a dal mu ode všech věcí
první díl — však nikoli mně. Mně stačil by býval 1120
docela poslední díl, jen kdybych jej býval moh dostat.

Poněvadž jsem však chudý, žalm *smiluj se* vždy se mi líbí,
s chudými *miserere* chci tobě zpívati, Kriste!
Tys, ó vznešený Otče, můj Bůh, Pán pánů. Mně prosit
o smilování je třeba, v tvé moci je smilovati se. 1125
Ty jsi tak vlídný a štědrý a dáváš se slitováním
chudým i bohatým vše a nikdy jim nečiníš výtky.
Chudý a ubohý jsem, vždy *smiluj se* budu ti zpívat,
chudého stavu jsem a nade mne chudšího není.
Chudičké *miserere* já tobě, vznešený Otče, 1130
vzdávám, ty uděl zas mně, ach, smilování své sladké!

S nuznými budu, ó Bože, *smiluj se*, k tobě se modlit,
před všemi jinými žalm *smiluj se* budu ti pět.

Qui 'miserere mei' docuit me, sit ille beatus!

Est 'miserere mei' vita salusque mei.

Omnibus est bonum 'miserere', valet omnibus eque.

Hinc 'miserere' placet omnibus ens abile,
tam vivis quam defunctis valet hoc 'miserere'
absolvitque reos, salvificans animas.

66b Est 'miserere' bonum cunctis, Domini quoque donum,

est 'miserere' mei' nam medicina Dei;
est 'miserere' pium, quia dat gaudia paradisi,
dat vivis veniam, dat miseris requiem.

Est 'miserere mei' super omnia regna beatum,
nam 'miserere' facit scandere regna Dei.

Per 'miserere' datur spes lapsis, gracia iustis,
corrigit iniustos iustificatque pios.

Per 'miserere mei' loca dantur requiei,
defunctis requiem datque reis veniam.

nequiciam pellit angelus adveniens.

67a Hoc 'miserere' Deum placat, sanctos et honorat,
iustificans hominem datque videre Deum.

Non bene pro toto 'miserere' tamen datur auro,
nam 'miserere mei' solvere nemo potest.

Ergo cum tantum valeat sanctum 'miserere',
sit mihi precipuum, sit super omne, quod est.

Te rogo sincere, Deus alme, mei miserere,
per 'miserere' pium fer mihi subsidium!

Da mihi deflare mea crimina per 'miserere',
ut sit in extremis hoc 'miserere' meis,

67b ultimus ut flatus sit per 'miserere' beatus,
gracia summa Dei sit 'miserere mei'!

A M E N

Onomu *miserere* kdo učil mne, nechať je blažen,

v onom *smiluj se* teď život i blaho mé tkví.

Všem je *smiluj se* dobré a všem i prospívá stejně,
smiluj se líbí se všem, každému přichází vhod.

Vždyť ono *miserere* je k užítku živým i mrtvým,
hříšníky zprošťuje vin, pro duše spásy je zdroj.

Smiluj se je dar Páně, dar pro všechny opravdu dobrý,
v onom *smiluj se* Bůh dává nám všemocný lék.

Nábožné *miserere*, jež radosti ráje nám skýtá,
živoucím milost svou dá, mrtvým dá pokoj a mír.

Nad všechna království světa to zbožné *smiluj se* blaží,
smiluj se umožní nám v nebeské království jít.

Smiluj se šlechetným milost a kleslým nadějí skýtá,
nehodné napraví zas, zbožným dá svatosti zář.

Pokorné *miserere* vždy do srdce přináší pokoj,
nuzným dá pokoj a mír, hříšníky zbavuje vin.

anděl, jenž přichází již, zahání špatnost a zlo.

Smiluj se smiřuje s Bohem a rovněž uctívá svaté,
v člověku probudí ctnost, Boha mu vidětí dá.

Koupit to smilování si nelze ni za všechno zlato,
smiluj se není s to nikdo si zaplatit zde.

Ježto tak velkou moc to svaté *smiluj se* chová,
na prvním místě mi buď, nade vše buď mi, co jest!

Vroucně tě proto, ó Bože, tím *smiluj se nade mnou* prosím,
pro zbožné *smiluj se* rač pomoc mi poskytnout již!

Skrze to *miserere* mi oplakat dopřej mé hříchy,
poslední modlitbou mou nechať to *smiluj se* jest,

nechať můj poslední dech tím *smiluj se* blaženost získá,
nejvyšší milostí boží *smiluj se nade mnou* buď!

A M E N

Přeložil Rudolf Mertlík

Popis vřatislavského rukopisu podává Dr M. Zemek na str. 232. Tam, a rovněž v našem úvodě, se uvádějí také starší vydání Žďárské kroniky.

Opravy zřejmých písařských chyb, ve kterých se všichni dosavadní vydavatelé shodují a které jsme pojali i my do textu, zde zpravidla nezaznamenáváme. Do textu přijímáme jen doplňky, a to ve špičatých závorkách {}, kdežto na škrty, vyznačené hranatými závorkami [], upozorňujeme podle potřeby jen v těchto poznámkách, spoléhajíce se vůbec častěji na to, že odborný čtenář má možnost nahlédnout do faksimile rukopisu. Pokládali jsme přesto za vhodné podat zde přehled o čteních a opravách, v nichž se vydavatelé rozcházejí, a pokusili jsme se v několika případech o vlastní emendaci.

Zkratky: C = codex, vřatislavský rukopis; R = Roepell; E = Emler; D = Dieterich; edd = všechny dosavadní edice; H-E = O. Holder-Egger, redakční doplňky k Dieterichovu vydání; L = emendace J. Ludvíkovského.

Čísła značí verše originálu podle vydání Dieterichova. V naší knize jsou ovšem očíslovány z ohledu na typografickou úpravu jen verše českého překladu, ale jejich počet je stejný jako počet latinských veršů, takže se čísla českých veršů velkou většinou shodují s čísly veršů originálu, nebo se jen málo od nich liší. Analistické údaje psané prózou nejsou do číslování pojaty. Na okraji latinského textu jsme vyznačili folia rukopisu (a = líc, b = rub) a připojili jsme tu odkazy k Písmu (3 Reg = 3. Kniha královská; Ps = Žalm; Is = Izaiáš; Mt = Evang. Matoušovo, Mc = Markovo, L = Lukášovo; 1. Petr = První epištola sv. Petra).

2 trecenteno H-E] ducenteno C, edd; na okraji 1200 — 61 Friderici E, D] Fridrici C, R — 65 na okr. Nota (upozornění na důležitý obsah) — 73 Libisca C, E] Libista R, D — 80 (Jarosium) D — 88 [Ienisch vel] E, [vel Ientzo] R, D — 102 monachorum L] meliorum C, edd — 114 blaterantibus D v pozn.] blantibus C, E, D, bladantibus R — 115 quisdam (= quibusdam) C, R, D] quosdam (nespr.) E — 122 in Nyscow C, R, D] [in] Mnyscow E; na okr. Nysskau — 134 na okr. Droz — 136 hiis třeba číst zde i všude dále jako jednu dlouhou slabiku; podobně hee ve v. 571 — Nadpis kap. 4. Prsibizlaus] Prsibizlaus C; D přepisuje zde i jinde Prsibizlaus, pokládaje laus za jednoslabičné, ale písař sám má ve v. 66 Prsibizlaum a ve v. 69 Pribislaio; srov. též v. 153 a 157. — 179 si(c) possum L] si possum C, edd — 182 hec quedam L] hecque R, E, hecquia D — 183 Sit, ut L] sic ut C, R, D, sicut E — 206, 208 cognoscitur C]

cognoscitur edd — 211 (iam) L, (hi) H—E — 248 Ienco E] Zenco C, R, D — 278 (subito) R, E — 287 hunc edd] huane C — 292 venis R, E] venias C, D — 314 na okr. *pozdější rukou figer* (?) — 338 quoniam D] quando R, E — 341 Sibila C, R, D] Sibilla E, Sibilia H—E — 367 Polnam E] Palnam C, R, D — 372 Bruno E] pmo C, Primo R, Pruno D — 401 Luchtenburg L] Leuchtenburg C, ale e je zrušeno *podtečkováním*; Leuchtenburg nespr. edd — 404 genitricis D] genitrici, C R, E — 407 na okr. *Anni fundacionis* (= Léta založení) — 425 baro [Botscho] R, E] Botscho C, D, ač v pozn. *souhlasí se škrtnutím*; na okr. *Botzko* — 432 na okr. *Obrzez* — 438 [de] Teutunico R, E] *ponechává D* — 439 na okr. *Nomina fratrum eius* (= *Jména jeho bratří*) — 440 Cuno E] Cono C, R, D — 454 (quod) R, E] *fuit ante* (vocatam) D; na okr. *Wyzowitz* — 474 dominis C, D] dominus nespr. E — 477 tenere D] teneri C, R, E; dominus R, E] dominus D, ale místo *alme navrhuje iam* — 495 nunc edd] modo *opravené z nunc C* — 496 sit D] fit C, R, E — 501 festo E] sancto C, R, D; martiris (po upozornění *Fr. Petěrky*) L] mr C, matris (nespr.) edd; na okr. *id est Agathe* (= *to jest Háty*) — 507 (ac ibi) L] ubi edd — 546 na okr. *Secundus abbas Chunradus de Pomuk* (= *Druhý opat Konrád z Pomuku*) — 565 (ibidem) R, D — 580 Rutoni E] Ratoní C, R, D — 601 exstitit D] exstuit C, exstruit R, E — *Nadpis kap. 11. De quarto abbate* E] *Quarto abbate* C, R, *Quartus abbas* D; scilicet *Heinricus* C, D] scilicet *Heinrico* E — 632 sunt quia D] suntque R, E — 644 possum bene R, D] bene possum C, E — 648 Marie D] Maria C, R, E — 654 (monachorum) H—E] (edificata) E — 673 na okr. *Quod Sybilla moritur* (= *Že zemřela S.*) — 691 discretus erat D] *disceretur* C, discretus et R, E — 692 před *semper něco vypadlo* — 724 Bonka edd, srov. v. 588] *bōsla C* — 728 precio C, D] *prece* R, E; [ac] ante R, D] *ac ante* C, E — 737 *veniunt huc edd*] *vivunt hec C* — 755 *pausat D*] *pulsat* C, R, E — 800 *ivit C, D*] *fuit* (nespr.) R, E; *ille L*] *illis* C, edd — 810 *slovy vypisuje D*] *MCCLXXXVI° C, R, E* — 820 (hec) H—E — 822 *ni[si] H—E* — 837 (una) R, E, *odmítá D* — 838 *hec D*] *huc* R, E — 843 (quoque) R, E — 844 *vypadlo asi slovo, H—E* (např. *domine před quod eidem L*) — 895 *Wernhero D*] *Werhero C, R, E* — 899 *virginibus edd*] *virgineis C*; *ille C, edd* (mille? L) — 905 *hospitalensis D*] *hospital'n C, hospitalinus* R, E — 928 na okr. *Ultimus fundator* (= *Poslední zakladatel*) — 934 na okr. *Swratka* — 937 *jméno opata vypadlo* — 949 *sicubi H—E*] *si nisi C, si modo R, E* — 990 *congoscere C*] *cognoscere edd* — 992 *arces R, E*] *artes C, D* — 993 *arteque R, E*] *arceque C, D* — 994 *hos E*] *has C, R, D* (ale v pozn. *připouští hos*) — 1031 *nulli L podle Migne, PL 184, col. 1308*; (pueros) před *iuvenes* R, E — 1069 *něco vypadlo* ((cum) *Iutlina? L*) — 1085 *quoniam D*] *quando R, E* — 1091 *sic et C, D*] *sicut R, E*; (per) edd — 1149 *následující hexametř zřejmě vypadl.*

J. L.

HISTORICKÉ VYSVĚTLIVKY

A.

O DVOU ŽĎÁRSKÝCH KRONIKÁCH

Dlouho byl znám jako jediný vyprávěcí pramen, vedle bohatství listin, vztahující se k počátkům Žďáru a tamějšího cisterciáckého kláštera, spis zvaný *Breve chronicon Zdiarenc*, který nebyl a také nechtěl být ničím jiným, než genealogií feudálního rodu pánů z Kunštátu, z něhož pocházel známý český husitský král Jiří Poděbradský. Ten odvozoval svůj původ od někdejšího veverského purkrabího Kuna, syna Gerharda z Obřan a bratra Bočka z Obřan a jeho manželky Eufemie, zakladatelů žďárské cisterciácké komunity. Tento blízký vztah ku Žďáru zůstal v rodině kunštátských feudálů vždy živý, čehož je dokladem sám Jiří Poděbradský, který, ač husita, se neváhal hlásit k odkazu svého rodu, ba považoval za svou rodovou povinnost, aby se postaral o hospodářskou a stavební obnovu v troskách ležícího Žďárského kláštera, nazývaje se hrdě jeho novým zakladatelem, „štitfěrem“, z titulu zpříznění s rodinou prvního zakladatele Bočka z Obřan.

Zmíněná genealogie kunštátského rodu byla sepsána v XV. století neznámým autorem jako dodatek k známé Bočkovské (neb Kunštátské) bibli, která je dnes uložena ve Státním archivu v Brně ve sbírce rukopisů G 10 pod č. 121 (R III 13). (Hosák, *Středověké vyprávěcí prameny Moravy, II, Sborník vysoké školy pedagogické, Historie III, 1956*, mylně tvrdí, že bible je dodnes uložena ve Štokholmu.) Tam v prvním svazku na f. 3a—3b jsou genealogická data narození krále Jiřího z Poděbrad, manželky a potomstva z let 1420 až 1511 — celkem 28 dat; ve druhém svazku na f. 353b—354a je zaznamenána tzv. Žďárská kronika menší, to znamená genealogická data rodu poděbradského, počínajíc Bočkem z Berneku z r. 1251

až do potomstva krále Jiřího — knížat münsterberských — počátkem 16. století jakožto fundátorů Žďárského kláštera.

Bible náležela synu Jiřího Bočkovi, odtud je zvána Bočkovská, od něhož se dostala do majetku farního kostela v Bechyni, jak je připsáno na f. 350b kursivou 16. století: „Toto sou knihy páně Bočkovy, dány sou do kostela svatého Matěje v Bechyni.“ Další osudy bible byly velmi pohnuté. Z Bechyně se dostala do majetku Petra Voka z Rožmberka a odtud se dostala do Štokholmu, když tam v údobí švédských válek byla převezena celá Vokova knihovna jako válečná kořist. Ve Štokholmu byla uložena v královské knihovně, jak je zřejmo dodnes; u prvního dílu je zachována na hřbetě signatura: „Biblia Bohemica Z. 1 nr. 10, e. 30. 2. 9., Riks-Bibliothek Stockholm Handskriften, Teologi.“ Teprve roku 1878 byla darována — současně s jinými českými rukopisy — dnešnímu Státnímu archivu v Brně.

Text genealogické části z druhého svazku této bible, ze zmíněných folií 353b—354a, poprvé zveřejnil švédský historik a bibliotekář Olaf Celse ve svém pojednání „Bibliothecae regiae Stockholmensis historia“ (Holmiae, 1751), kde jej nazval „Breve Chronicon Zdiarense“ (nebo „Chronicon monasterii Zarensis“). Odtud svůj název podržela až dodnes a zve se „Menší kronikou žďárskou“ v protikladu k „Větší kronice žďárské“, o níž bude řeč níže. Celsův název vzbudil pozornost u prvního žďárského historiografa, učeného posledního žďárského opata Oty Steinbacha z Kranichštejna (byl opatem v letech 1782 až 1784), který ji přetiskl ve svém druhém díle pramenů k dějinám Žďárského kláštera, vydávaným pod názvem: *Diplomatische Sammlung historischer Merkwürdigkeiten aus dem Archive des gräflichen Cisterzienserstiftes in Mähren* (Praha—Videň—Lipsko 1783) na stranách 1—8 pod titulem: *Breve Chronicon Zdiarense antiquum a M. Olavo Celsio, bibl. Holmensi anno MDCCLI vulgatum et a Rever. Bonav. Pitter, praeposito Raygradensi, notis illustratum*. Vydání bylo opatřeno komentářem moravského historiografa Bonaventury Pitera.

Kronikou se zabýval už Josef Dobrovský v práci „Reise nach

Schweden und Russland“ (Pojednání Královské společnosti nauk, 1795, str. 70—74) a znovu ji přetiskl Beda Dudík ve svém díle „*Forschungen in Schweden für Mährens Geschichte*“ (Brno, 1852) v studii „*Chronicon Zdiarense, seu notata quaedam de familia Podiebradiana*“ (str. 381—388), kde dospěl k závěru, že latinskému textu nutně musela předcházet česká předloha a český originál, který byl na počátku 16. století — kolem roku 1511 — přeložen do latiny.

V roce 1854 vzbudil značný rozruch otisk nového pramene k počátkům Žďáru a Žďárského kláštera, uveřejněný tehdejším profesorem dějin na universitě ve Vratislavi dr. Richardem Roepellem pod názvem *Chronica domus Sarensis* s dodatkem *Aus der Handschrift herausgegeben und erläutert von dr. Richard Roepel, Breslau, Trendt und Granier, 1854*), který předchozího roku nabídl neznámý kupec tamější královské univerzitní knihovně ve Vratislavi ke koupi. Edice byla připravena velmi pečlivě a opatřena důkladným a plně vyčerpávajícím úvodem; jen čtení vlastních jmen působilo vydavateli dosti značné potíže.

Takto se objevil netoliko důležitý pramen, líčící osudy Žďárského kláštera od jeho založení až do roku 1300, ale pramen mnohem významnější než „Breve chronicon“, protože hodnověrně zachycuje osudy předních feudálních rodů českých i moravských ve 13. století v jejich vztahu ke Žďáru a osvětlí nám celou řadu důležitých momentů z českých a moravských dějin 14. století.

Vedle edice Roepellovy byl pramen otištěn ještě dvakrát: Josef Emler vydal památku v 2. svazku edice *Fontes rerum bohemicarum — Prameny dějin českých* (Praha 1874), na stranách 519—550, kde se přidržel v podstatě vydání Roepellova a připojil český překlad Josefa Truhláře; třetí vydání *Kroniky* vyšlo ve známé edici *Monumenta Germaniae historica*, oddělení *Scriptores*, sv. XXX (I), (Hannover, 1896), v edici Juliusa R. Dietericha a v redakci O. Holder-Eggera, na stranách 678—706.

R u k o p i s Žďárské kroniky je dodnes uložen ve vratislavské univerzitní knihovně — pod sign. IV. Duod. 1.

Rukopis má osmerkový formát o rozměrech 11,7×8,5 cm. Vazbu tvoří původní, dřevěné desky, potažené hnědou kůží s vtačeným ornamentem, na němž na každé desce možno čtyřikrát číst slovo Maria. V rozích vazby i uprostřed je dochováno původní charakteristické kování; spony se nedochovaly, avšak ze zbylých částí je viditelné, že existovaly. Vazba na hřbetě je porušena; na něm se čte novější nápis *Chronica domus Sarensis* a dole pak sign. IV. Duod. 1.

Rukopis je psán na pergamentu, který je silný a tuhý, po obou stranách hlazený; má osm složek, které tvoří vždy deset listů, to jest pět dvojlistů. Na dolejších okrajích je každý z prvních pěti listů každé složky — to znamená dvojlist — označen číslem 1—5 a písmenou složky a, b, c atd. (např. u první složky 1a, 2a, 3a . . ., u dalších 1b, 2b atd.), takže abecední písmeno označuje pořadí složky; mimo to jsou jednotlivé složky uváděny počátečním písmenem dalšího folia a pergamenovým proužkem. První složce předchází jeden list, který postrádá foliaci. Z poslední složky, to jest osmé, zůstal toliko druhý list, kdežto všechny ostatní byly vyříznuty, zatímco kustody byly zachovány.

Jednotlivé listy — vyjma první — jsou foliovány původní foliací, čísla 1—71, a to na pravé straně nahoře arabskými čísly červeně; toliko f. 23 má foliaci zeleně.

Každé folio je orámováno inkoustem horizontálně i vertikálně, takže tím uvnitř vzniká pole o rozměrech 6×4,5 cm, v němž je pravidelně 16 řádků; také řádkování je provedeno inkoustem.

Text je psán černým inkoustem, poněkud vyryzlým; titulý jednotlivých statí jsou psány červeně, stejně jako většina marginálních glos; začáteční písmena jednotlivých odstavců mají iniciálový charakter — to znamená, že velká písmena jsou zelené nebo červené barvy, ale bez dalšího ornamentálního propracování; první písmena jednotlivých veršů jsou taktéž o něco větší než ostatní písmena a jsou prořata kolmou červenou čarou; jednotlivé verše nejsou na zvláštním řádku, ale text pokračuje plynule v jednom sledu.

Rukopis je psán od počátku až do konce jedním písařem gotickou minuskulou s obvyklými zkratkami z konce 14. neb počátku 15. sto-

letí, vynikající zřetelností a úhledností, s dosti četnými chybami, které však byly z největší části opraveny původním písařem, a jen v nepatrné míře soudobým druhým písařem; také marginální glosy pocházejí od původního písaře.

Snahu po určité ozdobné výplni lze pozorovat toliko u iniciály A(nno) na f. 1a a opět u A(nno) na f. 68b; obě jsou dvoubarevné, totiž červené a zelené, ovšem bez další ornamentální výzdoby a bez charakteristických rozvilin a drollerií.

Obsahová náplň rukopisu je tato:

Na prvním nefoliovaném listě je nahoře titulní nápis „*Cronica domus Sarensis*“; jinak přední i zadní strana tohoto folia zůstává prázdná. Na f. 1a začíná vlastní text Žďárské kroniky, udané titulním nápisem, který pokračuje v jednom sledu do f. 67b.

Na f. 68a—68b jsou chronologická data některých středověkých řádů v tomto znění:

Anno domini nongentesimo incepit ordo monasteri Cluniacensis.

M 83 incepit ordo Arroasiensis.

MLXXXVI^o incepit ordo Kartusiensis.

Anno domini M^oLXXXVIII incepit ordo Cysterciensis, et fundata fuit abbatia Cistercii sub beato abbate Ruberto, qui post abbas exstitit Cistercii. Et anno etatis sue

LXXXIII^oXV. Kal. maii migravit ad Dominum.

Item M^o CC^o incepit ordo Predicatorum.

M^o CLXXXVIII incepit ordo Trinitatis.

Item M^o CC^o incepit ordo Predicatorum.

Item MCCX incepit ordo Minorum fratrum.

Na foliích 68b—71b je: *Genealogia fundatorum*. Anno domini MCCLI dominus Prsibizlaus in agone ---x--- et decessit iuvenis sine herede relicto sexu femineo, circa annum domini MCCC^oXII et cetera.

Genealogie zakladatelů v našem rukopise si všímá hlavních genealogických dat — především dat úmrtí — feudálních rodů, které se podílely na založení a budování žďárské komunity. Je možno před-

pokládat, že tato část byla základem a předlohou pro doplňování dalších genealogických dat feudálního rodu pánů z Kunštátu a z Poděbrad, až dala vznik Menší kronice žďárské, jak ji známe dnes. Tato část, dochovaná v našem rukopise, je zachycena ve všech edicích Větší kroniky žďárské, ale do našeho vydání ji nepojímáme pro její všeobecnou známost a také proto, že ničím podstatným nepřispívá k doplnění vlastní Žďárské kroniky.

Náš rukopis tedy není originál, ale opis z počátku 15. století; poněvadž originál byl věnován Smilovi z Obřan, je docela možné, že opis vznikl právě v prostředí tohoto rodu, to znamená v domě kunštátských feudálů; pak by byla oprávněná domněnka prof. Ludvíkovského, že rukopis byl v majetku Jiřího z Poděbrad; snad později byl jako dědictví uchováván u knížat z Münsterberku ve Slezsku.

Pisařem originálu byl asi některý z členů Žďárského kláštera, snad Jan z Augšpurku (Johannes de Augusta), jehož jméno se čte pod poslední řádkou Kroniky. Snad on to byl, který do rukopisu vedle naší kroniky vsunul ještě genealogii zakladatelů kláštera; to by předpokládalo, že rukopis byl ukončen po roku 1312, čili pak již originál byl by toho složení, jak je známe z dochovaného opisu. Není však vyloučeno, že zmíněný Jan z Augšpurku byl pisatelem ne originálu, ale našeho dochovaného rukopisu (tj. z konce 14. nebo počátku 15. století).

Bohužel ničeho se jinak nedovídáme o písáři našeho rukopisu; podle četných jmených chyb se však zdá, že byl asi německého původu, a tudíž že mnohým českým výrazům, v originálu uvedeným, nerozuměl. Stejnou clonou jsou zahaleny i osudy našeho rukopisu; na předsádce je uveden jako majitel Fridericus Schmit; domnívám se, že rukopis do jeho majetku přešel od Münsterberských knížat, snad v 16. nebo počátkem 17. století v době, kdy Münsterberkové přestali být fundátory Žďárského kláštera, a proto ztratili i zájem o rukopis, vztahující se k tomuto konventu. Friedrich Schmit žil asi ve Slezsku, rukopis se pohyboval na slezském území a byl v roce 1853 nabídnut ke koupi právě universitní knihovně ve Vratislavi.

O sobě autora Jindřicha věnoval pozornost prof. dr. Ludvíkovský v úvodě. — Ve své kronice, kterou věnoval poslednímu potomku ze zakladatelského rodu a svému ochránci Smilovi z Obřan, pokusil se Jindřich podat současníkům i pozdějším členům zprávy, jak byl založen žďárský konvent, kteří byli jeho zakladatelé, opati, kteří členové v něm žili a působili od založení až do roku 1300, jaké byly počátky někdejší vsi, pak trhové vesnice, pozdějšího městečka a dnešního města Žďáru nad Sáz. Zprávy zde podávané jsou hojné a docela spolehlivé, jak je možno soudit odjinud, zejména z jiných kronik a zvláště listin a ostatního diplomatického materiálu 13. století. Z naší kroniky lze netoliko podrobně vykreslit obraz počátků a prvních desetiletí žďárské komunity, ale dají se z ní postřehnout i základní genealogické momenty mnoha feudálních českých a moravských rodin a posléze nám objasní mnohé z doby panování českých králů Václava I., Přemysla Otakara II. a Václava II. Jindřich se zajímá velmi živě o osudy Přemysla II., jehož byl obdivovatelem, a přímo naturalisticky líčí strastné a pohnuté měsíce a roky po smrti Přemysla Otakara II.

POZNÁMKY K JEDNOTLIVÝM VERŠŮM KRONIKY

1. O založení kláštera ve Žďáře

- 1—58 : Úvod v duchu středověkých kronik.
 13 a n. : Autor si vytyčuje dvojitý úkol: předně podat přehled dějin kláštera od jeho založení a zobrazit jeho představené, za druhé osvětlit rody feudálů, zakladatelů, až do údobí opata Arnolda k roku 1300.
 23 : Opat Arnold jako jedenáctý v řadě žďárských opatů byl opatem v letech 1294—1309; byl tudíž k r. 1300 opatem šestý rok (v. 32).
 26 : Smil, syn Gerharda z Obřan a jeho manželky Jitky z Feldsbergu (Valtic), měl za manželku Annu z Jindřichova Hradce, zemřel 1312.
 28 : O vychovateli Smilově Jindřichovi viz úvod prof. Ludvíkovského str. 11.
 33 : Šestý král — míní se tím Václav II. (1278), 1283—1305, v pořadí českých králů šestý. Jindřich počítá jeho vládu od roku 1283.
 34 a n. : Jindřich se narodil 1242, do Žďáru přišel 1257; klášter byl založen roku 1252.
 42 : Častěji se zdůrazňuje, že autor je rezbářem a tvůrcem kúrových lavic.
 45 : To jest synové a dcery z feudálních rodin zakladatelů a tzv. dobrodinců konventu.

2. Jak Sibyla přišla do těchto končin

- 59 : Václav I. — v řadě českých králů čtvrtý (1230—1253).
 60 : Mladá, sotva kolébce odrostlá Kunhuta, dcera krále německého Filipa z rodu Hohenstaufského, byla zasnoubena dvouletému synu Přemysla Otakara I., pozdějšímu králi Václavu II., na sněmu v Augšpurce v prosinci 1207. Přesné datum jejího příchodu do Čech není zjištěno, ale zdá se, že se tak stalo záhy, dávno před sňatkem, 1224, a tím spíše před korunovaci — 1228 (Novotný, České dějiny, I₃, 641).
 63 : Ženy, které doprovázely Kunhutu do Čech, byly patrně vybrány z předních rodin německých feudálů, aby takto byl ještě silněji zajištěn německý vliv na budoucí vývoj české politiky. Je přirozené, že snahou Kunhutinou bylo, aby tyto ženy provdala za české velmože

a tím si vytvořila v českém prostředí bezpečnější oporu. (Kalista, Bl. Zdislava, Olomouc 1941, 29.)

- 67 a n. : Sibyla přišla do Čech asi okolo roku 1210. Poprvé se provdala za Bohuše, nám bližze neznámého; v listinách se vyskytuje Bohuš Kovan-
 ský, poprvé ve falzu, které Friedrich klade do první poloviny 13. sto-
 letí (CDB, II, č. 365, str. 398) a k r. 1222 (tamtéž, 231, str. 220), a
 Bohuš, purkrabí netolický, s jehož jménem se setkáváme na listině
 Přemysla Otakara I. z r. 1222, týkající se kraje znojemského (tamtéž,
 234, str. 225). Nelze počítat, že by to byl Bohuslav, syn komořího
 Slávka z rodu Hrabšiců, podkomoří Přemysla Otakara I., zakladatel
 oseckého kláštera a otec opata Slávka, jak soudí Roepell a Pinkava.
 69 : Přibyslav z Křižanova náležel mezi přední moravské feudály první
 poloviny XIII. stol.; z listin je zřejmo, že právě on měl v moravském
 politickém životě nemalou úlohu a zastával důležité funkce prvního
 úředníka tehdejší hradské správy na Brněnsku. Tato funkce jej sta-
 věla do popředí, neboť měl nejmocnější postavení v zemi, byl v čele
 celé brněnské správní oblasti; r. 1238 se s ním setkáváme mezi svěd-
 ky listiny (kastelán na Veveří), kterou Václav I. udělil cisterciáčkám
 v Oslavanech tytéž svobody a práva, jakých požíval konvent na Vele-
 hradě (CDB, III, str. 204/263). Rok na to v prosinci 1239 se připomíná
 jako kastelán brněnský (tamtéž, 221/296).
 Sňatek Sibylly s Přibyslavem se asi uskutečnil roku 1220.
 70 a n. : Sibyla svého druhého manžela obdarila pěti dětmi; dvě — Petr a Li-
 buška — asi záhy zemřely.
 74 : Nejstarší dcera byla Zdislava, která se později provdala za Havla
 z Lemberka a na Jablonném, mocného českého feudála a věrného
 stoupence Václava I. Zemřela roku 1252 a záhy byla uctívána jako
 blahoslavená.
 80 : Kromě dcery Markéty porodila tři syny: Havla z Lemberka, Jaro-
 slava z Turnova a Zdislava ze Zvířetic. Havel zemřel roku 1270; Mar-
 kéta se později provdala za Jiljího z Úpy či ze Švábenic. Podle synů
 se později zvaly nové větve rozrodu Markvarticů (Novotný, České
 dějiny, I₃, 967). Naše kronika zná jen dvě z těchto dětí: Havla a
 Markétu — proto Dieterich se snaží k v. 80 vsunout ještě syna Jaro-
 slava.
 75+87 : Druhou dcerou Sibylinou byla Eufemie, která se provdala za Bočka
 z Obřan.
 84 : Ta měla tři děti: dceru Anežku, která se později provdala za Vítě
 ze Švábenic (srovnej v. 773), syny Smila, který zemřel 1268, a G
 harda, otce nahoře zmíněného Smila (v. 30).

76+85 a n.: Třetí Eliška-Alžběta se stala manželkou Smila z Lichtenburka, zakladatele Německého (dnes Havlíčkova) Brodu. Byla matkou synů Smila, Heřmana, Jindřicha, Oldřicha a Rajmunda.

3. Jan z Polné a jeho klášter

- 88 : Jan z Polné (Jenec, Jeniš) je feudál neznámého původu; Šimák (Vikart z Trnavy, ČSPST, IV, 45–47) se domnívá, že byl zetěm Vikarta z Trnavy a Vikart dědem pánů z Polné; nelze také říci, zda jeho otcem byl Zbyslav (Zbraslav), „pincerna regis“ (král. jídlonoš), který se vyskytuje na král. listině v l. 1228–1238 (CDB, III, 13/75).
- 89 : Polná, okres Jihlava; městečko bylo vysazeno před rokem 1242, jak možno vyvozovat z toho, že toho roku Václav II. potvrdil již kostelní podací právo jeho a dvou vsí Jankovů, darované německým rytířům zmíněným Janem.
- 91 : Jan z Polné prováděl svou kolonizační činnost směrem na českomoravské pomezí, a to v tak zvaném Libickém lese, nebo Libickém újezdě mezi Doubravíci a Chrudímkou. Toto území, které Soběslavem I. okolo roku 1126 bylo předáno do držení olomouckého kostela, ocitá se najednou v rukou světského feudála. Není dosud zcela jasno, jak se Jan z Polné stal držitelem tohoto hvozdu. Asi běželo o kraj, který vlastně dosud prakticky nikomu nenáležel. V listině, o níž bude řeč níže, přiznává Jan z Polné, že běží o sporné území.
- 94 : Řád šedivých mnichů — cisterciácký (od mateřského kláštera v Cîteaux = Cistercium) byl založen r. 1098 Robertem Molesmeským; všude si přinášel pověst dobrých vzdělavatelů půdy. Byl nejoblíbenějším řádem vznešené feudální společnosti ve XII. století. V době vrcholného ruchu kolonizačního získal neobyčejně velký počet dominií, o jejichž rozkvět dbal pečlivým hospodářstvím. Byl pevně organizován; jednotlivé kláštery tvořily organické těleso, spjaté navzájem trvalými vztahy mladších konventů ke konventům mateřským. V době svého rozkvětu byl evropskou velmocí. Mezinárodní, nadnárodní ráz zůstal proto cisterciáckým konventům lépe zachován než např. starším klášterům benediktinským, u nichž přírůstek vzešlý z domáci půdy snáze nabyl vrchu nad živly cizího původu také proto, že benediktini byli vázáni doživotní „stabilitas loci“. Poněvadž ve 13. stol. byla u našich cisterciáků většina členů cizích, byli zvaní „rýnští mniši“ (šedí mniši). (Šusta, České dějiny, II, 513–514)
- 95 : Klášter v Oseku byl založen 1192 a je třetí filií kláštera Valdsas.
- 97 : Tam byl opatem Slávek, syn Bohuslava z Riesenburka, zakladatele; listinně jako opat je doložen v letech 1238–1239, ač úřad zastával

dříve, aspoň od roku 1235. Byl bratrem oblíbence Václava I. Borše z Riesenburka z rodu Hrabšiců.

- 98 : Jan z Polné si vyžádal na tehdejšího opatu komunitu pěti mnichů, které usadil v lesích na rozhraní českomoravském, nazvav ji „Bernhardi cella“, a zbudoval tam kostel k počtě Mikuláše vyznavače (cisterciácké patrocinium — podobně i u Žďáru).
- 100 : Jan z Polné svou donací zlistinil a Friedrich ji vročil k r. 1232–1234 (CDB, III, č. 100, str. 115–117). Avšak řádová tradice od počátku posunovala toto založení k r. 1234, a tudíž přijmeme tento rok za definitivní; to znamená, že konvent v Nížkově byl založen k r. 1234.
- 104 : Řeholníci zvaní mniškové — z toho později v řádové tradici odvozovalo jméno osady Nížkov (dnes okres Žďár n. Sáz.), ač tato vznikla dřív (srov. Teige, Die Vorgeschichte des Klosters Saar v „Studien und Mitteilungen aus dem Benedictiner und Cistercienser Orden“, XIII, str. 81 a n.).
- 115 : Prý vznikly pomluvy. Spíše je pravděpodobné, že příčinou zrušení byly nároky olomouckých biskupů na zmíněné místo Libického újezdu. A proto opat Slávek, chtěje se těchto sporů vyvarovat, raději komunitu odvolal, neboť si byl dobře vědom, že olomoučtí biskupové jsou v právu. Likvidace se asi stala před 22. únorem 1239, kdy opat Slávek vystupuje naposledy ve funkci opata (CDB, III, 207/268), neboť poté se stal biskupem v Prusích.
- 121 : Sakristie na severní straně dnešního kostela sv. Mikuláše v Nížkově je raně gotická, nejspíše v místech někdejšího mnišského, původně patrně ještě dřevěného kostela (Bartušek, Dějiny Žďáru n. S. I, 25).
- 132 a n. : Jan z Polné — po nezdařeném pokuse — se účastnil kolonizace pomocí řádu něm. rytířů. Tuto donaci přesněji určuje konfirmační listina Václava I. ze dne 7. VII. 1242 (CDB, IV, č. 13, str. 75). Podle ní daroval zmíněnému řádu vsi Drobovice, Přibyslavice, Samoplesy, Vršce, část Vinař, patronátní právo v Polné a dvě osady nazývající se Jankov — dnešní Janovice; pro případ, že by vdova po něm zemřela nebo se znovu provdala, ještě vsi Potěhy, Tupadla a druhou část Vinař. I zde tvořil podstatnou část donace hvozdu, který se jmenuje Libický.
- 135 : Běželo o kostel P. Marie.

4. Kterak Přibyslav získal les

- 140 : Přibyslav z Křižanova — neběželo o bratra zakladatele Přibyslavi, jak tvrdí mnozí, naposledy Dieterich a Hosák — prováděl kolonizaci

- od středu země směrem k velkému pohraničnímu hvozdu na rozmezí česko-moravském.
- 142 : Patrně běželo o výsluhu, čemuž nasvědčuje i okolnost, že své sídlo v Křižanově musel teprve budovat.
- 155 : Přibyslav se tu vrátil k původní koncepci Jana z Polné, provést pomocí cisterciáků kolonizaci pomezího hvozdu. Zdá se, že Přibyslav při své kolonizační činnosti dospěl až k samotnému Žďáru, do blízkosti území Jana z Polné a není vyloučeno, že Jan z Polné z obavy před tímto mocným sokem mu dobrovolně nabídl část svého obrovského území na pomezí, aby takto zachránil před pronikáním tohoto feudála alespoň českou část svého území.
- 195 : Číse znamenala právní akt odevzdání hvozdu Janem Přibyslavu.
- 200 : Zlistinění této donace se nezachovalo.
- 238 : Kdy se stala dohoda Jana s Přibyslavem? Vypráví-li se, že od návštěvy Přibyslava u polenského feudála uplynula do jeho smrti — 1251 — řada let, nasvědčuje to, že to bylo někdy na počátku let čtyřicátých, těsně poté, co musíme předpokládat likvidaci štípení v Nížkově.
- 239 : Nevíme přesně, kdy Jan z Polné zemřel, stalo se tak po r. 1242 a před rokem 1251.
- 242 : Vilkard z Trnavy zemřel před rokem 1265; jeho synovci byli Valter a Volfhard, synové Valtera z Trnavy.
- 245 : Je to Čeněk, syn Jindřicha ze Žitavy, který měl syny Havla z Přibyslavi, jenž se vyskytuje v listinách v letech 1283—1314, a Čeňka, jenž se jmenuje r. 1288.
- 246 : Přibyslav, o. Havlíčkův Brod, město založené Přibyslavem, bratrem Jana z Polné, a dědem řečených hochů, tj. Heřmana a Čeňka z Přibyslavi.
- 249 a n. : Ješek z Meziříčí, Bušek z Lomnice a Tobiáš z Tasova byli synové Jana z Meziříčí, komorníka cúdy brněnské. Jan z Meziříčí daroval klášteru zboží a plat v Hruškách a ves Sazomín.
5. Přibyslav svěruje Bočkovi založení
- 266 : Přibyslav z Křižanova r. 1239 sám vydává listinu, potvrzující, že daroval špitálu u sv. Ducha v Brně kostel v Křižanově s desátky k němu přínáležejícími, vesnice Loučky a Radenice a desátky ze vsí Tulešice a Starovičky (J. Vodíčka, Počátky špitálu sv. Ducha na St. Brně, ČMM — 1919, 190). Klášter minoritů v Brně byl založen velmi časně, snad někdy okolo

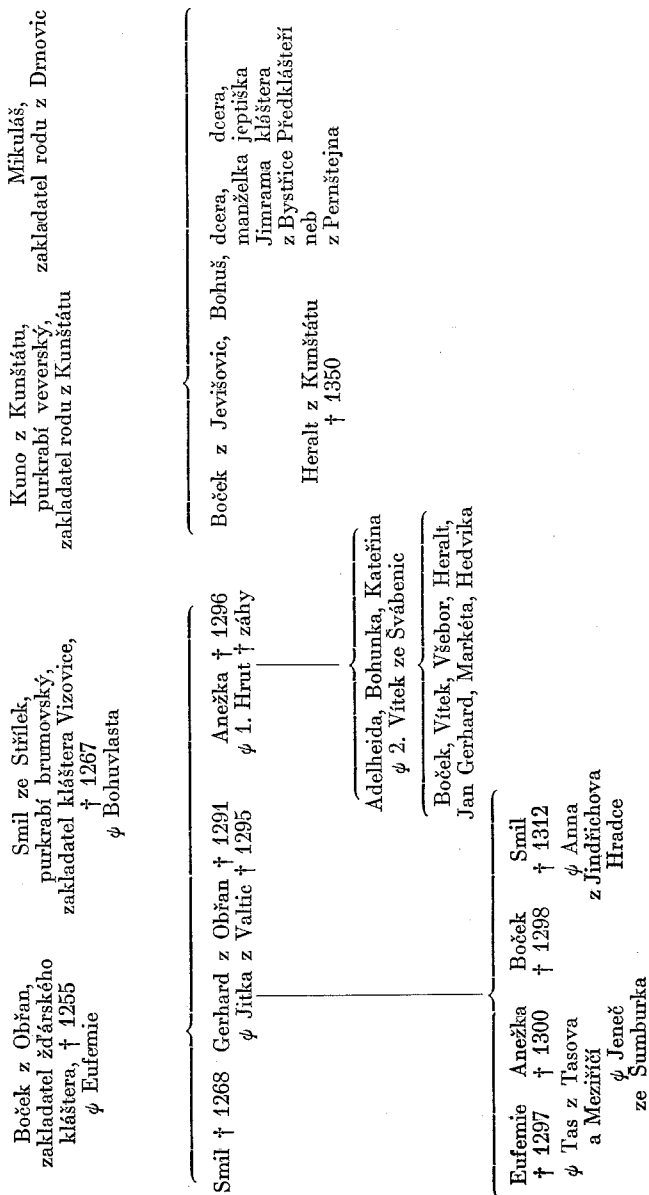
- roku 1230 (B. Bretholz, Geschichte der Stadt Brünn, Brno 1914, 63). S plnou jistotou se uvádějí v Brně minorité r. 1248 (CDB, IV, 143/240).
- 280 : Přibyslav umřel bez mužských potomků a odevzdal svůj majetek na Českomoravské vysočině svému zeti Bočkovi z Obřan, který pak z něho vybudoval, jako své vlastní založení, Žďárský klášter. Boček z Obřan byl v té době kastelánem znojenským.
- 335 : Přibyslav z Křižanova zemřel 16. února r. 1251. Byl pochován v Brně u minoritů. O náhrobku Přibyslavově čteme ještě v XV. století zápis v památní knize kláštera minoritského v Brně: Item circa ambonem sepultus est generosus dominus Prsibislaus, baro, fundator domus Brunnensis anno domini M^o CCC XL (sic!) (srov. M. Grolig, Das Epicedium des Brünner Minoritenklosters, ZVGMS, I, 79, a Aug. Kratochvíl, Epicedium minoritského kláštera v Brně, ČMM, XLIII, str. 31).
- 340 : Sibyla se po smrti Přibyslavově provdala potřetí za Jindřicha ze Žitavy, otce Smila z Lichtenburka, jehož chotí byla její dcera Alžběta.
- 344 : Jindřich ze Žitavy zemřel 1254. Po jeho smrti zůstala Sibyla vdovou a žila se svou dcerou Eufemií.

6. Boček založil klášter ve Žďáře

- 351 : Klášter v Pomuku byl založen okolo roku 1145 knížetem Břetislavem a osazen mnichy z Ebrachu.
- 352 : Srov. v. 493 a n.
- 353 : Perchtold se jmenuje jako svědek na listině pro klášter sedlecký z 16. března 1250 (CDM, III, 150, str. 123).
- 354 : Boček se již neobrátil do Oseku jako Jan z Polné, ale do jihozápadních Čech, do Pomuku.
- 357 : Kolonie řeholníků dorazila do Žďáru 5. února 1252 a jejich prvním správcem byl Fridrich. Vybudovali si nejdříve provizorní budovu ze dřeva v místech pozdějšího klášterního dvora, dnes lokality Starý dvůr.
- 358 : V těsné blízkosti jihovýchodním směrem byla prvotní slovanská předklášterní osada Žďár.
- 362 : Jak zřejmo, celé okolí bylo hlubokým hvozdem.
- 367 : Vhodné místo pro nový klášter mělo poskytnout údolí mezi řekami Sázavou a Polnou (dnešním potokem Stržským), které tehdy již náleželo k českému území.
- 372 : Tudíž také po církevní stránce náleželo k pražskému biskupství a ne

- 374 : k olomouckému, jak by si byl přál tehdejší biskup Bruno ze Schauenberku (1245—1281), který tehdy sídlil v Kroměříži.
- 378 : Boček z Obřan se staral o hmotné zabezpečení, jak zřejmo z listiny moravského markraběte Přemysla z r. 1252, kde je podán neúplný výčet věna Žďárského kláštera (CDB, IV, 259, str. 440). Podle ní Boček, vdova po Přibyslavovi Sibyla, její dcera Eufemie a Alžběta, dávají novému konventu vesnice Žďár, Novošice, Hrušovany, Dobrou Vodu a Jámy; mimo to Boček přidává vinici ve Skalici, Načeratcích, Pouzdřanech a Vel. Pavlovicích, dále plné desátky z Kobyk, Vel. Pavlovic a Zaječí.
- 385 : Běželo o provizorní dřevěné budovy v místech Starého dvora; tam byla postavena provizorní kaple s oltáři k počtě sv. Petra, Jakuba a Jana; konsekraci asi provedl někdejší osecký opat Slávek, který v té době byl v Oseku na návštěvě po návratu z Pomořanska.
- 386 : Je třeba zaznamenat, že se stavbou definitivního kostela a kláštera — v místech dnešních lokalit —, započalo se velmi časně, 3. května 1253, kdy byly posvěceny základy.
- 386 : Jako biskup tu asi opět vystupoval zmíněný opat Slávek.
- 389 : Běželo o hornickou osadu, která byla národnostně smíšená.
- 399 : Druhým prozatímním umístěním kláštera byly dřevěné budovy v místech nynějšího tzv. Branského rybníka, na jehož pravém břehu vznikl později nový klášterní dvůr, dodnes tak označovaný. To svědčí o snaze co nejvíce se přiblížit definitivnímu umístění.
- 401 a n. : Smil Světlický, zeť a současně nevlastní syn Sibylin, syn Jindřicha ze Žitavy, stal se zakladatelem mocného rodu pánů z Lichtenburka, kteří přišli ze severu na Českomoravskou vysočinu. Bohatý a vzdělaný Smil si zřídil na skalnatém ostrohu, vybíhajícím z Železných hor, mocný hrad Lichtenburg (od XVI. stol. zvaný Lichnice) a podle něho se od roku 1251 psal z Lichtenburka (předtím ze Žitavy).
- 405 : Václav I. zemřel 22. září 1253; českým králem se stal Přemysl Otakar II., v pořadí králů pátý.
- 414 a n. : 7. Boček z Obřan a jeho rod
- 427 : Srovnej rozrod pánů z Obřan, jak následuje na str. 243.
- 427 : Obřany — hrad, zaniklý někdy v druhé polovině XIII. století (vyvrátili jej Brňané před rokem 1300). Gerhard z Obřan měl čtyři syny: Bočka, Smila, Kuna a Mikuláše. Rod se zval původně ze Zbraslavi u Brna a podle Hosáka přijal přídomek „z Obřan“ teprve později po Přibyslavu z Křižanova, jemuž prý hrad původně patřil.

ROZROD PÁNŮ Z OBŘAN
Gerhard z Obřan, purkrabí olomoucký

- 439 : Boček z Obrán se vyskytuje na listinách Přemysla Otakara, jako markrabí moravského, od listopadu 1249 (CDB, IV, 174, 195, 202, 208, 214). Je možno soudit, že Boček byl jedním z těch mužů, kterými Václav I. obklopil svého syna po jeho kapitulaci na Tyčově a kteří jej měli udržovat — jako věrní Václavovi — v poslušnosti otce. Domněnka tato se ještě zesiluje, vidíme-li, že v táboře Václavově byli exponováni blízcí jeho příbuzní — oba švagři — Smil z Lichtenburka a Havel z Lemberka i tchán Jindřich ze Žitavy.
- 441 : Viz rozrod.
- 449 : Smil ze Strěleka, syn Gerharda z Obrán, bratr Bočka z Obrán.
- 454 : Klášter ve Vizovicích, podle zakladatele zvaný Smilnheim, byl založen roku 1261 — zakládací listina z 21. srpna 1261 — falzum (Šebánek—Dušková, Kritický komentář, 286).
- 458 : Viz v. 830 n. — Anežka, dcera Bočkova a Eufemie.
- 460 : Boček měl dva syny: Smila a Gerharda.
- 461 : Kaple — v místech dnešního Branského rybníka, kde byl druhý prozatímní klášter.
- 470 : Finanční stránku při stavbě kamenného konventu obstarával Boček.
- 477 : Boček z Obrán zemřel 20. prosince 1255. Shrňeme-li jeho základní životní data, seznáme, že byl v letech 1233—1234 zemským maršálkem, podkomořím moravským a znojenským kastelánem v letech 1234—1240; protože se stal před rokem 1252 správcem provincie Bernecké v Rakousku, uvádí se též s přídomkem „z Berneku“. V závěti ze 17. prosince 1255 odkázal novému klášteru celé své dědictví: byly to Nemlostovice a Plesná u Opavy, půl vsi Plště, v okolí Brna Kučerov a Lhota, Křídlovky u Znojma, les u Zbraslavi dal k zbudování střechy ještě nedokončeného kostela (CDM, III, 223, str. 200).
- 483 a n. : S výstavbou kostela se začalo obvyklým způsobem od příčné lodi k chóru. Stavba do r. 1255 příliš nepokročila, takže Boček musel být pochován v rozestavěném kostele. Kronikář poznamenává, že novostavba chrámu je ještě bez pilířů, které by mohly nést klenbu (cit. Bartušek, 41).
- 488 a n. : Obě vdovy, Sibyla i Eufemie, měly sice své feudální sídlo v Křižanově, ale daly si postavit i dům v blízkosti kláštera. Zpočátku byl také pouze dřevěný, kolem roku 1263 dává si však Eufemie stavět nový dům z kamene a starý ponechává pro účely mnišského špitálu. Vzhledem k přesně vyznačenému jeho účelu možno mít za to, že byl v bezprostředním okolí kamenného kláštera, i když místo nelze zatím blíže určit. Ani místo laického špitálu, vystavěného později nákladem

Eufemie, není dnes, po tolika proměnách klášterního celku a jeho okolí, blíže určitelné, i když ze zprávy kronikářovy plyne, že špitál stál v blízkosti kláštera.

8. Dva řeholníci a dva konvrši poslání do Žďáru

- 500 : První kolonie zavítala do Žďáru 5. února 1252 (Háty — 5. II.).
- 503 a n. : Komunitu tvořili řeholníci Wirik a Šimon, a konvrši Zdislav a Odík. Konvrš — z latinského conversus — byl členem řádu po svém vstupu do kláštera; středověká terminologie zdůrazňovala, že běží o „obrácení“ (conversio) ze světského života k životu duchovnímu; u cisterciáků měl konvrš specifický význam v tom, že mezi konvrše zahrnoval všechny členy kláštera mimo kněze; konvršů byla v původních cisterciáckých klášteřích většina. Nový klášter zápasil s potížemi; mimo to samotné místo nelákalo, ba spíše odrazovalo. Proto se Virik vrátil nazpět do Pomuku, aby sem zavítal teprve později; zůstal tomuto místu pak věren až do smrti. Další účastníci přišli sem z rozličných komunit, i když jádro tvořili členové z Pomuku.
- 511 : Velehrad, cisterciácký klášter, založený knížetem Jindřichem Vladislavem roku 1202.
- 516 : Valdsasy, v blízkosti Chebu, cisterciácký klášter, založený roku 1127 Gervíšem z Woldmunsteinu.
- 518 : Heiligenkreuz — Sancta crux — Svatý Kříž, cisterciácký klášter v Dolních Rakousích, založen roku 1136 vévodou Leopoldem z Morimundu.

9. První opat Fridrich z Pomuku — ustavení konventu

- 525 : Opatem se stal Fridrich, který po roce rezignoval a vykonával funkci hospodáře, později dozorce nad stavbami a pak správce klášterního špitálu. Převorovi Janu z Brabantu, přičítáme několik listin žďárských a velehradských. Tento fakt je svědectvím těsné spojitosti obou klášterů v tomto údobí.
- 528 : Viz v. 386 a n.
- 538 : Staré slovanské sídliště Žďár se rozprostíralo na křižovatce cest severojižní, vedoucí pohraničním pralesem od Časlavi přes Libici k jihu do údolí Oslavy a Jihlavy, a západovýchodní údolím Sázavy do údolí Svratky až k Brnu, v jihovýchodních místech lokality pozdějšího Starého dvora.

- 539 : Při založení kláštera se osada značně rozšířila. V blízkosti komunity se usadila brzy také dosti velká laická kolonie, jejíž příslušníci přišli z nejrůznějších končin a byli několika národností. Toto sídliště bylo asi zpočátku po krátký čas totožné s místem provizorního obydlí mnichů v obvodu zmíněné starší předklášterní vesnice Žďáru.
- 540 : Poněvadž řeholníci měli zájem na oddělení svého sídla od obyvatelstva, bylo vybudováno nové sídliště blíže pravého břehu řeky Sázavy. Opat Fridrich dal stavět novou tržní ves, když byla zbořena starší předklášterní osada. Lokátorem byl jakýsi Ditvin, který se stal později jejím rychtářem. Ves ležela asi v místech dnešní polní trati Na starém městě.
- 541 : S nově příchozími kolonisty bydleli v ní také rodiče kronikáře, jehož otec Ekward přišel sem r. 1252 jako stavitel.
- 543 : Za pátého opata Vinricha byly převážně ještě dřevěné budovy tohoto sídliště strženy a nový klášterní městys s tržním právem byl založen pod soutokem řeky Sázavy a dnešního potoka Staviště, na levém břehu řeky, na moravské straně zemské hranice, už v místech dnešního města Žďáru nad Sáz.
- 545 : Zmíněný kostel určitě vznikl před založením kláštera a patřil původně k předklášterní vsi Žďáru; těžko byl starší než tato ves.
- 548 : Druhým opatem byl rovněž odchovanec Pomuku, Konrád I. z Pomuku (1253—1255). Po půldruhém roce byl také úřadu zproštěn a vrátil se nazpět do mateřského konventu. Neustálé střídání osob je známkou počátečních vnitřních nesází, při nichž se hledají vhodné osobnosti k zajištění stability nové organizace.
- 10. Třetí opat Valthelm ze Sedlce*
- Klášter v Sedlci u Kutné Hory byl založen v letech 1142—1144 olo-mouckým biskupem Jindřichem Zdíkem a českým feudálem Miroslavem jako první cisterciácký klášter v Čechách (viz Novotný, České dějiny, I₃, 112—114; J. Čelakovský, Klášter sedlecký, jeho statky a správa v době předhusitské, Rozpravy akademie, I, č. 58, Praha 1916).
- 553 : Valthelm ze Sedlce (1256—1259); šťastnou rukou řídil tento opat stavbu chrámu, prováděnou nákladem Sibyly a Eufemie, i provizorního dřevěného kláštera v místech dnešního Branského rybníka, budovaného tesařem Leopoldem.
- 558 : Boček z Obřan zemřel 20. prosince 1255.
- 560 : Mnich Rudger napsal biblii pro novou komunitu; podle všeho běželo o nákladné dílo, psané na pergamentu, s bohatými iluminacemi, jak

je zřejmo ze Steinbachových prepisů ve sbírce Mitrovského, v městském archivu v Brně.

- 579 a n. : Viz rozrod rodu z Obřan.
- 580 : Dcera Anežka měla prvního manžela jménem Ruta (Hrut).
- 586 : Srovnej v. 707; Anežka s Hrutem měla tři dcery, z nichž první záhy zemřela, druhá se provdala a třetí se stala řeholnicí v Předklášteří.
- 589 : Tesař Leopold stavěl provizorní dřevěný klášter, opatské obydlí a kapitulní sň — jak již bylo řečeno — v místech dnešního Branského rybníka.
- 592 : Vedle dřevěného obydlí začal Valthelm budovat základy kamenných budov v místech dnešního kláštera; jako první kamenná budova byla stavěna kapitulní sň. Obydlí opatovo nebylo v prvních dobách mimo kvadraturu; byla jím nevelká komůrka nad sakristií, nebo při ní; za opata Valthelma bylo započato se stavbou prvního opatského „paláce“.
- 608 : Křišťan byl opatem v Sedlci v letech 1250—1259, Valthelm pak po návratu ze Žďáru v letech 1259—1280 (cit. Čelakovský, Klášter sedlecký). Jindřich se stal řeholníkem v roce 1257. Do řádu jej přijal právě opat Křišťan v Sedlci. Poté se vrátil nazpět do Žďáru.

11. Čtvrtý opat — Jindřich z Pomuku

- 612 : Za Jindřicha I. z Pomuku (1259—1262) se klášterní život již ustálil.
- 616 : Nelze přesně lokalizovat oltář sv. Petra apoštola, u něhož se sloužily mše za zemřelé.
- 620 a n. : Konvent se v tomto údobí podstatně rozšířil; mimo příchod pěti nových členů kronikář konstatuje zřízení vlastního noviciátu, v němž se toho roku školili čtyři mladíci.
- 633 : Vigand byl hospodářem a sklepmistrem okolo roku 1274 (viz CDM, IV, č. 147, str. 206).
- 640 : Eliáš byl převorem okolo roku 1274 (tamtéž).
- 641 : Viz v. 527 a n.
- 644 : Vernher byl podpřevorem okolo roku 1274 (tamtéž).

12. O kapli Panny Marie.

- 646 : Za čtvrtého opata Jindřicha z Pomuku byla při kostele konsekrována mariánská kaple, kterou předtím založil Smil z Lichtenburka. Přesnou její polohu nelze určit, stála však patrně v místech novostavby klášterního chrámu.

- 649 : Protože však tato kaple patrně překážela v rozvrhu trojlodí, byla záhy zbořena a na jejím místě vznikly dva oltáře (snad sv. Jana Křtitele a sv. Jakuba).
- 650 : Sloužila zřejmě nějaký čas jako jediný bohoslužebný prostor nově budovaného kamenného kláštera, schopný plnit svůj úkol, neboť náš autor sem chodíval podle řádového zvyku každého rána před východem slunce se světlem.
- 653 : Srovnej v. 494.
- 659 : Náklad na stavbu kostela nesli zakladatelé, kdežto na stavbu kláštera opat.
- 661 a n. : S uherským králem Belou IV. (1235—1270) byl Přemysl Otakar II. v nepřátelství pro dědictví babenberské, na jehož část si Bela činil nároky. Šlo mu zejména o Štýrsko, kterého se pak z větší části r. 1253 skutečně zmocnil a které mu bylo přičteno mírem 1. května 1254, když se současně vzdal všech nároků na země rakouské.
- 664 : Mírem vídeňským vzdal se Bela IV. Štýrsko, a aby upevnil svůj vztah k českému králi, souhlasil se sňatkem své vnučky Kunhuty s Přemyslem. Byla dcerou ruského knížete Rostislava Michajloviče, tou dobou vévody mačevského. Přemysl slavil s ní sňatek 25. října 1261 v Bratislavě a slavnostně byli oba korunováni v Praze 25. prosince 1261 mohušským arcibiskupem Wernerem z Eppensteinu (tamtéž).
- 665 : Přemysl se oženil již jako markrabě 11. února 1252 s Markétou, dcerou rakouského vévody Leopolda a vdovou po králi Jindřichu II., synu císaře Fridricha II. Byl to sňatek politický, který mu měl zabezpečiti držení babenberského dědictví.
- 668 : Manželství s Markétou bylo některým z domácích biskupů prohlášeno za neplatné; toto opatření schválil papež Urban IV. 20. dubna 1262. Královna Markéta odjela z Čech do Rakous teprve 18. října 1261 (týden před novým sňatkem Přemyslovým) a zemřela — otrávena — 2. října 1267 snad na Českém Krumlově.
- 669 : Flagelanti (mrškači, naháči), členové výstředních náboženských sekt. Šířeji se o nich mluví v České kronice Jindřicha Heimburského.
- 674 : Sibyla zemřela 1. ledna (obřezání Páně) 1262.
- 678 : Eufemie byla rozhodnuta opustit Žďár a přestěhovat se k minoritům do Brna, kde byl pohřben její manžel.
- 685 : Jindřich se vrátil do Pomuku, kde se stal v opatské hodnosti nástupcem Gerhardovým.
- 690 a n. : Pátým opatem se stal Vinrich z Valdsas (1262—1276). Hluboce se

- zapsal do osudů žďárské komunity jak pro své dlouhé opatování, tak pro důležitou činnost, kterou se vyznačovala jeho vláda.
- 700 : Teprve jeho příchodem došlo k urychlenému budování kláštera z kamene roku 1263; stavba však nebyla ani za něho ukončena, ale protáhla se až do první třetiny 14. století.
- 703 : Po devíti letech došlo r. 1263 k přestěhování mnichů z dřevěného kláštera do dnešního kláštera z kamene. S dřevěným klášterem v místech dnešního Branského rybníka byla zrušena i dřevěná budova opatská a pouze ona blíže neoznačená síň z doby Valthelma z Sedlce ponechána. O jejím pozdějším určení a osudu není však zachována žádná zpráva.
- 13. O roku drahoty; klášter z kamene.*
- 708 : Zpráva o velkém hladu je též v Kronice české Jindřicha Heimburského k r. 1263, dále v Letopisech českých (PDC II. 298); Dalimil, kap. 92, jej mylně klade k r. 1264.
- 710 : Běží o účast opata na generálním zasedání v řádovém mateřinci v Cîteaux.
- 715 : Přišli do kláštera současně s Jindřichem jako novici.
- 717 : Viz poznámku k verši 491.
- 721 : Anežka záhy ovdověla po svém prvním manželu Hrutovi (Rutovi), s nímž měla tři děti: Adelheidu, Bohunku a Kateřinu.
- 725 : Bekyně — ve středověku velmi rozšířené sdružení vdov a panen, které se přidružovaly k určitému klášteru, a tam se věnovaly charitativní činnosti. Od řádů se lišily tím, že neskládaly tzv. věčné sliby, nebo je skládaly na určitou dobu. Bydly v malých domcích v blízkosti klášterní komunity. Podnět k takovému neřeholnímu životu dal v Lutychu ke konci XII. století kněz Lambert de Bequa, podle něhož přijaly i jméno. Je zřejmo, že tato instituce vznikla i ve Žďáře nedlouho po založení kláštera.
- 726 : Na rozdíl od vnučky Anežky z Obřan a jejích dcer Adelheidy, Bohunky a Kateřiny jejich komorná Adelheida vykonala při vstupu do této kongregace slavnostní slib na 27 let. Podle předpisů musela zůstat po celou dobu při klášteře — proto se zde mluví o „zavěření — zazdění“.
- 731 : Srovnej v. 568 a n.
- 736 : Zpráva o prvních bekyních v prostoru Českomoravské vysociny způsobila značný rozruch.
- 741 : Rozložení jednotlivých budov bývalo takovéto: na příčnou loď kostela navazovala obvykle kapitulní síň se sousední hovornou a s přilehlým

kapitulním křídlem ambitu, dále obydlí mnichů se sálem v přízemí a jejich ložnicí v patře a noviciát. K jižní straně křížové chodby přiléhá refektář, po jeho bocích byly umístěny další místnosti, jako kuchyně, ohřívárna aj. Západní křídlo kvadratury bývalo někde vyhrazeno pro konvrše, kteří měli samostatné oddělené ubytování i vlastní refektář. V jižní části rajského dvora se pravidelně vyskytuje studna. (Bartušek, 61.)

- 743 : Běží o presbytář a hlavní oltář.
 746 : Viz poznámka k v. 649.
 748 : Ostatky Bočka z Obřan byly uloženy na levé straně, nápis hlásal jeho památku až do zrušení kláštera císařem Josefem II. r. 1784.
 761 : Smil, syn Bočka z Obřan a Eufemie, zemřel 1268.
 768 : Mlín se tím dcera Jence z Polné.
 773 : Anežka z Obřan, dcera Bočková, se provdala podruhé za Vítka ze Švábenic (jinak z Lipé, neb z Úsova, neb z Heřmanic), syna Jiljiho ze Švábenic a Markéty z Jablonného (Markéta, dcera Zdislavy z Jablonného, byla vnučkou Přibyslava z Křižanova) — viz v. 80.
 775 : Z tohoto manželství vzešly děti: Boček, Vitek, Všebor, Heralt, Jan Gerhard (Heralt), Markéta a Hedvika.
 777 : Gerhard (Heralt) — syn Bočka z Obřan — měl za manželku Jitku z Valtic (Feldsberg jsou dnešní Valtice).
 781 a n. : Smil se později věnoval nejen kolonizaci, ale i rudnému podnikání. Hlavním centrem všeho hornického ruchu se stal dnešní Havlíkův Brod. Toto nově vysazené město zpočátku svůj název odvozuje po Smilovi a nazývá se roku 1269 Smilův Brod, později Německý. Výnos stříbrných hor povznesl Smila na nejbohatšího velmože v této době; počal se ho obávat sám Přemysl Otakar II., takže poslední léta před smrtí se Smil již netěšil jeho přízni.
 782 : Smil z Lichtenburka zemřel roku 1269 a byl pochován v mariánské kapli.
 785 : Opakuje se verš 649.
 786 a n. : Roku 1269 daroval Smil klášteru dvě vesnice: Jiříkovice a Radňovice (CDM, IV. č. 18, str. 23).
 Již dříve mu věnoval (1257) desátky ze stříbrných dolů v Německém Brodě, České Bělé, Šlapanově a Přibyslavi (CDM, III. č. 259, str. 248), r. 1262 vesnici Horní Bobrovou a r. 1264 Slavkovice. Tím se zasloužil být počítán za spoluzakladatele žďárské komunity a jeho erb — zkřížené ostrve — je až dodneška v městském znaku Žďáru. (Tamtéž, č. 368, str. 370–371.)

ROZROD RONOVCŮ

(znaku ostrve)

Smil Světlík (Světlický), † 1216, purkrabí kladský

1. Jindřich ze Žitavy — 1254 2. Častolov — 1253, purkrabí žitavský
 † Sibyla, vdova po Přibyslavu z Křižanova

1. Smil z Lichtenburka † 1269 2. Častolov — 1259
 zakladatel rodu z Lichtenburka
 † Alžběta, dcera Přibyslava z Křižanova
 a Sibylly

1. Jindřich 2. Smil — 1288 3. Oldřich (Ulman) — 1313
 (Hynek, Heimmann)
 † 1296
 4. Rajmund — 1329,
 založil pošlost Bítovských

1. Hynek zv. Krušina 2. Václav ze Zleb † 1310 3. Čeněk na Ronovci
 † 1310 † 1314
 m. dcery

Závise z Falkenštejna

Jindřich — 1353
 Smil

- 790 : Po smrti Smila z Lichtenburka se jeho manželka Alžběta, dcera Přibyslava z Křižanova, znovu provdala za Hrabše ze Svábenic (jinak z Úsova), bratra Vítka ze Svábenic, manžela Anežky.
- 791 : Byl vybudován hlavní oltář a z podstatné části byla stavba dokončena, vyjma části kostela a kapitulní síně, a kostel byl zastřešen.
- 799 a n. : O neúspěšné bitvě Přemyslově v Uhrách viz Kroniku českou Jindřicha Heimburského k r. 1271. Za Štěpána V. (1270—1272) a za jeho nástupce Ladislava IV. Kumánského (1272—1290) se obnovilo i nepřátelství s Přemyslem. Jako odpověď na vpád uherských vojsk do Rakouska a na Moravu podnikl Přemysl r. 1271 velkou výpravu do Uher. Dobil Bratislavu, Trnavu, Nitru, celého Pováží a pronikl až po Hron. Neúspěchy v Zadunají ho však přinutily, že se v uzavřeném míru těchto zisků vzdal.
- 804 a n. : XIV. všeobecný církevní koncil byl svolán roku 1274 papežem Řehořem X. do Lyonu.
- 807 : Papež Řehoř X. pontifikoval v letech 1272—1276, zemřel 10. ledna 1276.
- 808 a n. : Rudolf Habsburský, narozený roku 1218, se snažil o to, aby z rozličných rodinných majetků a práv vytvořil na Horním Rýnu mocné panství svého rodu. Zápas proti Přemyslovi začal diplomatickými pletkami v Uhrách a alpských zemích. K vážné roztržce došlo ve chvíli, kdy Rudolf byl 1. října 1273 zvolen za římského krále a 24. října korunován.
- 810 : Mezi Přemyslem a Rudolfem nastal otevřený konflikt, poněvadž Přemysl neuznával Rudolfa za řádně zvoleného krále a odmítl od něho přijmouti své země v léno, čímž propadl říšskému achtu, jímž byl vlastně zbaven vlády ve všech svých zemích.
- 812 : Proti Přemyslu se bouřili především Vítkovci r. 1276 — v době, kdy se Přemysl se svým vojskem přiblížil k Vídni, obležené Rudolfem. (Tamní měšťanstvo zůstalo Přemyslovi věrno.) V důsledku vzpoury Vítkovců se musel český král bez boje podrobit Rudolfovi. Podle výroku rozhodčích té i oné strany dne 21. listopadu 1276 měl se Přemysl vzdát „prostě a výrazně“ všech svých alpských držav a Chebu a zato ho měl Rudolf zprostit říšské klatby a vydat mu v léno Čechy a Moravu.

14. Vinrich opatem v Ebrachu.

- 815 : Opat Vinrich opustil Žďár, aby se stal opatem v Ebrachu. Ve Žďáře se Vinrich osvědčil jako dobrý diplomat. Na jeho žádost Přemysl

Otakar II. při návratu z vítězného tažení proti Uhrám daroval žďárskému konventu veškeré pokuty na penězích, k nimž by byli klášterní poddaní kdekoliv odsouzeni, jak to dosvědčuje listina datovaná v Brně 4. července 1273. Tím se klášter začal pomalu vymaňovat z pravomoci zeměpanských úřadů. Zvážíme-li všechny tyto přednosti Vinrichovy, pak se nedivíme, že jej Ebrach získal do čela své komunity (CDM, IV, č. 74, str. 106—107).

Eberbach (Ebrach), v okrese Bamberg v Horních Falcích, cisterciácký klášter, založený r. 1131 mohučským arcibiskupem Adalbertem, byl prvním cisterciáckým klášteřem ve střední Evropě a vynikal ve 13. i 14. století v kulturním i hospodářském ohledu.

- 823 a n. : Eufemie se v té době věnovala charitativní činnosti; podle dalšího líčení náležela asi také k bekyním žďárského konventu.

835 : Srovnej pozn. k v. 488.

- 836 : Gerhard s Jitkou z Valtic (viz verš 777 a rozrod) měl dva syny; Boček záhy zemřel 1298, druhý Smil z Obrán zemřel 1312; je totožný se Smilem, jemuž je věnována naše kronika. Předčasný skon zkosil naděje v něho kladené. Z dcer byla to Eufemie (později manželka Tasa z Tasova a Meziříčí † 1297) a Anežka (manželka pak Jenče z Šumberka — † 1300).

15. Šestý opat Jan.

- 857 a n. : Po Vinrichovi se stal opatem Jan, řečený Weia, jenž dlouho v klášterní komunitě zastával úřad třetího převora. Po šesti měsících opatské hodnosti jej ustanovili opatem v mateřském konventě v Pomuku.

16. Jan II.

- 867 a n. : Sedmým opatem byl Jan, řečený Kaifáš, jenž přišel z Velehradu, kde zastával funkci převora; byl v čele komunity v letech 1276—1281.
- 869 : Přemysl Otakar II. padl v bitvě na Moravském poli u Suchých Krut 26. srpna 1278.
- 870 : Eufemie, zakladatelka Žďáru, zemřela r. 1279 — srov. v. 930 a rozrod.
- 877 a n. : Gerhard z Obrán postavil při kostele kapli 11 000 panen asi v letech 1278—1282.
- 880 a n. : Za mezivládi po smrti Přemysla Otakara II., za braniborské okupace, vyrovnávala si šlechta, rozdělená na několik zájmových skupin, mezi sebou své osobní účty. Jindřich byl asi svědkem těchto rozbrojů a domácích vád, jak vyplývá z jeho realistického a živelného líčení.

17. Osmý opat Jan III.

- 894 : Jan III. byl opatem v letech 1281—1283.
896 : Vládu v Čechách v té době řídil markrabě Ota Braniborský.
897 : Gerhard z Obřan spolu s Milotou z Dědic se stali předáky povstalců proti správci Moravy Albertu Saskému; proto Gerhard byl zajat a uvězněn; avšak po návratu z vězení se stal náčelníkem lapků a ze svého hradu Obřan podnikal četné loupeže a celé údolí řeky Svitavy naplňoval postrachem. Teprve v r. 1286 jej Václav II. pokořil.
900 : Bruno zemřel 11. února 1281; je význačnou postavou duchovního hierarchie vyhraněné gotické monumentalitě, jenž neúnavnou rukou dovedl na Moravě vytvořit skutečné knížectví, položit základy lenního zřízení olomouckého biskupství a zanechal v hospodářském vývoji kraje nesmazatelné stopy.
907 : Bídu zavinila neslýchaná neúroda v roce 1281, způsobená dlouhou zimou, která postihla nejen české kraje, ale i celou střední Evropu. Katastrofální hlad doprovázel mor, který se rozšířil na Moravu z Čech na jaře roku 1281. (K tomu viz FRB, II., 359, 360—361):

R. 1283

Míni se tím Václav II., který se 24. května 1283 vrátil ze svého vězení do Čech a byl slavnostně uvítán v Praze.

R. 1285

Jde o boj Ladislava IV. Kumánského (1272—1290). K tomu viz např. Přehled čs. dějin, I, 134—135.

R. 1286

Zpráva o potrestání zločinců králem k r. 1286 je zmatečná. Má být k roku 1290. Běží o zatčení Závěše, kterého na Václavův dvůr uvedla na podzim roku 1283 královna Kunhuta. Ten byl zatčen r. 1289; ztratil svůj vliv a byl obviňován, že strojí úklady proti králi a usiluje o jeho život. Jeho zatčení vyvolalo nový odboj Vítkovců, který se rozrostl v domácí válku; smrt jejich vůdců urychlila pak Závěšův konec; byl 24. srpna 1290 sťat před zámek Hlubokou. Rok 1286 se asi vztahuje k pokoření zmíněného Gerharda z Obřan.

Sňatek Václavův s Jitkou, dcerou Rudolfa Habsburského, se konal někdy v lednu 1285. Václav tehdy přijal od tchána Rudolfa Habsburského lénem české země a začal od té doby užívat plného titulu

královského místo dosavadního „pán a dědic království českého“. Do Čech přijela Jitka teprve 4. července 1287.

Devátý opat Adam

- 913 : Adam ze Sedlece byl opatem v letech 1286—1289.
916 a n. : Řádění loupeživých horď vlivem nepevné státní moci ani v té době neustávalo, ba ještě více se rozmohlo i v končinách Českomoravské vysočiny, takže sbor mnichů se rozprchl a mnohé vesnice opakovanými nájezdy zpustly, ba úplně zanikly. Je vidět, že klášteru se nedostávalo pevné osobnosti, kvalit Smila z Lichtenburka, která by klášter v takovém nebezpečí hájila.
924 : Adam byl prvním opatem, který zemřel ve Žďáře. Neustálé střídání opatů bylo stinnou stránkou mladé organizace.

19. Desátý opat Jan IV.

Jako desátý opat působil Jan IV., řečený Sasík z Nepomuku (1289 až 1293). Ani jemu se nepodařilo zdržet úpadek kláštera po stránce hospodářské.

R. 1288

Erfurtská kronika (Cronica Petri Erfordensis, MGH, XXX, 1) přináší k roku 1287 zprávu o jakémsi Wernherovi, zvaném Bonus (Dobrý), který prý byl toho roku o velikonočních umučen svými židovskými pány. Tato „rituální vražda“ způsobila velký protizidovský pogrom v celém kraji.

- 934 a n. : Toliko z Kroniky víme, že Gerhard daroval klášteru druhou polovinu vesnice Radešínské Svratky, když první polovina byla klášterní již dříve.
935 : Po šesti letech se Jan vrátil do mateřského kláštera a tam se stal opatem.

20. Jedenáctý opat Arnold.

- 938 : Novou obrodu žďárské organizaci přinesl další opat Arnold (1294 až 1309).
940 : Uplatnil se jako dobrý hospodářský a stavební organizátor; vedle jedné zvonice nad křížením kostela pochází z doby Arnoldovy větší, volně stojící hranolová, v jádře gotická, později zbarokovaná zvonice z doby okolo roku 1300 opodál kostela.
941 : Klášter měl titul Studnice P. Marie — o studnici je zde prvá zmínka, o opravě studniční kaple, která bylo postavena nad pramenem. Zdá

- se, že vznikla s ostatními budovami klášterní kvadratury asi v letech 1257—1263. Koncem 13. století, kdy byla ve špatném stavu, došlo k její úpravě. Tehdy byla opatřena dochovaným příznačným trojbokým uzávěrem, který je typickým prvkem cisterciáckého stavitelství od konce 13. století (Bartušek, 63).
- 944 : Upravil rybník, tzv. Branský, před klášteřem, vystavěl klášterní kuchyni a některá stavení ze dřeva.
- 945 : (Viz v. 44 a n.) Jindřich vytvořil vyřezávané a malované lavice pro mnichy a rodinu zakladatele v konventním kostele.
- 954 : O Vigandovi viz v. 632 a n.
Tehdejší klášter čítal 26 členů.
- 971 a n. : Arnold byl první opat, který byl vybrán za opata z členů žďárské komunity.
- 991 a n. : Znamé dvojverší, těžko přeložitelné.
Assman ve své notici „Zur Chronik von Saar des Heinrich von Heimburg“, Historische Vierteljahrschrift, XXIX., str. 374—376, tvrdí, že se v těchto verších obrazy nej důležitější životní kroky Jindřichovy, totiž jeho útěk z kláštera a zpětný návrat do něho. Svou dedukci vykládá takto: Z kláštera uprchl roku 1267, neboť ve verši 992 se jméno Saar opakuje 5X a opačně 2X, ve verši 993 4X a opačně 2X, z čehož prý vyplývá: $5 + 2 = 7$, $4 + 2 = 6$ a $8 + 4 = 12$, to jest 1267 — rok útěku z kláštera; sčítáním $5 + 4 = 9$, $2 + 2 = 4$ čili (12)94, vyplývá rok návratu Jindřichova do kláštera.
Smysl těchto veršů je snad následující: Umění neb řemeslo jej odvrátilo od oltáře a přistrojilo mu úklady, zbavilo jej starostí, ale také mu jich nadělalo.
- 1002 a n. : Jitka z Valtic, manželka Gerharda z Obřan, zemřela 1295. Jejich syn Boček zemřel 1296. Téhož roku zemřela i Anežka, která měla za prvního manžela Hruta, za druhého Vítka ze Švábenic (viz v. 83, 773).
- 1019 : Srovnej v. 85. Alžběta, dcera Sibylly a Přibyslava z Křižanova, manželka Smila z Lichtenburka a po jeho smrti Hraběše z Úpy, zemřela roku 1296.

R. 1296

Dieterich vysvětluje slova „zemřela kněžna“ poznámkou z Kroniky Jindřicha Heimberského k r. 1296: Obiit soror regis Elizabeth, immo Agnes uxor Alberti, ducis Austriae; běží o sestru Alžběty, dceru posledního Arpádovce Ondřeje III., která byla zasnoubena Václavu III. a zemřela 1301; Anežka, dcera Přemysla Otakara II., sestra Vác-

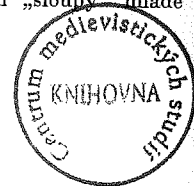
- lava II., manželka Rudolfa Habsburského ml., vévody rakouského. Tedy vsuvka je vročena nesprávně.
- 1021 : Heimann — jinak Jindřich, Hynek — syn Smila z Lichtenburka a jeho manželky Alžběty. Že Smil z Lichtenburka a jeho synové byli později v opozici vůči Přemyslu Otakaru, svědčí listina ze 7. prosince 1278 (Reg. II, str. 497), kterou Ota Braniborský, jako poručník krále Václava II., vrací Heimannovi z Lichtenburka právo opevnit město Německý Brod, právo skladu pro toto město a jiná práva a statky, odňatá prý před lety jeho otci králem Přemyslem Otakarem II. Bratr Heimannův Rajmund dal popud k středověkému eposu Tristan od Heinricha z Friberka. Reviš-Hraběš ze Švábenic, bratr Vítkův a manžel Alžběty — viz v. 790 a poznámky.
Ješek Jan, probošt vyšehradský, bratr krále Václava II., zemřel 26. srpna 1296.

R. 1297

Eufemie, nejstarší dcera Gerharda z Obřan a Jitky z Valtic. Míni se tu Přemysl Otakar II., který po bitvě u Suchých Krut po celá léta odpočíval ve Znojmě. Teprve po stabilizaci poměrů roku 1297 byl převezen do Prahy a tam pochován v katedrále sv. Víta.
Anežka, dcera Přemysla Otakara II. a manželka vévody Rudolfa, syna římského krále Rudolfa Habsburského, zemřela 17. května 1296. Václav II. byl korunován za českého krále 2. června 1297; Jitka, jeho manželka, zemřela 18. června 1297.
Adolf II. Nasavský byl zvolen římským králem 5. května 1292 přičiněním českého krále Václava II.; později český král se odvrátil od jeho politiky k Albrechtovi a umožnil jeho volbu 23. června 1298 a sesazení Adolfovo; ten padl v bitvě u Gollheimu téhož roku.

R. 1299

- Stejnou zprávu čteme v České kronice Jindřicha Heimberského k témuž roku: „Rex Ruscie venit ad regem Wenceslaum Brunnam.“
- 1023 : Anežka, dcera Gerharda z Obřan a Jitky z Valtic, zemřela roku 1300.
- 1030 : Viz úvod prof. Ludvíkovského.
- 1038 : Myšlenka se opakuje — viz v. 1016.
- 1044 : Totéž — viz v. 932.
- 1051 : Míni se především Gerhard z Obřan, který zemřel roku 1294, avšak předčasně zemřel i Přibyslav z Křižanova, Boček z Obřan a Smil z Lichtenburka, kteří byli skutečnými „sloupy“ mladé žďárské komunity.

1055 a n.: Zdá se, že Jindřich pozoroval v klášteře některé nesrovnalosti v hospodářství. Proto tak důrazně napomíná představené k hospodářské prozíravosti a obezřelosti.

V této souvislosti je snad nutno připomenout, že opat Arnold byl při řádové visitaci v r. 1309 mateřským opatem z Nepomuku sesazen. Prameny jsou příliš skoupé, aby prozradily pravý důvod této skutečnosti. Ale o závažnosti provinění svědčí okolnost, že jak on, tak i jeho druhové měli být vyobcováni z církve. Podle všeho byly asi hlavním důvodem právě záležitosti hospodářského a finančního rázu.

1066 : Smil z Obřan, syn Gerhardův-Heraltův, zemřel roku 1312 — viz o něm pozn. k v. 26.

1068 : Zemřel jeho bratr Boček 1296, Eufemie sestra 1297 a Anežka sestra 1300.

1069 : Viz v. 779, 1023 a d.

21. Závěr

1089 : Tutéž myšlenku viz na počátku, v. 36.

1094 : Viz v. 595 a n.

1096 : Viz v. 44—45, v. 945.

1106 : Běží o rok 1267 — viz poznámky k v. 992—993, srov. v. 679, v. 53 a 983 a n.

1107 : Běží o rok 1294 — viz poznámky k v. 992—993.

1113 : Gerhard-Heralt, který zemřel 1291, a Jitka, která zemřela roku 1295. Nakonec odkazujeme na literaturu, která se zabývala naší kronikou (vyjma edice) a které jsme ve svých výkladech také použili: Josef E m l e r, Über die Identität des Verfassers der Chronica domus Sarensis mit dem Annalisten Heinrich von Heimbürg, Zprávy královské české společnosti nauk, 1878, str. 340—344; Franz K r o n e s, Die Anfänge des Cisterzienser-Klosters Saar in Mähren und sein Chronist Heinrich von Heimbürg, Zeitschrift des Vereines für Geschichte Mährens und Schlesiens, I (1897); t ý ž, Das Cisterzienserklöster Saar in Mähren und seine Geschichtsschreibung, Archiv für österreichische Geschichte, LXXXV, 1898; Erwin A s s m a n n, Zur Chronik von Saar des Heinrich von Heimbürg, Historische Vierteljahrschrift, XXIX; Zdeněk K a l i s t a, Bl. Zdislava, Olomouc 1941; Ladislav H o s á k, Středověké vyprávěcí prameny Moravy II, Sborník vysoké školy pedagogické v Olomouci, Historie, III, 1956, 86—89; Metoděj Z e m e k — Antonín B a r t u š e k, Dějiny Žďáru nad Sáz., I, 1956.

Metoděj Zemek

OBSAH

Úvod	5
Fotografické faksimile	21
Latinský přepis a český překlad	157
Poznámky k úpravě latinského textu	227
Historické vysvětlivky	229

CRONICA DOMUS SARENSIS

KRONIKA
KLÁSTERA ŽDÁRSKÉHO

Úvod napsal a latinský text revidoval Jaroslav Ludvíkovský. Přeložil Rudolf Mertlík. Historické poznámky napsal Metoděj Zemek. K vydání připravili Josef Pohanka a Metoděj Zemek. Recenzovali Josef Hrabák a Jaroslav Mezník. Pro Měst. NV Ždár nad Sázavou vydalo Krajské nakladatelství v Brně roku 1964 jako svou 219. publikaci. Graficky upravil a vazbu navrhl Method Kaláb. Fotografické faksimile vyhotovil Adolf Rossi. Odpovědný redaktor Jaroslav Novák. Technický redaktor Viktor Šafář. Vytiskl Tisk, n. p., Brno, provoz 2. AA 7,02 textu, 9,98 ilustrací, VA 17,29. Q-18*44185, JKNV 1839/63-ž. Tematická skupina 13. Stran 260. Vydání první. Náklad 2000 výtisků. 63-VI-5

47-012-64 Váz. Kčs 25,-